

ЦЕНТЪР ЗА
ИЗСЛЕДВАНЕ НА
ДЕМОКРАЦИЯТА

Анализ *Reports*

Рекетът в ЕС:

фактори

на уязвимост

РЕКЕТЪТ В ЕС

ФАКТОРИ НА УЯЗВИМОСТ

**ЦЕНТЪР ЗА
ИЗСЛЕДВАНЕ НА
ДЕМОКРАЦИЯТА**

Докладът „Рекетът в ЕС: фактори на уязвимост“ предлага анализ на видовете рекет и рекетърски практики в шест държави – членки на ЕС. Обстойно се анализират рискът и факторите на уязвимост за фирмите в два сектора на икономиката – селското стопанство и хотелиерството и ресторантьорството, както и сред китайските общности. Въз основа на резултатите от анализа се предлагат нови политики за борба с рекета в ЕС. Докладът е плод на съвместните усилия на Центъра за изследване на демокрацията, Института по криминалистика и сигурност при Мадридския автономен университет (Instituto de Ciencias Forenses y de la Seguridad – Universidad Autónoma de Madrid), Изследователския център „Транскрайм“ при Католическия университет „Светото сърце“ в Милано (Transcrime – Università Cattolica del Sacro Cuore of Milan) и „Витоша Рисърч“, с подкрепата на испанската жандармерия (Guardia Civil).

Автори на главите в доклада са: 1. *Увод* – Атанас Русев; 2. *Анализ на рекета в ЕС: теоретически и методологически предизвикателства* – Атанас Русев, Лорела Гарофало (Lorella Garofalo) и Елена Скиандра (Elena Sciandra); 3. *Рекетът в сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“* – Андреа Хименес-Салинас (Andrea Gimenez-Salinas), Кармен Хорда (Carmen Jordá) и Мануел де Хуан (Manuel de Juan); 4. *Рекетът в сектора „Селско стопанство“* – Атанас Русев; 5. *Рекетът сред китайските общности* – Лорела Гарофало; 6. *Изводи и препоръки за политики* – Атанас Русев.

Редакционен съвет:

Проф. Андрей Нончев

Д-р Огнян Шентов

Бойко Тодоров

UNIVERSITÀ
CATTOLICA
del Sacro Cuore

transcrime
Research Centre on Transnational Crime

UA
UNIVERSIDAD AUTÓNOMA
DE MADRID

С финансовата подкрепа на програмата „Превенция и борба с престъпността“ на Европейския съюз

Проектът е финансиран с подкрепата на Европейската комисия. Настоящата публикация отразява единствено възгледите на своите автори и Европейската комисия не носи отговорност за използването на съдържащата се в нея информация.

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

С финансовата подкрепа на Българо-швейцарската програма за сътрудничество

ISBN: 000-000-000-000-0

© 2016, Център за изследване на демокрацията
Всички права запазени.

София 1113, ул. „Александър Жендов“ № 5

тел.: (+359 2) 971 3000, факс: (+359 2) 971 2233

www.csd.bg, csd@online.bg

СЪДЪРЖАНИЕ

РЕЗЮМЕ	9
1. Увод	15
2. АНАЛИЗ НА РЕКЕТА В ЕС: ТЕОРЕТИЧЕСКИ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА	19
2.1. ДЕФИНИРАНЕ НА РЕКЕТА.....	20
2.2. АНАЛИЗ НА РЕКЕТА.....	23
3. РЕКЕТЪТ В СЕКТОР „СЕЛСКО СТОПАНСТВО“	29
3.1. Увод.....	29
3.2. ВИДОВЕ РЕКЕТ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО.....	31
3.3. ИЗВЪРШИТЕЛИТЕ.....	36
3.4. ЖЕРТВИТЕ.....	43
4. РЕКЕТЪТ В СЕКТОР „ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЬОРСТВО“	49
4.1. Увод.....	49
4.2. ИКОНОМИЧЕСКИЯТ КОНТЕКСТ.....	50
4.3. СЕКТОРЪТ „ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЬОРСТВО“ В ЕВРОПА.....	53
4.4. ИЗВЪРШИТЕЛИТЕ.....	60
4.5. ЖЕРТВИТЕ.....	65
5. РЕКЕТЪТ СРЕД КИТАЙСКИТЕ ОБЩНОСТИ	71
5.1. КИТАЙСКОТО ПРИСЪСТВИЕ В ЕВРОПА.....	71
5.2. КИТАЙСКИ ПРЕСТЪПНИ ОРГАНИЗАЦИИ И НЕЗАКОННИ ДЕЙНОСТИ.....	78
5.3. ИЗВЪРШИТЕЛИТЕ.....	81
5.4. ЖЕРТВИТЕ.....	85
6. ИЗВОДИ И ПОЛИТИКИ	91
6.1. РАЗЛИЧИЯ И СХОДСТВА МЕЖДУ СТРАНИТЕ.....	91
6.2. УЯЗВИМОСТИ СПРЯМО РЕКЕТА.....	93
6.3. МЕРКИ ЗА ЗАКРИЛА.....	96
6.4. ПРЕПОРЪКИ ЗА ПОЛИТИКИ.....	98
БИБЛИОГРАФИЯ	101
АНЕКС: РЕКЕТЪТ В БЪЛГАРИЯ: СЕКТОРИ „СЕЛСКО СТОПАНСТВО“ И „ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЬОРСТВО“	109

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

АПИЗ	Агенция за плащания и интервенции в земеделието (Румъния)
БАБХ	Българска агенция по безопасност на храните
БВП	брутен вътрешен продукт
БДС	брутна добавена стойност
ГДБОП	Генерална дирекция борба с организираната престъпност
ГД „Земеделие“	Генерална дирекция „Земеделие и развитие на селските райони“
ЕС-N13	България, Чехия, Естония, Хърватска, Кипър, Латвия, Литва, Унгария, Малта, Полша, Румъния, Словакия и Словения
ЕС-28	Всички държави – членки на Европейския съюз
МВР	Министерство на вътрешните работи на Република България
МЗХ	Министерство на земеделието и храните на Република България
ОПГ	организирана престъпна група
ОСП	Обща селскостопанска политика
СЕПП	схема за единно плащане на площ
ха	хектар
ХМ	Хлабава мрежа

СПИСЪК НА ФИГУРИТЕ

Фигура 1.	Конкретните примери във всяка от шестте държави.....	24
Фигура 2.	Земеделие, добавена стойност (% от БВП) през 2014 г.....	31
Фигура 3.	Дял на използваната земеделска площ в земеделски стопанства с над 100 ха.....	32
Фигура 4.	Дял (%) на фирмите, от които е поискан или се очаква да дадат подкуп	35
Фигура 5.	Дял на сенчестата икономика в 31 европейски страни през 2014 г. (в % от БВП).....	36
Фигура 6.	Сенчестата икономика като дял (%) от БВП в разглежданите страни	52
Фигура 7.	Брой на законните китайски мигранти в Италия и Испания, 2005 – 2014 г.....	77
Фигура 8.	Фактори на уязвимост в секторите „Хотелиерство и ресторантьорство“ и „Селско стопанство“	94

СПИСЪК НА ТАБЛИЦИТЕ

Таблица 1.	Профил на извършителите и видове рекет.....	11
Таблица 2.	Идентифицирани фактори на уязвимост в секторите „Хотелиерство и ресторантьорство“ и „Селско стопанство“ и сред китайските общности.....	12
Таблица 3.	Брой казуси, събрани и анализирани по страни и категории	26
Таблица 4.	Разпределение на директните плащания по ОСП през 2013 г. в избрани държави – членки на ЕС.....	34
Таблица 5.	Принос на сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“ към БВП и заетостта.....	50
Таблица 6.	Нощувки в местата за настаняване според местонахождението.....	54
Таблица 7.	Характеристики на престъпните групи, упражняващи рекет в сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“.....	61
Таблица 8.	Средства и видове рекет в сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“.....	62
Таблица 9.	Характеристики на жертвите на рекет в сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“.....	66
Таблица 10.	Разпределение на китайското население в чужбина през 1980, 2000 и 2007 г. (в милиони).....	75
Таблица 11.	Разпределение на китайското население в Европа, 1998 – 2011 г.....	76
Таблица 12.	Основни китайски организирани престъпни групи в ЕС.....	79

РЕЗЮМЕ

Рекетът отдавна се разглежда като „определяща дейност за организираната престъпност“ (Konrad & Skaperdas, 1998). Въпреки че през последните години в стратегическите документи за политиките на ЕС това престъпление не се нарежда на челно място в списъка със заплахите от организираната престъпност, то присъства трайно в европейските държави. Сериозността на явлениято е призната на равнище Европейски съюз и престъплението намира място в редица правни актове на ЕС в областта на полицейското и съдебното сътрудничество по наказателни дела.

В настоящото изследване се анализира рекетът в няколко държави – членки на ЕС, като се разглеждат факторите на риск и уязвимост за фирмите в два конкретни сектора на икономиката („Хотелиерство и ресторантьорство“ и „Селско стопанство“), както и сред китайските общности. Докладът е резултат от двугодишно изследване, обхващащо шест държави – членки на ЕС – България, Гърция, Италия, Румъния, Испания и Великобритания, и използващо методология, основана на анализ на конкретни случаи. Общият подход при изследването е сходен с подхода за оценка на уязвимостта на секторите, предложен от Вандер Бекен (Vander Beken 2004, 2008). Анализирани са както по-широката социална, правна, институционална и икономическа среда, така и специфичните характеристики на извършителите и жертвите, с цел да се разкрият структурните условия, позволяващи съществуването на рекета в секторите „Хотелиерство и ресторантьорство“ и „Селско стопанство“, както и сред китайските общности.

В изследването се привеждат доводи, че **понятието „рекет“ като престъпление, извършвано от организирани престъпни групи, следва да се разшири, така че да обхваща и систематичното прилагане на практики на изнудване от организирани групи или мрежи от длъжностни лица и корпоративни ръководители.** Рекеторски групи или мрежи с участието на длъжностни лица и корпоративни ръководители са установени в България, Румъния, Гърция и Испания за случаи на рекет в аграрния сектор и в по-малка степен в хотелиерско-ресторантьорския. Идентифицираните случаи включват всички елементи на рекета:

- те са вид организирана престъпност – извършени са от три или повече лица, действащи съгласувано;
- те са систематични – практиките са прилагани срещу повече от един обект и продължават във времето;
- включват принуда – т.е. принуждаване на жертвата към определено поведение чрез сплашване от позиция на сила;
- водят до имуществени вреди за жертвата – например загуба на настоящи или бъдещи приходи и лишаване от право на собственост.

Подобни практики следва да се разграничават от корупцията, при която и даващата, и приемащата подкуп страна получава облага. При рекета, извършван от длъжностни лица, пострадалото лице не получава никаква облага и е принудено да плаща, за да не бъде третирано по несправедлив начин.

Сравнителният анализ на рекетърските практики в шестте изследвани държави показва, че **разликите в профила и характеристиките на извършителите** са специфични по-скоро за отделната страна, а не за отделния сектор. В западноевропейските страни (Италия, Испания и Великобритания) извършителите принадлежат към традиционните ОПГ, които в повечето случаи са или местни банди, или част от по-големи групировки от мафиотски тип. Друга отличителна черта на тези страни е вътрешноетническият рекет, наблюдаван в двата примера от китайските общности в Италия и Испания. За вътрешноетнически рекет обаче се съобщава и в примера от хотелиерско-ресторантьорския сектор в китайската общност във Великобритания, както и в испанския случай, свързан с пакистанската и индийската общности в същия сектор.

В Югоизточна Европа извършителите са както традиционни ОПГ, така и хлабави мрежи от длъжностни лица и лица със законен бизнес. Гърция не се вписва в тази класификация, тъй като в сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“ страната прилича на западноевропейските държави, като извършителите са традиционни ОПГ, докато в селскостопанския сектор преобладаващата част от извършителите са хлабави мрежи от престъпници с „бели якички“¹. Всъщност Гърция е единствената страна, в която се наблюдават така наречените картелни мрежи. Индивидуалните извършители, които стоят зад тези мрежи, са управители или членове на управителните съвети, както и технически съветници на компаниите. Целта на рекета е да се наложат договори на дребните земеделски стопани чрез злоупотреба с пазарно положение. Прилаганите от тези мрежи рекетърски практики се явяват продължение на типичните картелни практики като определянето на цени и разпределянето на територии.

Анализът на установените рекетърски практики в шестте държави показва, че в зависимост от подбудите на извършителите могат да бъдат разграничени две основни **форми на рекет** – монополен рекет и рекет за протекция. Порядко срещани форми са трудовият рекет, рекетът, свързан с лихварство, и инцидентният рекет. Рекетът за установяване на монопол е специфична пазарна стратегия, която има за цел физическото отстраняване на конкурентите или създаването на монополни съдружия. Монополният рекет в земеделието е свързан с монополизиране на земеползването и достъпа до субсидии в дадена община. Рекетът за протекция се състои в редовно насилствено налагане на плащания, което се проявява под формата на продажба или предоставяне на непоискани охранителни услуги. Трудовият рекет представлява насилствено договаряне на достъп до пазара на труд и заетост. Като цяло, всички тези форми на рекет са установени както в двата сектора – „Хотелиерство и ресторантьорство“ и „Селско стопанство“, така и сред китайските общности.

¹ „Бели якички“ е термин, с който в западните държави се обозначават служителите, които не полагат физически труд, (на английски: white collars), за разлика от тези, които извършват физическа работа – т.нар. „сини якички“ (на английски: blue collars).

Таблица 1. Профил на извършителите и видове рекет

Извършители/вид рекет	Хотелиерство и ресторантьорство	Селско стопанство	Китайски общности
Традиционни ОПГ/ рекет за протекция	България, Гърция, Испания, Италия, Румъния, Великобритания	България, Румъния, Гърция	Италия
Традиционни ОПГ/монополен рекет	Испания	България	Испания
Традиционни ОПГ/ други видове рекет	България, Италия, Испания, Румъния, Великобритания	Румъния	Испания
ХМ длъжностни лица/ рекет за протекция	България, Испания	България Румъния	-
ХМ длъжностни лица/ монополен рекет	България	България, Румъния	-
ХМ длъжностни лица/ други форми на рекет	Румъния	България Румъния	-
ХМ корпоративни ръководители/ рекет за протекция	България	-	-
ХМ корпоративни ръководители/ монополен рекет	България, Испания	България Румъния	-
ХМ корпоративни ръководители/ други видове рекет	-	Румъния	-

Профилът и характеристиките на повечето пострадали фирми са сходни в секторите „Хотелиерство и ресторантьорство“ и „Селско стопанство“, както и сред китайските общности. По принцип това са малки до средни предприятия, еднолични търговци или семейни фирми и като правило те не членуват в официални бизнес сдружения, които биха могли да им окажат подкрепа. Обикновено те не инвестират в мерки за сигурност като ползване на частни охранителни услуги или сключване на застраховки. Типичната реакция на фирмите при опит за рекет е да се съгласят неохотно, като се обръщат към полицията едва когато исканията за плащане ескалират.

Разбирането на установените сходства и различия е невъзможно без да се разгледа по-широката среда, в която се проявява рекетът. В настоящия анализ са идентифицирани няколко **структурни характеристики на социално-икономическия контекст** в шестте държави, както и на профила на жертвите, допринасящи за устойчивостта и разпространението на рекеторските практики в селското стопанство и хотелиерско-ресторантьорската индустрия, както и сред китайските общности. Някои от тези уязвимости са общи и за двата сектора (както и за китайските общности), докато други са специфични за определен сектор или държава.

Таблица 2. Идентифицирани фактори на уязвимост в секторите „Хотелиерство и ресторантьорство“ и „Селско стопанство“ и сред китайските общности

Фактори на уязвимост	Хотелиерство и ресторантьорство	Селско стопанство	Китайски общности
Значителен дял на малките и средни предприятия	България, Гърция, Испания, Италия, Румъния, Великобритания	България, Гърция, Румъния	Испания, Италия
Ниски прагове за навлизане на пазара поради ниските изисквания за начален капитал, технологии и експертиза	България, Гърция, Испания, Италия, Румъния, Великобритания	България, Гърция, Румъния	Испания, Италия
Разпространение на практики от сивата икономика (укриване на данъци, използване на недекларирана работна ръка)	България, Гърция, Испания, Италия, Румъния, Великобритания	България, Гърция, Румъния	Испания, Италия
Преобладаващата част от плащанията са в брой	България, Гърция, Испания, Италия, Румъния, Великобритания	България, Гърция, Румъния	Испания, Италия
Потенциалните рекетъори могат лесно да проследят приходите и продукцията (например брой клиенти, размер на обработваемата земя)	България, Гърция, Испания, Италия, Румъния, Великобритания	България, Гърция, Румъния	Испания, Италия
Дейността на фирмите е свързана с определена територия – т.е. не може да се премести лесно	България, Гърция, Испания, Италия, Румъния, Великобритания	България, Гърция, Румъния	Испания, Италия
Райони с висока гъстота на малки фирми	България, Гърция, Испания, Италия, Румъния, Великобритания	България, Гърция, Румъния	Испания, Италия
Традиционно присъствие на организирана престъпност	България, Италия	-	-
Дълбоко вкоренена корупция сред контролните органи	България, Румъния	България, Гърция, Румъния	-
Слаби и неефективни контролни органи	България, Румъния	България, Гърция, Румъния	-
Тромаво и сложно законодателство/ лоша нормативна уредба	България	-	-

Таблица 2. Идентифицирани фактори на уязвимост в секторите „Хотелиерство и ресторантьорство“ и „Селско стопанство“ и сред китайските общности (Продължение)

Фактори на уязвимост	Хотелиерство и ресторантьорство	Селско стопанство	Китайски общности
Недоверие в националните право-охранителни и контролни органи	Испания, Великобритания	-	Испания, Италия
Затворени мигрантски общности	-	-	Испания, Италия
Региони, в които секторът е единственият реален източник на доходи	-	България, Гърция, Румъния	-
Зависимост на малките и средни земеделски стопанства от външно финансиране	-	България, Гърция, Румъния	-
Неинформираност на институциите/жертвите за новите форми на рекет	България, Румъния	България, Гърция, Румъния	-
Законодателна рамка на финансирането по ОСП	-	България, Гърция, Румъния	-
Реституция на земята и приватизация	България, Румъния	България, Румъния	-
Концентрация на пазара на храни	-	Гърция	-

Наред с описаните по-горе уязвимости, настоящият анализ успява да определи и някои **ефективни мерки за закрила**. За разлика от уязвимостите обаче, те се оказват най-често специфични за отделните страни и са свързани с установените институционални, законодателни и граждански механизми. Най-добрият пример в това отношение е Италия, която е единствената страна, въвела всеобхватна нормативна и институционална уредба в подкрепа на пострадалите от рекет. Предвидени са финансова подкрепа за жертвите, създаване на организации за борба с рекета, сформирани на специализирани полицейски звена, засилени механизми за защита на свидетелите, създаване на централен координиращ орган в борбата срещу рекета.

Въз основа на анализа и изводите от доклада са формулирани **препоръки за по-ефикасни и ефективни политики за борба с рекета**. Предвид сходствата в профила на рекетиранията лица, както и идентифицираните мерки за закрила, предлаганите мерки могат да бъдат подходящи и за двата икономически сектора, както и за мигрантските общности. Тези мерки могат да бъдат групирани в шест категории:

- повишаване на информираността за новите форми на рекет сред правоохранителните и съдебните органи, компетентни по наказателни дела, чрез обучения и обмяна на опит;
- разяснителна работа сред уязвими фирми под формата на информационни кампании и откриване на консултативни центрове за жертвите или горещи телефонни линии;
- насърчаване и подкрепа на организациите на бизнеса и гражданското общество, които могат да оказват помощ на жертвите на рекет и да поощряват колективната съпротива на местно ниво, включително и предоставяне на финансова подкрепа за такива организации;
- предоставяне на подкрепа и закрила на жертвите на рекет чрез въвеждане на механизми за финансово обезщетение и подобряване на мерките за закрила на жертвите;
- премахване на съществуващите възможности за заобикаляне на закона и хармонизиране на действащата нормативна уредба в конкретните сектори (например уредбата на земеделските субсидии в сектора „Селско стопанство“ или на безопасността на храните в сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“, и др.);
- засилване на мерките за борба с корупцията в полицията и в контролните органи на съответните сектори.

В допълнение към общите препоръки за политиките следва да се посочат и някои по-конкретни препоръки за борба с рекета в китайските общности, включващи следните възможни мерки:

- прилагане на стратегии от типа „Полицията в близост до обществото“ сред тези етнически общности;
- провеждане на специализирано обучение за полицейски служители за повишаване на чувствителността им към културните особености и подобряване на разбирането им за вътрешноетническия рекет;
- набиране и обучение на полицейски служители от различни националности;
- обмяна на опит в разследването на вътрешноетническия рекет.

1. УВОД

Рекетът отдавна се разглежда като „определяща дейност за организираната престъпност“ (Konrad & Skaperdas, 1998: 461). Определя се и като един от най-ефективните инструменти на организираната престъпност за натрупване на финансови ресурси и проникване в легалната икономика (Transcrime, 2009). Въпреки че през последните години в стратегическите документи за политиките на ЕС това престъпление не се нарежда на челно място в списъка със заплахите от организираната престъпност², то трайно присъства в европейските държави. Новата Европейска програма за сигурност³ също не посочва изрично рекета като приоритетна заплахата от организираната престъпност, но набляга силно на пресичането на финансирането на организираната престъпност и на недопускането ѝ да прониква в легалната икономика. В този смисъл, документът насочва вниманието към рекета, без изрично да го разглежда. Вероятно това се дължи и на факта, че това престъпно явление – за разлика от трафика на наркотици и хора, няма транснационални измерения и е вкоренено по-скоро на местно и регионално равнище.

Сериозността на явлението е призната на равнище Европейски съюз и престъплението намира място в редица правни актове на ЕС в областта на полицейското и съдебното сътрудничество по наказателни дела, като европейската заповед за арест⁴, европейската заповед за предаване на доказателства⁵, европейската заповед за разследване по наказателноправни въпроси⁶, взаимното признаване на съдебни решения по наказателни дела, с които се налагат наказания лишаване от свобода или мерки, включващи лишаване от свобода⁷, взаимното признаване на съдебни решения и решения за пробация с оглед на надзора върху пробационните мерки и алтернативните санкции⁸, обмяна на информация между държавите членки, получена от регистрите за

² Не присъства и в докладите на Европол за оценка на заплахата от тежка и организирана престъпност (SOCTA).

³ Съобщение на Комисията до Европейския парламент и Съвета – Европейска програма за сигурност – COM(2015) 185 окончателна версия, Страсбург, 28.4.2015.

⁴ Рамково решение на Съвета 2002/584/JHA от 13 юни 2002 г. относно европейска заповед за арест.

⁵ Рамково решение на Съвета 2008/978/JHA от 18 декември 2008 г. относно европейска заповед за предаване на доказателства с цел получаване на предмети, документи и данни, които да се използват в производства с наказателен характер.

⁶ Директива 2014/41/ЕС на Европейския парламент и Съвета от 3 април 2014 г. относно европейска заповед за разследване по наказателноправни въпроси.

⁷ Рамково решение на Съвета 2008/909/JHA от 27 ноември 2008 г. относно прилагане на принципа за взаимно признаване към съдебни решения по наказателни дела, с които се налагат наказания лишаване от свобода или мерки, включващи лишаване от свобода, за целите на тяхното изпълнение в Европейския съюз.

⁸ Рамково решение на Съвета 2008/947/JHA от 27 ноември 2008 г. за прилагане на принципа на взаимното признаване на съдебни решения и решения за пробация с оглед на надзора върху пробационните мерки и алтернативните санкции.

съдимост⁹, взаимното признаване на решенията за конфискация¹⁰ и взаимното признаване на финансови санкции¹¹.

Макар на европейско равнище рекетът да е признат за сериозна заплаха от страна на организираната престъпност, малко са страните, разработили специфични подходи и инструменти за превенция и противодействие. В повечето страни полицията следва реактивен подход и разследва случаите на рекет едва след като пострадалият подаде жалба (Transcrime, 2009). Налице са обаче множество фактори, които възпират жертвите да се обърнат към полицията – задължнялост, принадлежност към сивата икономика, страх от отмъщение, липса на доверие в държавните органи поради слабия им капацитет или корумпираността им. Неизбежното присъствие на подобни фактори води до нисък процент на регистриране на случаите и непознаване от страна на властите на реалния мащаб на рекета в страната. И стандартните виктимизационни проучвания сред бизнеса, които обикновено се приемат за алтернатива на полицейската и съдебната статистика, често са белязани от нисък процент респонденти и нисък процент съобщени сигнали, особено в случаите на изнудване и рекет за протекция, поради което не са достатъчно надеждни за целите на цялостната оценка на проблема. В неотдавнашен доклад от изследване на ЕС за оценка на равнището и въздействието на престъпленията срещу бизнеса например пише, че „рекетът, наред с подкупа и корупцията, изнудването и лихварството, са сред групата престъпления, за които вероятността да бъдат разкрити или съобщени от респондентите е по-малка. По тази причина получената информация за този вид престъпна дейност може да доведе до подценяване на същинските ѝ размери” (Dugato, Favarin, Hideg, & Illyes, 2013). Следователно са необходими други, по-надеждни подходи, насочени към жертвите, при оценката на рисковете и уязвимостите на бизнеса към рекет.

Настоящият анализ има за цел да попълни тази празнина в познаването на рекета, като изследва риска и факторите на уязвимост в шест държави – членки на ЕС – **България, Гърция, Италия, Румъния, Испания и Великобритания**. За целта е приложен методът за анализ на конкретни случаи в два икономически сектора – **селско стопанство и хотелиерство-ресторантьорство, както и сред китайските общности** в тези страни. Докладът се основава на двугодишно изследване, проведено от Центъра за изследване на демокрацията, Института по криминалистика и сигурност при Мадридския автономен университет и Изследователския център „Транскрайм” при Католическия университет „Светото сърце” в Милано.

Селското стопанство и хотелиерско-ресторантьорският сектор, наред с китайските общности, са избрани от изследователския екип въз основа на предварително проучване на най-често рекетираните сектори и социални

⁹ Рамково решение на Съвета 2009/315/JHA от 26 февруари 2009 г. относно организацията и съдържанието на обмена на информация, получена от регистрите за съдимост, между държавите членки.

¹⁰ Рамково решение на Съвета 2006/783/JHA от 6 октомври 2006 г. относно прилагането на принципа за взаимно признаване на решенията за конфискация.

¹¹ Рамково решение на Съвета 2005/214/JHA от 24 февруари 2005 г. относно прилагането на принципа за взаимно признаване на финансови санкции.

групи в България, Италия и Испания. Гърция, Румъния и Великобритания бяха добавени впоследствие с цел да се съберат допълнителни данни за сравнение между отделните страни. Изследователският екип идентифицира и анализира случаи на рекет във всяка от шестте държави с цел изготвяне на национални анализи на уязвимостите към рекет.

Общият подход в изследването е сходен с предложения от Вандер Бекен (Vander Beken 2004, 2008) метод за оценка на уязвимостта на секторите. Анализирани са както по-широката социална, законодателна, институционална и икономическа среда, така и специфичните характеристики на извършителите и жертвите, с цел да се разберат условията, които позволяват съществуването на рекета в секторите „Хотелиерство и ресторантьорство“ и „Селско стопанство“, както и сред китайските общности. Анализът на явлението в толкова различни национални и социално-икономически условия поставя редица предизвикателства при изготвянето на общия списък на рисковете и уязвимостите, както и на препоръките за политики за преодоляването им. Предизвикателствата са обусловени от значителните различия в контекста в шестте държави, предмет на изследването, както и в профила и начините на действие на извършителите.

Докладът започва с критичен преглед на съществуващите дефиниции на рекета, включително и на традиционните форми на рекет, извършвани от организираната престъпност, и на организираните форми на изнудване, извършвани от длъжностни лица и фирми, след което накратко е представена използваната методология за събиране на данни и анализ. По-нататък в доклада се анализират констатациите в шестте национални доклада за секторите „Селско стопанство“ и „Хотелиерство и ресторантьорство“, както и за китайските общности. Анализът обхваща по-широкия социално-икономически контекст, профила на извършителите и техните методи, участието на длъжностни лица в рекета, профила на рекетираните фирми и техните реакции. Като се опира на изследваните конкретни случаи във всяка страна, докладът очертава специфичния риск и факторите на уязвимост към рекета, както и възможните мерки за закрила. Анализът завършва с обобщение на основните констатации и препоръки за политики.

2. АНАЛИЗ НА РЕКЕТА В ЕС: ТЕОРЕТИЧЕСКИ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

В опита си да вникне във факторите, обуславящи рекета, анализът най-общо следва подхода за оценка на уязвимостта, разработен и използван като инструмент за формиране на социални и ситуационни мерки за ограничаване на престъпността (Klima, 2011a, 2011b, 2012; Lavezzi, 2008; Vander Beken & Daele, 2008; Vander Beken, 2004). За разлика от традиционните оценки на заплахите от организираната престъпност, съсредоточаващи се обикновено върху извършителите и престъпните пазари, подходът за оценка на уязвимостта предлага цялостен поглед върху средата и престъпните дейности с цел да **се идентифицират факторите на уязвимост** – структурите, взаимоотношенията, зависимостите, механизмите и/или условията, в секторите от съществено значение за престъпността (Klima, 2011a). Според Вандер Бекен оценките на уязвимостта съдържат три основни елемента: „преглед на средата, анализ на организациите и стратегиите за противодействие, и анализ на законните и незаконните сектори“ (Vander Beken, 2004: 471). По този начин, наред с анализа на характеристиките на извършителите, предлаганият подход поставя акцент и върху прегледа на възможностите, предоставяни на организираните престъпни групи (ОПГ) от законния бизнес и по-широката общественно-икономическа среда (Vander Beken & Daele, 2008).

Някои елементи на този подход са застъпени и в последния доклад на Европол за оценка на заплахата от организирана и тежка престъпност (SOCTA), в който, наред с други проблеми, се анализират и т.нар. относими към престъплението фактори, дефинирани като „улесняващи фактори и уязвимости на средата, които влияят на настоящите и бъдещите възможности или бариери за ОПГ и тежката организирана престъпност“ (EuroPol, 2013, p. 42).

Освен контекста, в който се осъществява рекетът, докладът анализира характеристиките както на рекетираните фирми, така и на извършителите. Прилагането на такъв подход с цел установяване на рисковете и факторите на уязвимост в конкретни икономически сектори или социални групи бе съпътствано от редица теоретически и методологически предизвикателства. Първото предизвикателство е свързано с определението за рекет, тъй като законовите дефиниции на това престъпление в отделните страни се различават и невинаги обхващат всички негови форми, особено когато е необходимо да бъде разграничено от сходни престъпления като подкупа и някои корпоративни престъпления. Предизвикателства имаше и при събирането на данните поради оскъдността и качеството на наличната информация. В разделите по-долу се обсъждат решенията на тези проблеми, като първо се предлага преглед на разбирането за понятието „рекет“ в академичната литература, а след това се представят приетите работни дефиниции, методологията на събиране на данни и проведения анализ.

2.1. ДЕФИНИРАНЕ НА РЕКЕТА

Рекетът като престъпление отдавна привлича вниманието на изследователите. Много усилия са вложени в опит да се формулира точна дефиниция, позволяваща, наред с други неща, рекетът да се отграничи от сходни хищнически по характер практики като принудата, грабежа и подкупа. Според Бест (Best, 1982) определящата характеристика на рекета е експлоататорската му същност. Използването на насилствени средства, включително на заплахата за такива, наред с исканията за икономически облаги са основните елементи, които отличават рекета от други сходни по характер престъпления. Същият автор счита, че рекетът може да се прояви и под формата на схема за изнудване или да включва отвличане с цел откуп и рекетиране (Best, 1982). Всяка от разновидностите може да бъде извършена самостоятелно или от група хора. Като правило изнудването се извършва от едно лице, докато отвличането и рекетирането поради по-сложния си характер изискват наличието на престъпна организация.

Рекетът като организирана престъпност

Освен според експлоататорската същност, академичната литература класифицира изнудваческите практики и според степента им на сложност и участието на организирана престъпна група. В този смисъл най-простата форма на изнудване включва един извършител, който получава еднократна облага от една жертва, докато най-сложната форма е рекет, при който една ОПГ систематично изнудва за пари множество жертви. Рекетът като организирана престъпна дейност може да включва както епизодични изнудвачески практики, така и добре развити систематични практики в определена територия. „Транскрайм“ разграничава тези степени на сложност, определяйки първата разновидност като „инцидентен рекет“, а втората – като „систематичен рекет“ (Transcrime, 2009).

Съществуващата академична литература е последователна в дефинирането на систематичното редовно изнудване като *рекет*. Макар че в смисъла на понятията „рекет“ и „рекетиране“ отдавна се включват сплашването, насилието, корупцията и принудата (Hostetter и Beesley, 1929; Landesco, 1968; Schelling, 1984; Gambetta, 1993; Ruggiero, 1996; Alvazzi del Frate, 2004; Volkov, 2002; Cohen, 2003), за първи път рекетът като организирана престъпна дейност се описва от Шелинг (Schelling, 1967, 1971), който приема, че призиванието на организираната престъпност не е да продава незаконни стоки и услуги, а да създава престъпни монополи чрез изнудване и контролиране на лицата, предлагащи незаконни стоки и услуги.

Условията, обуславящи съществуването на рекета, освен повторемостта му, са наличието на уязвими лица, неефективността на обществения контрол и сложната престъпна организация (Best, 1982; Paoli, 2003). В по-старата криминалогична литература се цитират примери за систематични форми на рекет сред престъпните индийски касти, градските рекетъорски синдикати през 20-те години на XX век, организацията „Черната ръка“ в Чикаго и сицилианската и американската „Коза ностра“ (Lashy, 1930; McIntosh, 1973; Nelli, 1976;

Block, 1980). В съвременните и най-новите изследвания на рекета са описани и други престъпни организации от мафиотски тип, като руската мафия, Якудза и китайските триади, както и прилагането на практиките на изнудване в бизнеса (Varese, 2001; von Lampe, 2016).

Както посочва „Транскрайм“ (Transcrime, (2009), особено важно е разграничаването на организираната престъпност от мафиотски тип от другите ОПГ. Докато първата използва рекета за целите на собственото си създаване, укрепване и завземане на определена територия (Gambetta, 1993), ОПГ изнудват фирмите с чисто финансова цел. За първи път тази разлика е установена от Блок (Block, 1983), който въвежда и понятията *силови групировки* и *криминални предприятия*.

Рекетът като мафиотско престъпление често се разглежда и като продажба и предоставяне на протекция или, казано по друг начин, на сигурност (Gambetta, 1993; Ruggiero, 1994). Така организациите от мафиотски тип могат да бъдат разглеждани или като конкурент на държавата в осигуряването на защитата на правото на собственост, разрешаването на спорове и изпълнението на договори, или като чисти хищници, които процъфтяват, като се възползват от слабостта на държавата (Konrad & Skaperdas, 1998; Reuter, 1982; Transcrime, 2009; Volkov, 1999). Организациите от мафиотски тип обаче не избират територията, на която налагат протекцията си, а по-скоро активно създават търсене на сигурност чрез поредица от дребни престъпления, създаващи усещане за високо равнище на престъпност. Така рекетът сам по себе си се явява и начин за установяване на контрол над определена територия и определени стопански дейности, като ресторанти, нощни заведения, търговски обекти и т.н.

Според Монцини (Monzini, 1993) рекетът се проявява в една от следните три форми: рекет за протекция, трудов рекет и монополен рекет. Рекетът за протекция е редовно и насилствено събиране на средства. Трудовият рекет представлява насилствено договаряне на достъп до пазара на труд и заетост, докато монополният рекет може да бъде определен като специфична пазарна стратегия, осъществявана с насилствени средства, с цел физическото отстраняване на конкуренцията или създаването на монополни съдружия.

Рекетът като престъпление, извършвано от длъжностни лица

Академичните изследвания по отношение на рекета, извършван от (или с участието на) длъжностни лица и политици, са дело основно на учени, работещи в областта на корупцията, публичните политики и икономиката. Криминологичните изследвания, от друга страна, се съсредоточават най-вече върху корупцията в полицията. В системите на общото право рекетът и другите хищнически по характер схеми, в които са замесени длъжностни лица, попадат в категорията *изнудване по повод или при изпълнение на служебни задължения* (*under the colour of office*). В САЩ през последните четири десетилетия има няколко случая на наказателно преследване на длъжностни лица за този вид изнудване, както и за различни видове присвояване, от подкуп до присвояване на средства за предизборни кампании (Fleissner, 1985). Действащите

тълкувания на този вид престъпление предполагат длъжностните лица да са активен участник в изнудването (Lindgreen, 1993: 1696).

Изнудването често се приема заедно с подкупа за финансовото и икономическо измерение на корупцията, която се определя като незаконно присвояване на недвижими и движими вещи на друго лице за лична употреба и полза (Gottschalk, 2010). Проблемът за разликите между подкупа и изнудването е дискуссионен в две посоки – степента на упражнената при извършването на престъплението принуда и участието на длъжностните лица в схемата за подкуп или изнудване. По първия въпрос изнудването предполага степен на физическо насилие или заплахата от изнудващия върху изнудваното лице, която е нехарактерна за обичайното даване и приемане на подкуп, където по правило има реципрочност. Дори в случай на доброволно приемане на изнудването облагите за всяка от страните са толкова неравностойни, че положението на жертвата наподобява състояние на загуба на свобода (Amundsen, 1999; Transcrime, 2009).

Вторият елемент, който отличава подкупа от изнудването, е видът участие на длъжностното лице в престъплението. Докато подкупът се определя като „корупционна облага, давана или получавана с цел да се повлияе на действие по служба“ (Lindgreen, 1993: 1696), при изнудването длъжностното лице търси да получи облага под имплицитна или експлицитна заплахата от увреда на пострадащото лице. Казано по-просто, подкупът се характеризира с по-пасивно участие на длъжностното лице, докато при изнудването то играе активната роля в търсенето на икономическа облага. Според други изследователи обаче разликата между подкупа и изнудването, когато има замесено длъжностно лице, е ненужен конструкт, тъй като е трудно да се очертае границата между двете престъпления поради често срещаната повтораемост на деянието и усложнеността на получаването на облагата. (Lindgreen, 1993).

Най-общо казано, всяка дефиниция на корупцията предполага участие на държавата, пряко или чрез нейни длъжностни лица, като „корупцията представлява особено отношение между държавата и обществото“ (Amundsen, 1999: 5), характеризиращо се с неравностойна размяна на облаги. Това взаимоотношение може да съставлява или корупция, при която държавата извлича ресурси от обществото, или корупция, при която е налице преразпределение с цел да се облагодетелства част от обществото. Корупцията, която цели извличане на определени ресурси от общество е характерна за положението в авторитарните държави и държавите в посткомунистическия преход и може да бъде полезна отправна точка за обясняване на рекета, извършван от длъжностни лица (Ibid.).

Няколко понятия се използват за дефиниране на рекета, извършен от длъжностно лице, като „хищническа корупция“ (Khan, 2006) и „институционализирана корупция“ (Charar и Harm, 1999). Рекетът, извършен от длъжностно лице, се определя и като особен вид корупция, разпространена не само в развиващите се страни, но и в посткомунистическите общества (Sajó, 2003). Общата характеристика е, че представителите на държавата злоупотребяват с правомощията и служебното си положение за лична изгода. По сходен начин теорията за *търсене на рента* въвежда термина *присвояване на рента*, за да

опише изнудващото поведение на длъжностните лица, които злоупотребяват с предоставените им правомощия с цел получаване на рента от фирмите и извличане на парична облага (Tullock, 1967; Krueger, 1974; McChesney, 1988).

Сплашването, прибягването до насилие и рекетът са престъпления, които се разглеждат и в контекста на полицейската корупция. Тези практики са широко разпространени в демократичните общества, в развиващите се страни и в държавите в преход, както и при авторитарните режими (Newburn, 1999; Норе, 2016). Типичните сценарии включват изнудване за пари след извършено престъпление или на пострадали лица, или искане и приемане на подкуп, за да се ускори разследване (Newburn, 1999). В някои крайни случаи полицейски служители събират редовно парични суми от улични продавачи и магазини срещу протекция (Норе, 2016: 158).

Рекетът като корпоративно престъпление

Изследователите традиционно описват рекета на законните пазари като организирана престъпна дейност. Някои учени обаче го определят и като вид корпоративно престъпление (Green, 2007; Shichor & Geis, 2007). Разработено във връзка с дискусията за престъпленията на белите якички, понятието „корпоративно престъпление“ се определя като „всяко деяние в корпоративна среда и/или по повод занятието на отделно лице, извършено с цел набавяне на лична и/или корпоративна облага“ (Salinger, 2005: vii). В литературата за корпоративните престъпления рекетът се разглежда като тактика на принуда, прилагана от корпорациите и големите компании с цел постигане на максимална печалба (Hartley, 2008; Visser et al., 2012). Заграбването на земя с насилствени средства също се цитира като пример за рекет, извършван от големи компании (Visser et al., 2012).

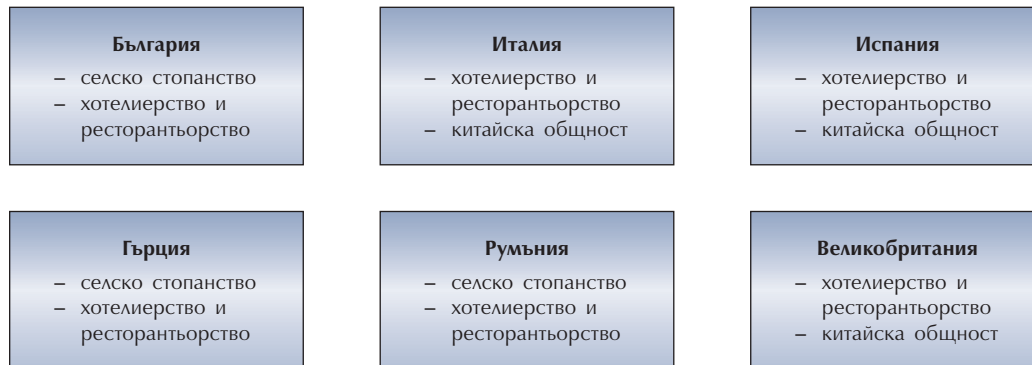
2.2. АНАЛИЗ НА РЕКЕТА

За всяка от страните, разгледани в настоящия доклад, изследователският екип събра и анализира по няколко конкретни примера за рекет по смисъла на общата работна дефиниция, възприета за целите на изследването. Всички случаи, включени в анализа, се отнасят до инциденти на рекет на фирми в селското стопанство и хотелиерството и ресторантьорството или фирми на китайци. Решението да се изследва рекетът в тези сектори и сред китайската общност се основава на предварително проучване, проведено в България, Италия и Испания, в резултат на което бяха определени най-често рекетираните сектори и мигрантска общност в трите страни¹². След подготвителния етап всеки национален екип избра да анализира две от трите определени теми. Впоследствие поканени да се включат в проучването бяха изследователи от Гърция, Румъния и Великобритания с цел събиране на повече данни, които да позволят да се съпоставят отделните страни (виж Фигура 1).

¹² Подготвителният анализ се основава на преглед на публични доклади – независими проучвания, научни изследвания и публикации в медиите.

Фигура 1. Конкретните примери във всяка от шестте държави

Към всеки случай на рекет бе приложен обстойно общ подход на анализ на конкретните примери и общ алгоритъм за извличане и събиране на полезната информация от наличните документи. Впоследствие всяка страна изготви национален доклад за избраните сектори или общност. Констатациите в шестте национални доклада се обобщават и анализират допълнително в настоящия общ доклад, който представя резултатите и заключенията за двата сектора и за китайската общност.

Възприетите работни дефиниции

За целите на настоящето изследване изследователският екип се спря на обща работна дефиниция на рекета, която е използвана за идентифициране и подбор на конкретните примери на етапа на събиране на данни. Дефиницията е приложена за идентифициране и подбор на случаите на рекет, които впоследствие са подложени на анализ. Възприетата работна дефиниция се основава на понятията, описани по-горе в прегледа на литературата, и е по-широка, за да може да обхване и установените рекеторски практики на длъжностни лица и корпоративни ръководители.

Съгласно възприетата дефиниция в конкретните примери трябва да са налице следните елементи, за да се приеме, че представляват случаи на рекет и следователно да бъдат включени в анализа: 1) сведения за **запахи за използване на насилие** или за пахи от позиция на силата; 2) сведения за **имуществени вреди** на пострадалото лице (например, принудително присвоение на парични средства, имущество или услуги от физически или юридически лица, или организации); 3) **продължителност на рекета във времето**, например многократно получаване на рента от рекет на една фирма или многократно получаване на рента от рекет на различни фирми, принадлежащи към една обща група (например получаване на корупционни плащания от фирми, бенефициенти на европейски средства). Продължителността е по-скоро свър-

зана с начина на действие на рекетърите, като обикновено те рекетират многократно един и същ тип жертви. Критерият за отграничаване на рекета и корупцията в такива случаи е наличието на взаимна изгода. По този критерий при корупцията и двете страни се облагодетелстват от отношенията си, докато при рекета за длъжностните лица има облага, но за рекетираните фирми не е налице такава.

В допълнение, по отношение на китайските общности, за целите на подбора на примерите бяха възприети следните дефиниции за организирана престъпна група и рекет:

- **Организирана престъпна група:** приема се, че даден случай е извършен от организирана престъпна група, ако са налице едновременно следните елементи: 1) сведения за участието на поне три лица в рекета; 2) сведения, че извършителите са рекетирали поне две фирми.
- **Рекет в китайските общности:** даден случай се приема за рекет в китайските общности, ако са налице кумулативно следните елементи: 1) и извършителите, и жертвите на рекета принадлежат към една етническа общност¹³; и 2) сведения, че рекетът е срещу фирма, действаща в който и да е икономически сектор. Твърде вероятно е в такива общности да бъдат открити и други рекетърски практики (например свързани с принудителни заеми и събиране на дългове), които не са задължително насочени към бизнесмени, а по-скоро към лица, работещи в сивия/черния сектор и т.н. Подобни случаи на рекет обаче остават извън обхвата на настоящото изследване.

Обикновено в полицейските и съдебни преписки се съдържа информация, както за извършителите, така и за пострадалите лица. За да обхванат различните случаи на рекет и за да постигнат по-висока степен на надеждност на данните, изследователите са ползвали по не повече от един случай от всяка полицейска или съдебна преписка. При подбора на случаите на пострадали лица от конкретна полицейска или съдебна преписка определящи бяха наличието и достатъчността на информацията за случая. В анализа са включени само случаи с достатъчно информация за профила на жертвата.

Освен това първоначалният фокус на изследването на рекета сред китайската общност бе върху случаите на рекетирани бизнесмени. При липса на достатъчно конкретни примери за рекет на фирми, броят им бе допълнен със случаи на друг вид рекет (например на нелегални работници, на престъпни предприемачи и т.н.).

Събиране на данните

Всеки изследователски екип извърши подбора на конкретните примери за съответната страна. Целта бе да се съберат по петнадесет случая на

¹³ За целите на изследването мигрантската общност трябва да се разбира в по-широкото ѝ значение на етнокултурна общност, съставена от първо и второ поколение имигранти, независимо от правния им статут (например лица, придобили гражданство; постоянно пребиваващи; лица, подали молба за убежище; бежанци; нерегистрирани мигранти и т.н.).

рекети за всеки сектор или група, или общо по тридесет примера от всяка страна. Данните са събирани както от неофициални, така и от официални **източници на информация** по двустепенна процедура. На първия етап при идентифицирането на случаите, които са включени в анализа, се разчита на общодостъпни и неофициални източници. След идентифицирането на вероятните случаи на рекети, на втория етап изследователският екип събира допълнителни сведения от полицията и/или прокуратурата за проведеното разследване по всеки от случаите.

Тъй като отправната точка на изследването е да се определят уязвимостите и рисковите фактори за жертвите на рекети, подборът на конкретните примери се основава на жертвите, т.е. **анализираната единица** за всеки от събраните случаи е един инцидент, при който фирма е рекетирана от организирани престъпни групи. В анализа са включени само инциденти, възникнали между 2005 и 2014 г.

В Таблица 3 е обобщен броят на събраните и включени в анализа конкретни примери за всяка страна. Таблицата показва, че в някои страни за част от категориите са събрани повече от необходимия минимум от 15 случая на рекети, докато в други минималният праг не е достигнат поради различни трудности при събирането на казусите.

Таблица 3. Брой казуси, събрани и анализирани по страни и категории

Страна	Селско стопанство	Хотелиерство и ресторантьорство	Китайска общност
България	15	10	\
Гърция	12	15	\
Италия	\	17	12
Румъния	16	14	\
Испания	\	15	15
Великобритания	\	15	6

Анализ на данните

Информацията за всеки от идентифицираните случаи на рекети е събирана по общ опис, състоящ се от набор от показатели. Когато информацията в полицейските или съдебните преписки не е достатъчна, за да се попълнят всички необходими графи, чрез интервюта и/или от публикации в медиите е събирана допълнителна информация. Описът за конкретните примери е разработен, за да се осигури последователност при събирането на данните и

при анализа на идентифицираните случаи на рекет, и е попълван за всеки от анализиранияте инциденти. В описа се попълва следната информация:

- *Общо описание на случая* (идентификационен код, местонахождение на случая, година).
- *Местен контекст на случая на рекет* (население, основен икономически сектор, фирми, работещи в анализирания сектор или управлявани от китайски граждани, браншови организации, криминална статистика).
- *Профил на жертвата* (възраст, пол, гражданство, длъжност във фирмата, местонахождение и правна форма, брой служители, предмет на дейност, членство в браншова организация, наличие на застраховка/договор с охранителна фирма).
- *Реакция от страна на жертвата срещу рекета* (жалба в полицията, реакция на рекета, взаимоотношения с рекетърите, продължителност на рекетирането, икономическо състояние на фирмата след рекета).
- *Профил на извършителите* (брой извършители, гражданство, структура и основна престъпна дейност на групата, участие на държавни служители).
- *Начин на действие* (опит или извършен рекет, използване на насилие, използване на сплашване, причини и цел на рекета, график на плащанията/исканията за плащане, присъствие на посредници).

В докладите за всяка страна са анализирани както социалният, така и икономическият контекст, в който се осъществява рекетът, характеристиките и реакцията на жертвите, характеристиките на извършителите и техният начин на действие. Анализът си поставя за крайна цел да направи оценка на различията и сходствата между идентифицираните случаи на рекет, факторите, благоприятстващи рекета, и факторите за съпротива срещу него, съществуващите мерки и стратегии за подкрепа на жертвите и борба с рекета, както и предупредителните сигнали, които могат да допринесат за разкриване на нерегистрирани случаи.

3. РЕКЕТЪТ В СЕКТОР „СЕЛСКО СТОПАНСТВО“

3.1. УВОД

Рекетът в селското стопанство обикновено се свързва с развиващите се страни и бунтовническите движения (Eccarius-Kelly, 2012; Laurie, 2016; Singh, 2013). Затова може да изглежда в някаква степен нелогично да се търсят подобни практики в Европа. Настоящият анализ доказва обратното, а именно, че такива практики съществуват и дори са доста разпространени поне в три държави – членки на ЕС – България, Гърция и Румъния. Извършителите обаче далеч не са сред обичайните заподозрени – те не са класическите йерархично структурирани организирани престъпни групи, стремящи се да поставят под контрол определени територии. Изследването установява, че вместо гангстери и главорези, в мнозинството от случаите извършителите са престъпници с „бели якички“ – корумпирани длъжностни лица и собственици или ръководители на големи законни компании, често действащи в хлабави мрежи (ХМ). Съответно, техният начин на действие включва широка палитра от административни санкции и други форми на административен натиск, а в случаите, при които има замесени компании – от чисто престъпни деяния (унищожаване на имущество или кражба) до тормоз чрез административни и законови процедури, налагане на непазарни цени и съглашателство с длъжностни лица.

Повечето държави – членки на ЕС (включително Гърция) са приели в законодателството си по-скоро тесни дефиниции на рекета, които обикновено са ориентирани около използването на насилие или заплахата за насилие (Transcrime, 2009). Подобни дефиниции по принцип изключват възможността да бъдат приложени в случаите, когато извършителите са „бели якички“, действали по повод или при изпълнение на служебните си задължения, или в случаите, при които са замесени законни компании. България и Румъния обаче са възприели по-широки дефиниции на изнудването, въпреки че конкретно в България тези разпоредбите изглеждат рядко се прилагат по отношение на извършители с „бели якички“. По тези причини рекетът в земеделския сектор продължава да бъде латентна форма на престъпност, която рядко попада в ползрението на органите на наказателното правосъдие.

Настоящото изследване привежда доводи в подкрепа на тезата, че когато подобни престъпления са извършени от лица в длъжностно им качество, те по същество представляват рекет (Rusev & Bezlov, 2016), тъй като са налице следните повтарящи се елементи: 1) те са форма на организирана престъпност – т.е. извършвани са от ХМ с участието на длъжностни лица, техни роднини и близки бизнесмени със законни фирми; 2) систематични са – т.е. извършвани са по отношение на повече от едно пострадало лице и в продължение на определено време; 3) включват принуда – т.е. принуждаване

на жертвата към определено поведение; 4) водят до имуществени вреди за пострадалото лице; 5) извършвани са с цел получаване на облага за сметка на пострадалото лице. В допълнение, в много от анализирания случаи изнудването представлява и вид контрол над дадена територия и пазар, който ще бъде обсъден в следващите раздели. Въпреки че в много от случаите извършителите са лица, на които са предоставени служебни правомощия, този вид престъпление, извършвано от т.нар. „бели якички“, се различава от подкупа, тъй като е хищническо по характер и пострадалото лице не получава никаква облага или е принудено да плаща, за да не бъде третирано по несправедливия начин. (Lindgren, 1993).

В настоящото изследване се привеждат доводи и в подкрепа на тезата, че установените злоупотреби от страна на големи компании спрямо земеделски стопани следва да се квалифицират като корпоративен рекет, а не просто като монополни или картелни практики (Gasparinatos, Stamouli, & Vidali, 2016). Монополните и картелните практики най-често се разглеждат като административноправни нарушения, докато идентифицираните практики излизат извън пределите на административното право и следва да се определят като рекет. На първо място, това са систематични практики, тъй като засягат множество земеделски стопанства и са устойчиви във времето. Причинените от тях вреди надхвърлят нарушаването на конкуренцията, тъй като договорните отношения между фирмите (обикновено големи търговци на храни на дребно и преработвателни предприятия в хранително-вкусовата промишленост) и земеделските стопани не се свеждат единствено до изкупуване на селскостопанска продукция. Земеделските стопани са зависими от търговците на едро, тъй като им отпускат заеми за обезпечаване на обработката на почвата, сеитбата и третирането на посевите. Това създава условия за непрекъсната задължнялост въз основа на принудителни и често неформални договори. Нещо повече, подобни корпоративни практики се явяват форма на организирана корпоративна престъпност, тъй като са замесени повече от една фирми, които в съглашателство действат като ХМ по конкретен незаконен проект с цел да се извлече облага за сметка на жертвата – т.е. картелно споразумение. Изследването обаче показва, че такива картелни споразумения отиват отвъд определянето на цени и включват разпределяне на пазари под формата на разделяне на територии и налагане на ограничения на земеделските стопани да сключват договори с други доставчици или изкупчици (т.е. ограничават правото им на свободен избор). Налице са и явни имуществени вреди, понасяни от рекетираните земеделски стопанства, което представлява загуба на настоящи и бъдещи приходи.

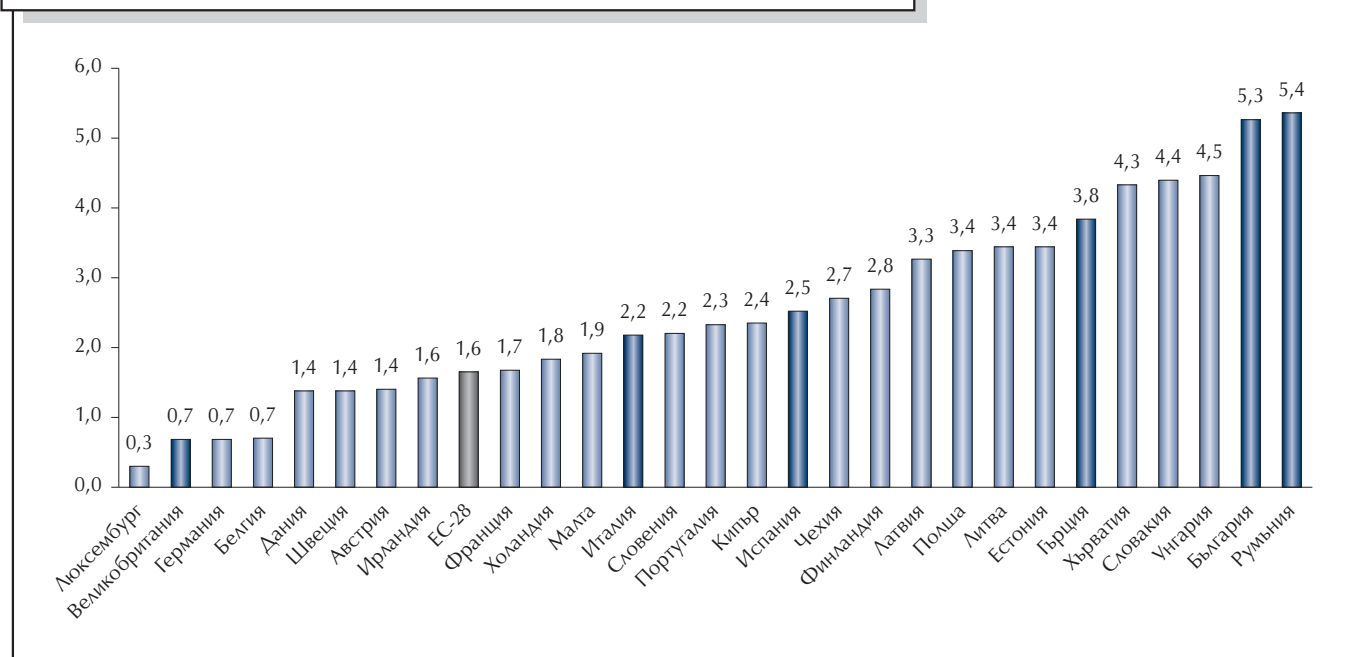
Анализът изследва този засега подценяван и дори пренебрегван вид престъпление въз основа на данните, събрани в три страни – България, Гърция и Румъния, в които, в сравнение с всички останали държави – членки, първичният сектор има най-голям дял. След кратък преглед на социално-икономическия контекст, анализът разглежда профила и начина на действие на извършителите, както и профила и видовете реакции на жертвите, и завършва с преглед на идентифицираните предупредителни сигнали, риска и факторите на уязвимост, както и на мерките за закрила във всяка страна.

3.2. ВИДОВЕ РЕКЕТ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО

Анализът на рекета в земеделския сектор отчита общия социално-икономически контекст в България, Румъния и Гърция, където се извършва това престъпление. През последните двадесет и пет години селското стопанство в трите страни претърпява широкомащабни преобразувания в структурата на обработваемата земя и земеделските стопанства. Преобразуванията се състоят в продължаващото окрупняване на земеползването в ръцете на едри агропроизводители за сметка на многобройните малки семейни стопанства. Тук следва да се отбележат няколко мащабни социално-икономически процеса, характерни за България и Румъния – преходът към пазарна икономика, присъединяването към Европейския съюз и – като следствие от него, достъпът до щедрите европейски земеделски субсидии. Плащанията по общата селскостопанска политика (ОСП) се оказват основен двигател на структурните промени и в гръцкото селско стопанство, наред с въздействието на продължителната икономическа и финансова криза в страната. Много по-важен фактор за Гърция обаче е концентрацията на пазара на храни, съпътствана от неефективно прилагане на пазарните регулации, водещи до периодични хоризонтални съглашения между преработвателните предприятия и търговците на дребно в хранително-вкусовата промишленост.

За разлика от повечето страни в ЕС, в България, Румъния и Гърция земеделският сектор все още запазва значението си. Добавената стойност на сектора като дял от БВП в трите страни е повече от два пъти по-висока

Фигура 2. Земеделие, добавена стойност (% от БВП) през 2014 г.

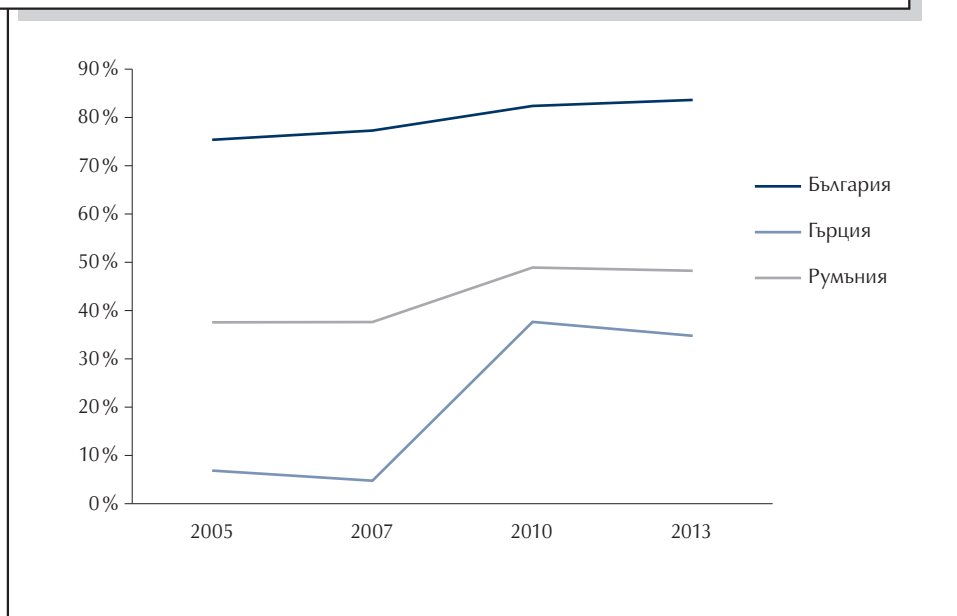
Източник: Световна банка, Индикатори за световното развитие, 2015.

в сравнение със средните стойности за ЕС-28 (виж Фигура 2). Румъния и България продължават да бъдат двете страни в ЕС с най-висок дял на земеделието в националния БВП. По-конкретно през 2011 г. в селските райони първичният сектор в трите страни продължава да бъде 12,3 % от общата брутна добавена стойност (БДС) в България, 7,6 % в Гърция и 13,4 % в Румъния, докато средният дял на селското стопанство в БДС на селските райони в ЕС-28 е 4,6 % (ГД „Земеделие“, 2014). Първичният сектор в селските райони в България, Гърция и Румъния играе особено важна роля и от гледна точка на заетостта. Като се има предвид, че населението в селските райони представлява 40-60 % от общото население на тези страни, земеделският сектор продължава да бъде основен източник на поминък (Eurostat, 2016). Делът на заетите лица в първичния сектор в селските райони на трите страни е най-високият за ЕС-28 – 38,9 % от активното население в тези региони на Румъния е заето в първичния сектор, докато в България секторът осигурява 31,7 %, а в Гърция 22,7 % от работните места. Средният дял на заетите лица в първичния сектор в селските райони на ЕС-28 е 13,3 %.

През последните пет години и трите страни преминават през значителни преобразувания в икономическата структурата на сектора, довели до засилена концентрация на земеползването в ръцете на едри земеделски стопанства (виж Фигура 3). Движещите сили и динамиката в процеса на концентрацията на земя обаче се различават в трите страни. В България и Румъния процесът започва в края на 90-те години и негова главна движеща сила е взаимодействието между наследството на прехода и динамиката на присъединяването към ЕС.

Фигура 3. Дял на използваната земеделска площ в земеделски стопанства с над 100 ха

Източник: Евростат, 2016 г.

Преходът от планова икономика към свободен пазар в земеделския сектор в България и в Румъния е повлиян от ликвидирането на големите държавни земеделски стопанства и реституцията на земята на предишните ѝ собственици, довела до значително раздробяване на земеделските имоти между голям брой дребни собственици (Nikolaev, 2016; Rusev & Bezlov, 2016; TNI, 2015). В България например средният размер на поземлените имоти през 2003 г. е 0,58 ха за обработваема земя и 0,32 ха за пасища, като 78 % от земеделските стопанства стопанисват под 1 хектар и отглеждат продукция предимно за лично ползване (Yanakieva, 2007). Веднага след реституцията много собственици на земя решават да възстановят бившите държавни земеделски стопанства под формата на кооперации. Кооперативните стопанства продължават да бъдат преобладаващата форма сред едрите земеделски стопанства и до 2003 г. 40 % от земята в България се стопанисва по този начин, като едва 16 % се обработва от големи търговски дружества (Meurs & Bogushev, 2008). Сходно е развитието и в Румъния, където раздробяването на земята в резултат на деколективизацията върви редом с частичното възстановяване на кооперациите, но и с приватизацията на част от държавните земеделски стопанства от бивши функционери на комунистическия режим (Bouniol, 2013; Rizov et al., 2001). По този начин и в двете страни се появява силно поляризирана структура на собствеността на земеделските земи, характеризираща се с голяма разпокъсаност и значителна концентрация. Големият брой дребни фермери, стопанисващи участъци до 1 хектар, съществуват редом с крупни земеделски стопанства, контролиращи по 50 или повече хектара (TNI, 2015).

Присъединяването към Европейския съюз се отразява на тези две групи собственици на земята твърде неравномерно. Правилата на финансиране на предприемчивостта по програмата SAPARD, а по-късно и на плащанията по ОСП, са разработени така, че облагодетелстват големите търговски агропроизводители за сметка на дребните фермери (Hubbard & Hubbard, 2008; Metis, 2013). И България, и Румъния избират въвеждането на т.нар. схеми за единно плащане на площ (СЕПП) по ОСП, които предполагат единна ставка и плащания на хектар, независимо от това за какво се използва земята, стига тя да се поддържа в добро състояние за земеделска дейност. Нещо повече, правителствата и на двете страни решават да въведат минимален праг от 1 хектар ползвана земя на стопанство като критерий за допустимост за кандидатстване за субсидии. Така нормативната уредба автоматично изключва близо 80 % от всички земеделски стопани от достъп до СЕПП. В допълнение на това не е предвиден горен праг, което позволява на относително малък брой крупни земеделски стопанства да усвоят огромната част от всички субсидии, и то в мащаб, невиждан в други държави – членки на ЕС (виж Таблица 4). По този начин европейското финансиране в България и Румъния допринася на практика за прекомерната концентрация на земеползването в ръцете на относително малък брой едри земеделски стопанства (Rusev & Bezlov, 2016; TNI, 2015). В резултат, понастоящем в България 84 % от цялата използвана земеделска земя се контролира от едва 3 % от всички земеделски стопанства (Rusev & Bezlov, 2016).

Концентрацията на земята в Гърция е по-ново явление, разгърнало се в периода 2007 – 2010 г. (виж Фигура 3). Понастоящем в Гърция 0,2 % от всички земеделски стопанства обработват участъци от над 100 хектара и контролират 37,7 % от цялата използвана земеделска земя (Eurostat, 2016). Двигателят на

Таблица 4. Разпределение на директните плащания по ОСП през 2013 г. в избрани държави – членки на ЕС

Държава членка	Най-голям х% бенефициенти	Получен х% преки плащания по ОСП
Франция	1,2	9,0
Испания	1,3	23,4
Германия	1,2	28,4
Италия	0,8	26,3
Великобритания	0,9	14,4
Полша	2,0	28,5
Румъния	1,1	51,7
Унгария	0,9	38,5
България	1,1	45,6

Източник: TNI, 2015: 36.

този процес изглежда в значителна степен свързан с нарасналата концентрация на пазара на храни (OECD, 2014; TNI, 2015), което същевременно предполага нарастване на хоризонталните договаряния в сферата на търговията на дребно с храни и преработвателните предприятия в хранително-вкусовия сектор (ECN, 2012; Gasparinatos et al., 2016). Последиците от тези пазарни тенденции, в съвкупност с ефекта от финансирането по ОСП и финансовата криза, влияят негативно върху конкурентоспособността и жизнеспособността на дребните земеделски стопанства в страната и допринасят за общото свиване на първичния сектор в Гърция. Те стимулират и трайния спад в броя на дребните семейни стопанства в страната.

Растящата консолидация на земеползването в ръцете на няколко едри поземлени собственици – процес, определян от някои изследователи като заграбване на земи, се свързва с редица негативни последици за развитието на селското стопанство (Franco & Borrás, 2013; Visser, Mamonova, & Spoor, 2012). Едно неотдавнашно изследване, възложено от Европейския парламент (TNI, 2015), алармира за растящия брой на малките семейни стопанства, напускащи земеделския сектор, което води до растяща безработица в селските райони и в дългосрочен план до увеличаване на миграцията в посока от земеделските райони към големите градове или чужбина. Освен това големите агроstopанства залагат на индустриалното земеделие, което разчита на икономии от мащаба и е по-малко трудоемко. Това допълнително води до обезлюдяване на селските райони и отмиране на земеделските традиции.

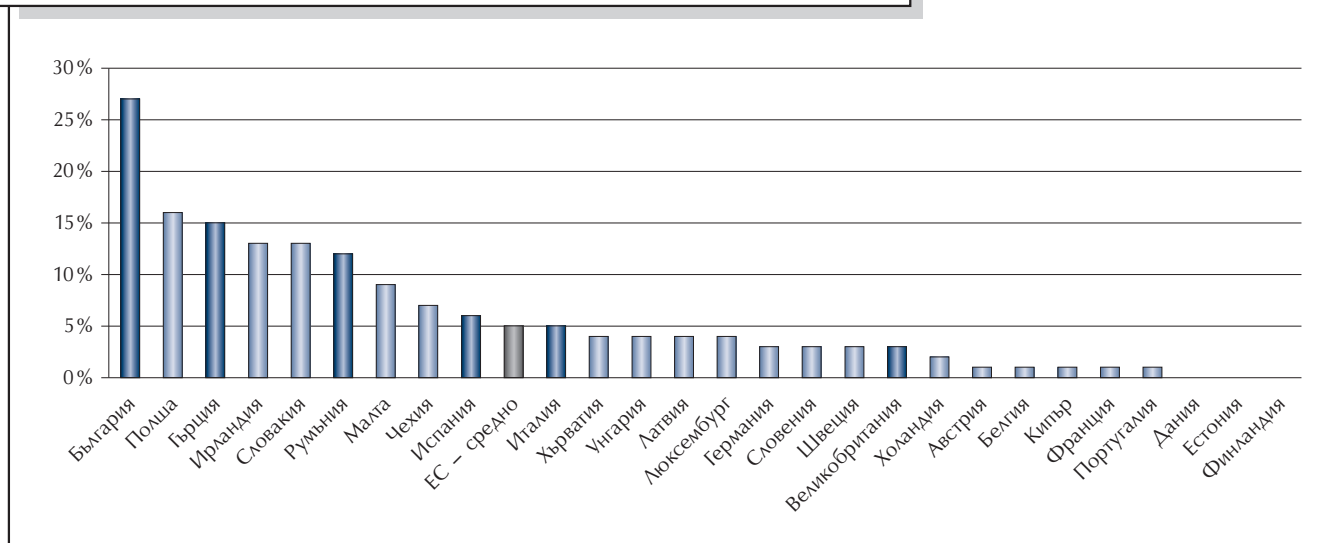
По-нататък изследването на TNI предупреждава, че макар и да изглеждат по-конкурентоспособни и по-ефективни, крупните земеделски стопанства на практика се оказват доста крехки както от финансова, така и от икономиче-

ска гледна точка. Много от големите агропроизводители разчитат на външно кредитиране и са зависими от международните стокови пазари. Ето защо предприятията, занимаващи се с индустриално отглеждане само на една култура, са в много по-голяма степен заплашени от фалит, отколкото дребните земеделски стопанства, в случай на финансова нестабилност или резки промени на цените. Така концентрацията на земя се отразява негативно върху продоволствената сигурност и суверенитет на държавите, като увеличава зависимостта им от внос на храни. Изследването предупреждава и за негативните последици за околната среда от заграбването на земя, като влошаване на състоянието на земята (например ерозия на почвата), замърсяване на подпочвените води и намаляване на биоразнообразието (TNI, 2015).

Комбинацията от концентрация на земеделска земя и рекет, практикуван от собствениците на големи земеделски стопанства и различните корупционни мрежи, увеличава тези отрицателни въздействия. Това е особено очевидно при безработицата и миграцията в селските райони, достигнали безпрецедентни нива през последните десет години в България и Румъния, както вече бе отбелязано по-горе. Разбира се, тези процеси се определят и от много други фактори, но без съмнение загубата на доходи и липсата на жизнеспособни икономически възможности в селските райони са сред най-важните.

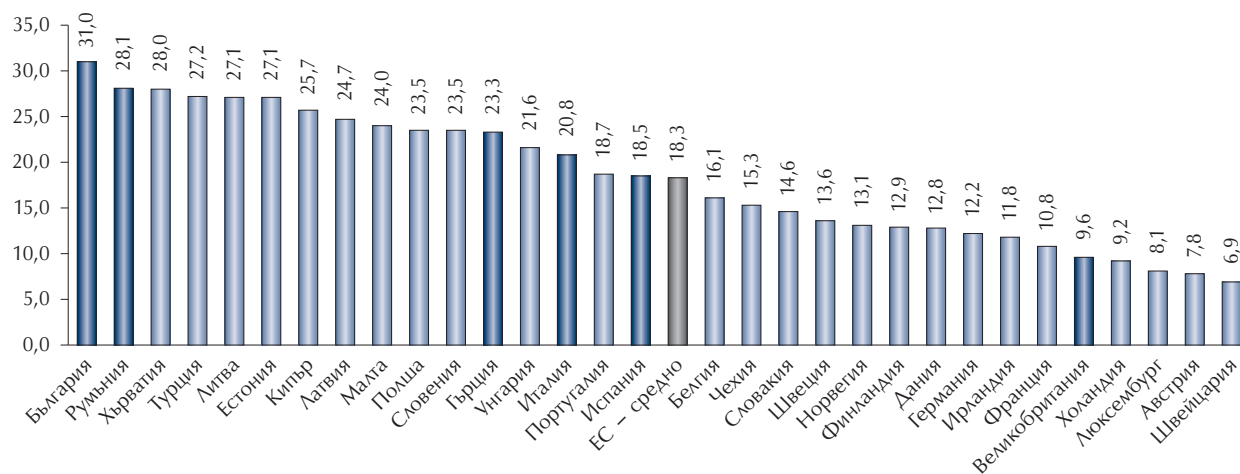
Анализът на идентифицираните случаи на рекет в трите страни не показва особени социални или местни икономически специфики, които да са причина за уязвимост спрямо рекета. Подобни случаи са идентифицирани в голям брой райони с доста различни характеристики, макар определени региони в трите страни да са малко по-силно представени. Такива са случаите със Северозападния регион в България, с Трансилвания в Румъния, с Македония и Епир в Гърция.

Фигура 4. Дял (%) на фирмите, от които е поискан или се очаква да дадат подкуп

Източник: Данни на Евробарометър в доклада на ЕС за борбата с корупцията, 2014 г.

Фигура 5. Дял на сенчестата икономика в 31 европейски страни през 2014 г. (в % от БВП)

Източник: Schneider, 2015: 5.

Трите страни обаче са изправени пред общи проблеми в сферата на доброто управление, корупцията и сенчестата икономика – все фактори, свързани с по-високите рискове от рекет (CSD, 2010; Goupev, 2006). България, Румъния и Гърция си поделят незавидното място в дъното на Индекса на Световната банка за ефикасността на публичните администрации и Индекса на „Прозрачност без граници“ за възприемане на корупцията. Според данните от последното социологическо проучване на Евробарометър за корупцията, от предприятията в тези страни се иска подкуп три до шест пъти по-често в сравнение със средните нива за ЕС (European Commission, 2014). Аналогично, дялът на сенчестата икономика в трите страни е по-висок от средния за ЕС (Schneider, 2015).

3.3. ИЗВЪРШИТЕЛИТЕ

Анализът на рекета в земеделския сектор в България, Гърция и Румъния показва, че този тип престъпление е дело на извършители с доста различна биография и профил, които прилагат разнообразни начини на действие. Ключовите характеристики на престъпните групи и мрежи, наред с основната типология на видовете рекет са дадени по-долу.

Общи характеристики

Само малък дял от извършителите са традиционни ОПГ, докато мнозинството могат да бъдат квалифицирани като престъпници с „бели якички“ – т.е. лица със законосъобразно занятие (длъжностни лица, собственици

и управители на фирми), с по-висок социален статус и професионален опит (Gasparinatou et al., 2016; Nikolae, 2016; Rusev & Bezlov, 2016). За разлика от традиционните престъпни групи, престъпниците с „бели якички“ обикновено си сътрудничат в ХМ и рекетърските им практики често включват злоупотреба с правомощия на длъжностни лица или съглашателство между длъжностни лица и частни фирми. Нещо повече, рекетърските практики често се прилагат в контекста на по-сложни схеми за присвояване на публични средства или документни измами. Най-общо, в трите страни са идентифицирани следните видове престъпни мрежи от „бели якички“ – хлабави корупционни мрежи, семейни корупционни мрежи, хищнически мрежи от юристи или бизнесмени, фирми със законна дейност, служещи си с престъпни методи, и картелни мрежи. Различните видове извършители, били те криминално проявени лица или „бели якички“, са разгледани подробно по-долу.

Йерархично структурирани организирани престъпни групи са установени и в трите страни. Те имат общи характеристики – йерархична структура, упражняване на контрол над конкретна територия, редовно използване на заплахи за насилие или упражняване на насилие наред с палежи и унищожаване на имущество. Обичайната цел на практикувания от такива престъпни мрежи рекет е получаване на периодични плащания от земеделските стопани (рекет за протекция), въпреки че в България са констатирани и случаи на принуждаване към продажба на земя или сключване на договори за аренда и придобиване на монопол над земеделските субсидии в дадена община. Освен това в България някои престъпни групи използват законно създадени частни охранителни фирми като прикритие за рекет. Престъпните групи често са замесени и в други престъпни дейности като лихварство, кражби, съглашателство с длъжностни лица и търговия с гласове по време на избори.

Хлабавите мрежи се оказват особено разпространени в България и Румъния. Обикновено в тях участват длъжностни лица и свързани с тях бизнесмени със законни фирми. Идентифицираните случаи в двете страни включват политици и лица, заемщи различни публични длъжности: депутат, кметове на общини, общински съветници, общински служители, кметове на кметства, местен политически лидер, местни полицейски служители, магистрати, служители на Държавния фонд „Земеделие“ в България или на неговия аналог в Румъния – Агенцията за плащания и интервенции в земеделието (АПИЗ). Тези групи рядко използват насилие, като вместо това злоупотребяват с предоставените им правомощия с цел да сплашват и упражняват принуда. Целта на рекета е собствениците на земеделски имоти да бъдат принудени или да продадат земята си, или да сключат договори за аренда, а бенефициентите на земеделски субсидии да плащат ежемесечна рента. В България са констатирани и случаи на установяване на монопол над общински мери и пасища, осигуряващ изключителен достъп до субсидиите за пасища (Rusev & Bezlov, 2016). В Румъния в някои случаи такива корумпирани мрежи изнудват служители на АПИЗ, за да си осигурят покровителствено отношение към присвояването на земеделски субсидии или ненамеса на компетентните органи в случай на придобиване на земеделски имоти чрез измама (Nikolae, 2016). Членове на тези корумпирани мрежи са замесени и в редица други престъпни дейности, като манипулиране на обществени по-

ръчки и концесии, присвояване на публични средства, подкуп и търговия с влияние, измами с недвижими имоти, незаконна сеч и незаконен добив на инертни материали.

Семейни организации са установени и при българските, и при румънските случаи на рекет (Nikolae, 2016; Rusev & Bezlov, 2016). Тези групи в голяма степен наподобяват корупционните ХМ с изключение на семейните връзки между основните участници. Водещата фигура в такива организации обикновено е длъжностно лице (кмет или общински съветник), което злоупотребява с предоставени му правомощия с цел обогатяване на близки и по-далечни роднини. Членовете на семейството най-често се занимават със селскостопанска дейност (растениевъдство и животновъдство). Целта на рекета е сходна с гореописаната при корупционните ХМ – принуждаване към сключване на договор за аренда, договор за продажба или монополизирание на достъпа до общински мери и следователно до субсидиите за тях.

Хищническите мрежи също са форма на престъпна организация на „бели якички“, идентифицирана единствено в Румъния (Nikolae, 2016). Установените престъпни мрежи са създадени от юристи и бизнесмени, които проявяват хищническо поведение към уязвимите фирми и собственици на земеделски земи. Групите имат за цел или да постигнат принудителна продажба на земята, или да си осигурят еднократни или периодични плащания.

Фирми със законна дейност, служещи си с престъпни методи, са идентифицирани сред извършителите на рекет главно в България (Rusev & Bezlov, 2016). В тези случаи извършителите са големи арендатори и техни служители или наети за целта криминално проявени лица, които изнудват дребни земеделски стопани и кооперации с цел да ги принудят да сключат арендни договори с тях. Така на практика законни бизнес структури действат като ОПГ, ръководени от собственици си, и използват разнообразни тактики за сплъщване, включително тормоз чрез административни процедури, съдебни искиове, заплахи, насилие, палежи, кражби и унищожаване на имущество. Анализът на идентифицираните случаи показва, че освен това собствениците на такива фирми са замесени и в други престъпления като купуване и продаване на гласове по време на избори, и изкуствен фалит.

До известна степен сходна форма на престъпна мрежа на „бели якички“, включваща законни бизнес структури, е идентифицирана и в Гърция – **картелните мрежи** (Gasparinatos et al., 2016). За разлика от случаите в България, картелните мрежи включват повече от една законна фирма, които най-често работят в един и същ сектор – например млекопреработване, мелничарство, доставки за селското стопанство, търговия на дребно с храни и т.н. Извършителите в тези мрежи са членове на управителните органи и управителните съвети, както и технически съветници на фирмите, участващи в картелите. В някои от мрежите има и съучастници политици. Целта на рекета е да се наложат договори чрез злоупотреба с пазарно положение. Рекеторските практики на въпросните мрежи се явяват продължение на типичните картелни практики като определяне на непазарни цени и разпределяне на територия.

Начин на действие на престъпните групи и мрежи

Случаите, събрани в България, Гърция и Румъния, могат да бъдат най-общо класифицирани с помощта на комбинация от категориите, използвани от „Транскрайм“ (инцидентен и систематичен рекет) и Монцини (рекет за протекция и монополен рекет). Според „Транскрайм“ инцидентният рекет е „епизодичен и неразпространен на дадена територия. Престъпните организации не упражняват рекет рутинно.“ Систематичният рекет, от друга страна, е „здравно вкоренен и разпространен на дадена територия. Престъпните организации рекетират рутинно и рекетът е основна част от престъпната дейност“ (Transcrime, 2009). Систематичният рекет по-нататък може да бъде разделен на рекет за протекция и монополен рекет според предложената от Монцини категоризация. Последната се основава на прилаганата от извършителите конкретна стратегия. Първата стратегия е рекет за протекция, който „се състои в редовно принудително облагане с такса“. Втората стратегия е обозначена като монополен рекет и е „специфична пазарна стратегия, осъществявана с насилствени средства и насочена към физическо отстраняване на конкурент или създаването на монополни съдружия“ (Transcrime, 2009). Така, в земеделския сектор на трите страни са идентифицирани три различни начина на действие – инцидентен рекет, рекет за протекция и монополен рекет.

Инцидентен рекет

Случаи на инцидентен рекет са установени основно в Румъния. Те включват единични случаи, при които извършителите са част от корупционни ХМ, семейни организации или хищнически мрежи. Повечето случаи са свързани с принудително налагане на договори за продажба на земя на земеделски стопани и собственици с цел земята да бъде придобита на цена, по-ниска от пазарната ѝ стойност и препродадена с печалба. Установен е обаче и един случай, при който целта на рекета е принуждаване на членовете на земеделско сдружение да се откажат от правото си на субсидии в полза на рекетърите. Има и случай, при който обект на рекетърите става регионален директор на подразделение на АПИЗ, от когото се иска да отпусне субсидии на член на групата, неотговарящ на критериите за допустимост.

ХМ и семейните организации прибегват най-често до злоупотреба с предоставени правомощия като средство за извличане на рента. В зависимост от позицията си извършителите прилагат различна тактика. Когато в престъпната мрежа или група има кметове или общински служители, те обикновено превишават правомощията си при одобряване на молби за възстановяване на права на собственост при реституция или заплашват с административни санкции. Съществуват и случаи, при които полицейски служители или магистрати действат като част от престъпните мрежи и използват като средство за натиск заплахи за наказателно разследване. В един от случаите хищническа група задържа жертвата в продължение на няколко часа в кантората на нотариус с цел да я принуди да подпише документите за продажба на земята. Подобен пример обаче е по-скоро изключение, тъй като в повечето случаи извършителите разчитат на предоставените им правомощия, които им дават значително преимущество при упражняването на административен тормоз и натиск над жертвите.

Монополен рекет

Повечето от идентифицираните случаи на рекет в България и Гърция, и някои от случаите в Румъния, могат да бъдат класифицирани като монополен рекет (Gasparinatos et al., 2016; Nikolae, 2016; Rusev & Bezlov, 2016). За разлика от случаите на инцидентен рекет, монополният рекет е систематичен и насочен едновременно към голям брой жертви. Групите използват разнообразни тактики, за да монополизират достъпа до земеделски субсидии или за да постигнат монополен териториален контрол над пазарите на определени селскостопански продукти. Чрез внушаване на страх извършителите най-общо преследват една от следните цели: 1) да принудят собствениците на земеделски земи и земеделските стопани да сключат договори за продажба или отдаване на земята си под аренда; 2) да принудят потенциалните бенефициенти (обикновено други дребни земеделски стопани) да се откажат в полза на извършителите от законното си право на достъп до земеделски субсидии; 3) да налагат непазарни цени и контрол на пазара чрез поделяне на територията.

Изнудването с цел **принуждаване на собствениците и земеделските стопани да сключат договори за продажба на земята или отдаване под аренда** по правило се прилага от едри арендатори (например законни търговски дружества). Един от случаите в Румъния е дело на корупционна ХМ, решила да изкупи всички поземлени участъци в общината на занижена цена с цел да ги препродаде на чуждестранен инвеститор на по-висока цена. Подбудите на рекетърите в България са доста по-различни. На първо място, бизнес моделът на едрите производители залага на отглеждане на екстензивни култури (зърнени култури, слънчоглед, рапица), които предполагат индустриален тип земеделие и следователно изискват по-голяма площ на обработваемата земя. На второ място, прилагането на директни плащания по ОСП на хектар без горен праг се оказва основен стимул, който ги подтиква да увеличат обработваемата земя с цел получаване на по-големи субсидии. Някои от големите арендатори прибегват до комбинация от съдебни иски и престъпни методи с цел да заграбят колкото се може повече земя. Сред методите за постигане на тази цел са словесните заплахи и образуването на различни административни проверки и санкции срещу жертвите. Тъй като някои от изнудваните земеделски производители или кооперации се съпротивляват, извършителите пристъпват към сплашване чрез кражби и унищожаване на имущество, както и в някои случаи, към физическо насилие.

Повечето случаи, свързани с монополен рекет в България, са насочени към **принуждаване на допустимите бенефициенти (обикновено различни дребни земеделски стопани) да се откажат от законното си право на достъп до земеделски субсидии** (Rusev & Bezlov, 2016). Анализът откри два типа: първият е свързан с достъп до субсидии за пасища за животновъди, а вторият с достъп до необвързани с производството плащания за тютюнопроизводители. Извършителите са корупционни ХМ и семейни групи, следващи общ начин на действие. На първо време групите си осигуряват монополен достъп до земеделски субсидии в общината чрез злоупотреба с предоставените им правомощия или друг вид злоупотреба със служебно положение, а на по-късен етап изнудват останалите допустими бенефициенти в общината

да се откажат от правото си на субсидии и да не се обръщат към полицията или други органи. Тъй като много от тези случаи на рекет са в планински и слабо развити общини, монополът над субсидиите осигурява контрол над един от малкото постоянни източници на доходи в общността. Следва също да се отбележи, че в такива земеделски райони с ниски доходи общината по правило е най-големият работодател и предоставя или контролира голям брой административни и социални услуги.

Случаите на рекет, свързани със **субсидиите за пасища**, са типичен пример за монополен рекет. Субсидиите за пасища се определят на база стопанисвани хектари и през първите години след въвеждането им няма конкретни изисквания към бенефициентите да представят доказателства пред Държавния фонд „Земеделие“ за отглежданите от тях животни. Освен това пасищата са обикновено общинска собственост и местните власти отговарят за разпределянето им между местните животновъди. Комбинацията от силно изкушение, произтичащо от лесния за заграване ресурс, и слабата уредба, открива множество възможности за злоупотреба с власт пред местните политици. В повечето от идентифицираните случаи корумпираните мрежи или манипулират процедурите за разпределение и наемане на пасищата, или нагло присвояват и продават незаконно пасищата на бизнесмени от своя кръг. Впоследствие, за да задушат съпротивата на местните животновъди, извършителите злоупотребяват с предоставените им правомощия и тормозят жертвите чрез словесни заплахи, прекомерни административни проверки и санкции.

Сходен модел се наблюдава и при **необвързаните с производството плащания за тютюнопроизводство**, където извършителите са отново корупционни ХМ и семейни организации, включващи представители на местната власт. Случаите на рекет започват с превишаване на правомощията от местни политически лидери и длъжностни лица, злоупотребяващи с достъпа си до вътрешна информация за предстоящи законодателни промени, уреждащи разпределянето на тютюневите субсидии. Новата нормативна уредба заменя съществуващата квотна система за обвързани с произведените количества плащания с необвързани плащания, определяни на базата на произведените количества тютюн през три референтни години – 2007, 2008 и 2009. Като използват вътрешна информация, групите тайно се договарят с лицензирани търговци на едро на суров тютюн с цел да манипулират квотите за трите референтни години в полза на широк кръг роднини и съпартийци. В резултат на измамата голям брой дребни тютюнопроизводители са оставени с много малки субсидии или без субсидии, което предизвиква редица протести. Подобно на случаите с пасищата, корумпираните мрежи използват свои административни и политически лостове за заплаха и сплашване на дребните тютюнопроизводители, за да не подават жалби или сигнали в полицията. При един от случаите член на групата дори упражнява насилие срещу оказалата съпротива жертва.

Доста различен е случаят на **картелния земеделски рекет**, установен в Гърция, който се явява особен тип монополен рекет (Gasparinatos et al., 2016). Основните извършители на този вид престъпление са фирми от хранително-вкусовия бранш или търговията на дребно с храни, наговорили се помежду

си с цел извличане на максимална печалба и упражняване на контрол над доставчиците си – например земеделски стопани от различни сектори (производство на мляко, домати и т.н.). Обикновено мрежите се ръководят от компанията, която има доминиращо положение на пазара, и действат съгласно писмена или устна уговорка за определяне на цени, разпределяне на територия и контрол над доставчиците, съчетана с наложена забрана на доставчиците да сменят изкупчиците. Рекетът се явява продължение на картелните споразумения, въпреки че фирмите го приемат за нормална бизнес практика. При картелния рекет не е установена употреба на физическо насилие, той по-скоро възниква в контекста на договорните отношения между агропроизводителите и фирмите, които злоупотребяват с правата си на изкупчици и използват различни незаконни прийоми.

Отпадането на съществуващата държавна система за кредитиране на селското стопанство и приватизацията на Земеделската банка на Гърция през 2012 г. лишават дребните фермери от всякакъв достъп до кредитиране. Много малки селски стопани нямат друг избор освен да се обърнат към преработвателните и търговските фирми за заеми, за да си осигурят семена, торове, оборудване, фуражи и други доставки за следващия селскостопански сезон. Нещо повече, дребните фермери често трябва да разчитат на тези компании за транспорт и складиране. По този начин много земеделски стопанства изпадат в перманентна задължнялост, от която се възползват компаниите, за да налагат договори на по-ниски от пазарните цени, както и за да налагат предоговаряне със задна дата на договорни условия и да искат намаляване на цените на вече закупена продукция. Агропроизводителите, оказали съпротива, са подложени на допълнителен натиск чрез заплахи за забавяне и отмяна на плащанията за вече доставена продукция. Те рискуват също да останат без договори за следващата година – т.е. без пазар за продукцията си, или да бъдат заплашени с негативна реклама за качеството на продуктите. Убедителността на рекетърските искания се подкрепя от съществуващите картелни споразумения за териториална подялба на доставчиците, прилагани с помощта на специално приети мерки за контрол. Всички тези практики създават неизбежен риск за съпротивляващите се агропроизводители да изгубят годишната си продукция и следователно да изпаднат във финансов колапс.

Рекет за протекция

Рекетът за протекция се оказва доста разпространен както в България, така и в Румъния, а в Гърция е докладван само един случай. Този вид рекет е строго териториален, например той се практикува в района, в който живеят извършителите и те го използват като форма на упражняване на контрол (Gasparinatos et al., 2016; Nikolae, 2016; Rusev & Bezlov, 2016). В него са замесени както корупционни хлабави мрежи, така и ОПГ, въпреки че начинът им на действие е доста различен. Групите на „белите якички“ най-често са замесени и в други практики, свързани с подкупи и злоупотреба със служебно положение (например манипулиране на обществени поръчки), докато основните дейности на организирания престъпни групи са рекета, лихварството и събирането на дългове.

Корупционните ХМ най-често разчитат на злоупотреба с предоставени правомощия. В повечето случаи в групите участват длъжностни лица от Държавен фонд „Земеделие“ в България и АПИЗ в Румъния. За сплашване на земеделските стопани се използват различни и прекомерни административни проверки, санкции и отнемане на правото на земеделски субсидии. Така те убеждават местните агропроизводители да заплащат такса „спокойствие“ в замяна на обещания за снизходителен административен контрол и бързо разрешаване на жалби и спорове във връзка със субсидиите и други въпроси. В много случаи групите използват посредници, които се срещат с жертвите, за да им предават исканията.

За разлика от корупционните мрежи, ОПГ съзнателно и последователно използват насилието като средство за сплашване и принуда. Тактиката им на сплашване включва словесни заплахи, палежи, кражба на селскостопанска продукция, увреждане на имущество, отравяне на добитък, отвличане, физическо насилие срещу земеделски стопани и техни работници. Групите не използват посредници и техни членове директно се свързват с жертвите. Нещо повече, в много от случаите организирани групи използват частни охранителни фирми за осъществяване на рекета. В идентифицираните в България случаи най-честата цел на рекета е да се принудят земеделските производители да подпишат договори с конкретни частни охранителни фирми и да се заплаща месечна такса за протекция.

Други видове рекет

Някои от идентифицираните инциденти не попадат в нито една от описаните категории. Обикновено това са случаи, свързани с други престъпления, при които рекетът се явява допълваща тактика към основната престъпна дейност. Много от примерите са сред случаите, идентифицирани в Румъния. Например румънска ОПГ, специализирана в измами с недвижими имоти, успява да въведе в заблуждение голям брой поземлени собственици, лишава ги от притежаваната от тях земя, а впоследствие ги изнудва да не подават жалби в полицията. Аналогично, хищническа група, включваща собственик на медия, шантажира големи агропроизводители и други бизнесмени със заплахи за разпространение на компрометиращи репортажи; когато жертвата оказва съпротива, групата преминава към изнудване и сплашване с физическа разправа.

3.4. ЖЕРТВИТЕ

Освен профила на извършителите, настоящото изследване анализира и ключовите характеристики на жертвите на рекета в селскостопанския сектор. Следва да се отбележи, че макар България, Румъния и Гърция да споделят много общи социално-икономически характеристики, се оказва много трудно да се очертае общ профил не само на извършителите, но и на рекетираните селски стопани и земеделски фирми. Анализът по-долу е насочен към географското местоположение, социално-демографските и икономическите характеристики, както и към видовете реакции на жертвите.

Основни засегнати региони

Идентифицираните случаи на рекет в България, Румъния и Гърция не са ограничени в определен регион, а са установени на цялата територия и на трите страни. В определени региони обаче концентрацията на случаи на рекет в селското стопанство изглежда по-голяма, например Северозападния регион в България, Югозападна Олтения в Румъния, Централна Македония и Епир в Гърция. Отделни, главно планински райони, също се оказват особено засегнати и в трите страни. Без да се забравят ограниченията на методологията, може да се изведе предварителното заключение, че селските стопани и фирми в икономически слабо развитите региони са по-уязвими спрямо рекета. Северозападният регион в България, Югозападна Олтения в Румъния и Епир в Гърция са сред икономически най-слабо развитите региони в трите страни. Планинските общини/области най-често попадат в същата категория на икономически изоставащите региони (Gasparinatos et al., 2016; Nikolae, 2016; Rusev & Bezlov, 2016). Следователно оскъдността на жизнеспособни икономически алтернативи изглежда води до по-голяма уязвимост на селските стопанства. Примери в това отношение са изнудването на животновъдите за достъп до субсидиите за пасища и рекетирането на тютюнопроизводителите за тютюневите субсидии в България.

Демографски, социални и икономически характеристики

Наличните източници при повечето от установените случаи на рекет в трите страни предлагат ограничена информация за профила на жертвите. По-голямата част от идентифицираните рекетирани земеделски производители в трите страни са дребни до средни земеделски стопанства и кооперации, най-често семейни фирми (Gasparinatos et al., 2016; Nikolae, 2016; Rusev & Bezlov, 2016). В България и Румъния най-разпространеният признак, по който рекетърите подбират агропроизводителите, е достъпът им до земеделски субсидии. Големите земеделски стопанства се оказват по-рядко обект на рекет и в трите страни. Типичните организационни форми на рекетираните производители са самонаети лица, еднолични търговци и кооперации. Служителите на рекетираните лица са обикновено техни роднини (2-4 души), въпреки че някои (особено в Гърция) наемат сезонно и други работници в зависимост от икономическия капацитет на стопанството. На изнудване най-често са подложени управителите и собствениците на земята – мъже на възраст между 40 и 60 години. Повечето от рекетираните агропроизводители в трите страни се занимават с животновъдство и зърнопроизводство, и по-рядко със зеленчукопроизводство.

Видове реакции на жертвите

За повечето от идентифицираните случаи на рекет в трите страни пострадалите лица са уведомили или съответните държавни органи, или медиите. Погрешно би било обаче да се направи заключение, че повечето жертви в земеделския сектор оказват съпротива на рекета и подават сигнали, тъй като тази констатация се дължи по-скоро на ограниченията на методологията на

изследването. Проблемът е, че само регистрирани случаи попадат в медийните публикации и съдебната статистика, които са основен източник на данните за анализа.

Всъщност по-обстойният преглед на събраните данни показва, че в повечето случаи земеделските стопани първоначално неохотно отстъпват и приемат условията на рекетъорите, и едва когато исканията ескалират, оказват съпротива. Нещо повече, в редица от идентифицираните в България случаи рекетираните жертви са много повече, но се страхуват да говорят, за да не предизвикат отмъщение, особено в случаите, когато рекетът е извършен от престъпни организации и мрежи, включващи длъжностни лица в България, които като правило рядко се разследват и стигат до съд. В петнадесетте идентифицирани български случая няма нито един осъден извършител. Освен това много от длъжностните лица не са отстранени от заеманите от тях постове и продължават да упражняват тормоз и да сплашват жертвите си. Тук следва да се направи уточнението, че ситуацията остро контрастира с тази в Румъния и Гърция, където извършителите много по-често стигат до съд. В Румъния има разследвания и осъдителни присъди както на организирани престъпни групи, така и на групи от „бели якички“, а гръцката Комисия за защита на конкуренцията разследва и санкционира част от картелните мрежи.

Изследвания в Гърция обаче показват, че макар агропроизводителите да разпознават тези незаконни практики на картелните мрежи като рекет, те не подават сигнали в полицията, а приемат случаите по-скоро като политически проблем. По тази причина те предпочитат да уведомяват за такива практики местните депутати или Министерството на земеделието, които от своя страна сезират гръцката Комисия за защита на конкуренцията. Освен това браншовите сдружения организират и протести. Следва да се отбележи също, че в много документирани случаи картелният рекет продължава години наред поради политическата корупция и корумпираността на законните представители на земеделските сдружения, които често задушават съпротивата на агропроизводителите. Показателен в това отношение е случаят с разследвания в Гърция през 2006 – 2007 г. млечен картел, при който председателят на гръцката Комисия за защита на конкуренцията и голям брой депутати се оказват замесени в търговия с влияние в опит да се осигури покровителственото отношение на Комисията в полза на млекопреработвателите.

По същия начин в България, където много от случаите на рекет, при които има замесени длъжностни лица, се възприемат единствено като злоупотреба с власт, земеделските стопани не подават жалби в полицията, а се обръщат към медиите, организират протести или търсят съдействие от политическите партии или от Министерството на земеделието и храните. Такива реакции срещу практиките на изнудване обаче водят по-скоро до липса на регистриране на тези престъпленията, до по-малък брой разследвания и до липса на наказателно преследване. Дори когато властите предприемат административни мерки, извършителите остават ненаказани и прибегват до нови форми на злоупотреба.

Продължителността на рекета в идентифицираните случаи в трите страни е между 6 месеца и няколко години преди жертвите да решат да сигнализи-

рат за тях. В повечето случаи рекетираните фирми продължават да работят въпреки претърпените имуществени вреди и финансови загуби. Някои от рекетираните земеделски стопанства стигат до фалит и ликвидация, докато други рекетираните собственици продават земите си. Разпространението на това скрито явление, в което очевидно са замесени участници със значително административно и пазарно влияние, води до риск от засилено обедняване на дребните фермери в слабо развитите региони и до фалити и ликвидации на малките и средни земеделски стопанства и миграция от земеделските райони.

Мерки за закрила

В повечето идентифицирани случаи на рекет са засегнати малки до средни земеделски стопанства и поземлени собственици, голяма част от които не са инвестирали в никакви мерки за защита срещу такъв тип престъпление, като сключване на застраховка или договор с частна охранителна фирма. Освен това наличната информация показва, че много малко от рекетираните фирми в България и Румъния членуват в браншови или фермерски сдружения, които да защитават правата им. Това остро контрастира със ситуацията в Гърция, където повечето земеделски стопани членуват в земеделски организации, които играят важна роля в съпротивата срещу картелния рекет. В два от случаите в България рекетираните агропроизводители са членове на браншови съюзи и техните организации им оказват подкрепа, което още веднъж подчертава съществената роля на подобни професионални сдружения в превенцията и борбата с рекета.

Правителствата в трите страни предприемат определени мерки, които водят до известно ограничаване на рекетърските практики, но ефикасността на тези мерки е неубедителна. В България например са приети изменения на действащата нормативна уредба за земеделските субсидии, които се очаква да защитят и подкрепят малките и средни земеделски стопани от грубото заграбване на земеделските земи от крупни арендатори и корумпирани мрежи. През 2015 г. Министерството на земеделието и храните внася промени в Закона за собствеността и ползването на земеделските земи и заменя тръжната процедура с процедура за разпределяне на пасищата между всички регистрирани животновъди въз основа на броя отглеждани пасищни животни, като затяга изискванията за доказване на този брой. Очаква се измененията да решат проблема със завземането на пасищата от местните власти, тъй като в много случаи общинските мери са раздавани на близки фирми, които не отглеждат никакви животни. Освен това Министерството на земеделието и храните приема нова уредба на директните плащания по СЕПП за периода 2015 – 2020 г. и въвежда горен праг за бенефициентите по тази схема.

При анализа на гръцките казуси не са установени конкретни административни мерки за закрила и подкрепа на земеделските стопани. Интерес представлява обаче един случай от съдебната практика по отношение на картелния рекет. По отношение на рекета в гръцкия Наказателен кодекс изрично е предвиден квалифициран състав на изнудването и по-тежко наказание, когато то е придружено от насилие или заплаха за увреждане на стопанската дей-

ност или занятието на пострадалото лице. Тези разпоредби са приложени за първи път през 2013 г. по отношение членовете на управителните органи на десет млекопреработвателни предприятия, обвинени и осъдени за изнудване на животновъди (Gasparinatos et al., 2016).

При анализа на румънските казуси също бе разгледано дело за изнудване от длъжностни лица. В румънския Наказателен кодекс, подобно на българския, е уреден квалифициран състав на изнудването, когато деянието е извършено от или с участието на длъжностно лице. За разлика от съдебната практика в България обаче, където много малко от случаите са обект на наказателно преследване, в Румъния има няколко случая на повдигнати обвинения и постановени осъдителни присъди срещу длъжностни лица.

* * *

В случаите на рекет в селскостопанския сектор в България, Гърция и Румъния се наблюдават някои сходства, въпреки че различията очевидно преобладават. Земеделският сектор запазва голямото си значение и в трите страни по отношение на брунтата му добавена стойност за икономиката и броя на заетите лица, като и двата показателя са сред най-високите в ЕС. Нещо повече, и трите страни понастоящем претърпяват дълбоки преобразувания в сектора, водещи до намаляване на броя на малките и средни стопанства и устойчиво свиване на броя на заетите лица в сектора. Като катализатори на тези преобразувания през последните години се явяват общата селскостопанска политика на ЕС за периода 2007 – 2014 г. и набиращите мощ преработвателни предприятия и вериги за търговия на дребно в хранително-вкусовата промишленост, които фаворизират големите агропроизводители и влияят отрицателно върху конкурентоспособността на малките и средните земеделски стопанства, като повишават уязвимостта им.

Рекетът в земеделието се проявява в по-широкия социално-икономически контекст, в който престъпните групи и мрежи се възползват хищнически от уязвимостите на дребните земеделски стопанства и поземлени собственици. Профилът на извършителите и начинът им на действие се оказват доста различни в трите страни. В България и Румъния много от извършителите са длъжностни лица, злоупотребяващи с предоставените им правомощия с цел да извлекат рента за сметка на дребните фермери, докато в Гърция повечето извършители са картелни мрежи, прилагащи комбинация от законни и незаконни средства за получаване на по-голяма печалба. В България някои от едрите агропроизводители също прибегват до престъпни средства за грубо заграбване на земя от законните ѝ собственици. И в трите страни се наблюдават и традиционни организирани престъпни групи, рутинно използващи насилие.

В профила на жертвите в трите страни обаче има много повече прилики. Предварителните заключения от събраните данни подсказват, че жертвите са обикновено от икономически по-слабо развити региони, особено планински райони. Рекетираните фирми са най-често малки или средни земеделски стопанства, обикновено семейни фирми. Преобладаващите организационни

форми на селските стопани са самонаети лица, еднолични собственици и кооперации. Сплашваните лица са мъже на възраст между 40 и 60 години. Съпоставката на случаите в България, Румъния и Гърция показва, че липсата на браншови организации е основен фактор на уязвимост, който значително отслабва съпротивата на рекетираните фирми. В това отношение земеделските сдружения в Гърция играят значителна роля в разкриването и в борбата с рекета в страната.

Прегледът на съществуващите мерки за закрила в трите страни определи три обещаващи мерки за борба с рекета в земеделието – приемане на разпоредби, ограничаващи субсидиите за едрите земеделски стопанства и осуетяващи възможностите за присвояване на земеделски субсидии; наказателно преследване на случаите на рекет, извършени от длъжностни лица; наказателно разследване на случаите на рекет, извършени от членове на управителните органи на предприятия, прилагащи рекетърски практики.

4. РЕКЕТЪТ В СЕКТОР „ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЬОРСТВО“

4.1. УВОД

Секторът „Хотелиерство и ресторантьорство“ включва стопански дейности, свързани със свободното време, туризма, заведенията за обществено хранене и хотелите. Приносът му в европейската икономика е важен поради значението му за ръста на заетостта и данъчните приходи. Секторът отговаря за 4,4 % от общата заетост в Европа и 8 % от всички предприятия в пазарната икономика. През последните години хотелиерско-ресторантьорският бранш е сред най-бързо развиващите се в Европа по заетост и по мултиплициращия му ефект върху много други сектори (HOTREC, 2016).

Фирмите в хотелиерско-ресторантьорския сектор в Европа, сред които преобладават малките и средните хотели и ресторанти, са важен елемент от туристическата индустрия. Европа е най-голямата туристическа дестинация в света, като най-посещаваните страни са Испания, Франция и Италия. Сериозен е и пазарният дял на местата за настаняване в крайбрежните райони (Eurostat, 2015).

Рекетът е едно от най-често използваните средства, чрез които ОПГ проникват в легалната икономика, особено когато имат значителен контрол над дадена територия. Като последица в краткосрочен план рекетът представлява сериозен проблем за местния бизнес, а в дългосрочен – значително отражение върху икономическия растеж на засегнатите региони. Рекетът обикновено се проявява под формата на принудителна продажба или предоставяне на протекция, какъвто е случаят с рекета от организации от мафиотски тип. Организираната престъпност го използва като средство за придобиване на контрол над определен пазарен сектор, най-често над строителството и хотелиерско-ресторантьорския бранш (Transcrime, 2009).

Хотелиерство и ресторантьорство е икономически сектор, уязвим за проникването на ОПГ поради характеристиките на фирмите в него и поради факторите, свързани с тяхното местонахождение (Mugellini, 2013; Transcrime, 2009). Хотелиерство и ресторантьорство се нарежда след производството и строителството като най-потърпевшият от рекет бизнес сектор (Dugato et al., 2013). Характеристиките на фирмите в бранша, които допринасят за по-високата степен на уязвимост, включват малкия им размер, укриването на данъци, сивата икономика и корупцията, както и слабото използване на технологии (Albanese, 2008; Caneppele et al., 2013; Savona et Berlusconi, 2015). Нещо повече, баровете и ресторантите работят предимно с пари в брой, докато хотелите са обвързани с конкретна територия – два фактора, предопределящи риска от проникване на ОПГ (Savona и Berlusconi, 2015).

В настоящата глава се анализират резултатите от националните доклади за рекета в сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“ в шест държави – членки на ЕС: България, Гърция, Италия, Испания, Румъния и Великобритания. Анализът започва с описание на икономическия контекст в шестте държави и в сектора в Европа, след което са представени резултатите от изследването на рекеторските практики във всяка страна. Следва преглед на извършителите, начина им на действие, профила на жертвите, видовете рекет, реакцията на жертвите и мерките за закрила, прилагани в отделните държави.

4.2. ИКОНОМИЧЕСКИЯТ КОНТЕКСТ

Секторът „Хотелиерство и ресторантьорство“ има значителен дял в икономиките на шестте държави, предмет на анализа, въпреки разликите в приноса му към БВП (Таблица 5). Като дял от БВП Гърция и Испания са с най-висок процент (съответно 6,5 % и 6,3 %), Италия и България се нареждат по средата (4,4 % и 4,2 %), а Великобритания и Румъния са с най-нисък процент (3,6 % и 2,1 %). Що се отнася до приноса на сектора за заетостта, най-високо въздействие откриваме в Испания и Гърция (12,4 % и 10,8 %), следвани от Великобритания (9,4 %), Италия и България (8,4 % и 8,2 %) и Румъния (4,9 %). Евростат предоставя данни и за размера на общото допълнително търсене, генерирано в цялата икономиката от всяко похарчено евро в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“. В това отношение България е

Таблица 5. Принос на сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“ към БВП и заетостта

Страна	Дял на сектора от БВП ⁽¹⁾	Дял на сектора при заетостта ⁽²⁾	Мултипликатор (€) ⁽³⁾
България	4,2%	8,2%	2,57
Гърция	6,5%	10,8%	0,87
Италия	4,4%	8,4%	1,36
Румъния	2,1%	4,9%	1,63
Испания	6,3%	12,4%	1,29
Великобритания	3,6%	9,4%	0,85

⁽¹⁾ Обща добавена стойност на сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“ в БВП през 2013 г.

⁽²⁾ Заетост, свързана със сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“ (пряка, непряка и индуцирана) като процент от общата заетост през 2013 г.

⁽³⁾ Размер на общото допълнително търсене, генерирано в цялата икономика от всяко похарчено евро в сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“.

с най-висок мултипликатор, следвана от Румъния, Италия, Испания, Гърция и Великобритания.

През последните години Европейският съюз бе засегнат от тежка икономическа криза, оставила значителен отпечатък върху пазара на труда, както и върху икономиката като цяло. Независимо от това, в периода от началото на финансовата и икономическа криза до началото на 2016 г. се наблюдават значителни разлики във функционирането на различните пазари на труда. Най-високите равнища на безработица са регистрирани в Гърция, Испания и Италия със съответно 24,4 %, 20,4 % и 11,4 %. В останалите страни отчетените стойности са под средното за ЕС-28 (9,1 % през 2015): България (7,3 %), Румъния (6,4 %) и Великобритания (5,0 %), където е отчетен най-нисък процент.

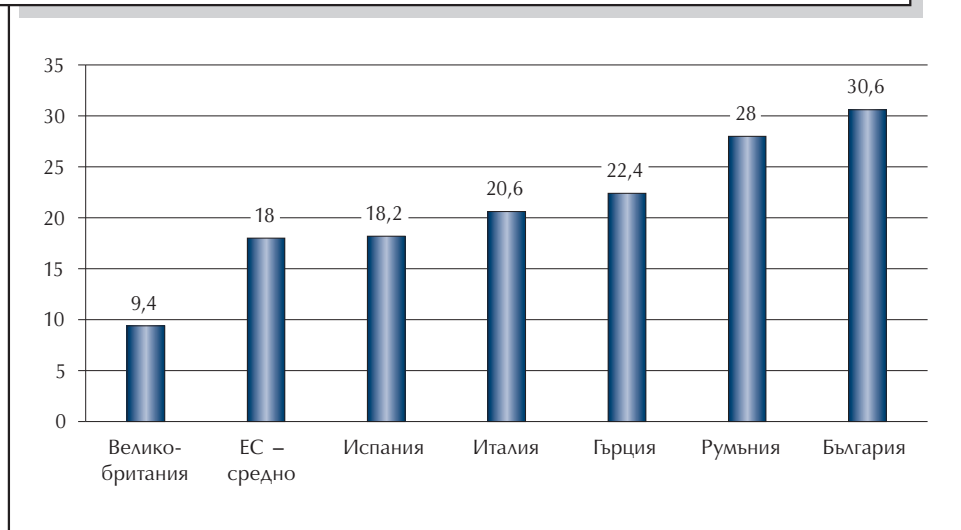
Рекетът представлява сериозна заплаха за местния бизнес и оказва значително въздействие, както върху икономическия растеж, така и върху населението в засегнатите региони. Рекетът води и до много косвени последици за отделните икономически сектори, в случая хотелиерството и ресторантьорството: свиване на инвестициите, висок риск от попадане под контрола на ОПГ, ограничаване на икономическата конкурентоспособност, повишаване на корупцията и участието на длъжностни лица в организираната престъпност, нарастване на чувството за несигурност сред обществото, спад в ефективността на полицията и т.н.

Сенчестата икономика и корупцията

Понятието „сенчеста икономика“ означава нерегистрирани дейности, целящи извличане на материални ползи, в натура или като парично изражение, водещи до определени последици в създаването и/или разпределянето на стойност (Mróz, 2002; 2012). Неформалните икономики (които могат да включват корупция и сенчеста икономика) и организираната престъпност са елементи с ясна връзка помежду си (Van Dijk, 2007): корупцията е един от основните инструменти на организираната престъпност за навлизане в легалната икономика (Ferrara, 2015; CSD, 2010). Нещо повече, отношенията между мафиите и бизнеса са сложни: плащанията, изисквани от престъпните групи, могат да се разглеждат като облог или допълнителни разходи за фирмите, работещи извън закона. В замяна мафията им предоставя обществени блага, които им позволяват да осъществяват незаконната си дейност. Огромните печалби на престъпните организации често се инвестират в легалните икономики. В резултат корупцията дебалансира тези икономики и насажда жестока конкуренция между фирмите (Gurciullo, 2014).

Що се отнася до размера на сенчестата икономика в европейските държави, средно за ЕС-28 той е спаднал от 22,6 % (2003) на 19,6 % (2008), като през 2015 г. се свива отново (18,3 % от официалния БВП). В страните, обхванати от настоящото изследване, най-голям дял на сенчеста икономика е регистриран в България (30,6 %) и Румъния (28 %). По-ниски и сходни проценти са установени в Гърция (22,4 %), Италия (20,6 %) и Испания (18,2 %), които се доближават до средното ниво за ЕС (18 %).

Фигура 6. Сенчестата икономика като дял (%) от БВП в разглежданите страни

Източник: Schneider (2015).

Що се отнася до корупцията, три четвърти от респондентите (76 %) в Европа считат, че тя е широко разпространена в собствената им страна (TNS Political and Social, 2014a). Страните, в които респондентите са по-склонни да мислят, че корупцията е широко разпространена, са както следва: Гърция (99 %), Италия (97 %), Испания (95 %), Румъния (93 %), България (84 %) и Великобритания (76 %). В допълнение, повече от половината европейци (56 %) считат, че нивото на корупция в страната им е нараснало през последните три години. Съответните проценти за страните, обект на настоящото изследване, са: Испания (77 %), Италия (74 %), Румъния (65 %), Гърция (59 %), Великобритания (59 %) и България (41 %).

През 2013 г. Европейският съюз проведе проучване на нагласите на бизнеса към корупцията в ЕС (TNS Political and Social, 2014b), имащо за цел да установи как бизнесът възприема равнищата на корупция. Възприемането на корупцията като проблем, спъващ правенето на бизнес, е най-силно изразен в Гърция (66 %), Румъния (65 %) и Испания (54 %), следвани от България (51 %), Италия (49 %) и Великобритания (15 %), където процентите са пониски. Що се отнася до подкупа и злоупотребата с власт с цел лична изгода сред политици, партийни функционери или висши държавни служители на регионално и местно равнище, най-високи стойности при възприемането на корупцията има в Гърция (96 %), Испания (88 %) и Италия (87 %), следвани от България (80 %), Румъния (75 %) и Великобритания (56 %).

При възприемането на корупцията при обществените поръчки процентите са по-различни. Запитани дали корупция е попречила на фирмите им да спечелят обществена поръчка или договор за доставка, 56 % от българите отговарят положително, следвани от Румъния (44 %), Испания (42 %), Италия (36 %), Гърция (30 %) и Великобритания (16 %). От друга страна, испански, гръцки и италиански фирми (съответно 83 %, 76 % и 70 %) най-често от-

говарят, че е налице широко разпространена корупция при обществените поръчки, провеждани на национално равнище, докато при българите (57 %), румънците (64 %) и британците (38 %) процентите са по-ниски. При преценката за корупцията на регионално и местно равнище Гърция (94 %), Испания (90 %) и България (78 %) са с най-високи проценти, докато Италия (69 %), Румъния (59 %) и Великобритания (37 %) – с по-ниски.

Разпространението на подкупа е слабо. Фирмите в България (11 %), Гърция (10 %) и Румъния (5 %) най-често отговарят, че от техен представител е искан подкуп или е имало очакване да платят за издаване на разрешения за строителство, докато процентите на отговорилите положително на този въпрос остават много ниски в останалите страни (Италия 0 %, Испания 1 % и Великобритания 3 %).

Облагодетелстването на приятели или роднини в публичните институции се счита за широко разпространено в Испания (69 %) и не толкова в Великобритания (24 %). Гръцките (52 %), италианските и испанските фирми (общо 51 %) най-често посочват данъчните измами или неплащането на ДДС като свой основен проблем. Гръцките фирми са тези, които най-често заявяват, че подкупът (48 %) и комисионите (52 %) са най-широко разпространените проблеми в страната им, докато едва 7 % от италианските фирми считат подобни практики за разпространени.

4.3. СЕКТОРЪТ „ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЪОРСТВО“ В ЕВРОПА

Секторът „Хотелиерство и ресторантьорство“ в Европа има съществен принос в европейската икономика поради въздействието му върху ръста на заетостта и данъчните постъпления. Броят на заетите лица в сектора в Европа е 10,2 милиона, а оборотът му възлиза на близо 8,1 % от общото икономическо производство, с брутна добавена стойност в сектора над 3,7 % от БВП на ЕС (Ernst & Young, 2013). Периодът 2000 – 2010 г. се характеризира с три отделни етапа за сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“: скромна ръст между 2000 и 2003 г., отворил път за последвалите значителни структурни промени; експанзия между 2004 и 2008 г. с увеличение на потока посетители, особено в новите държави членки; и накрая, през 2008 г., глобалният икономически срив засяга цялата икономика, а секторът навлиза в период на рецесия, последван от препозициониране за растеж. През последните години по показател „заетост“ хотелиерско-ресторантьорската индустрия е един от най-бързо развиващите се сектори в Европа. Тъй като браншът е много трудоемък, растежът му оказва силно въздействие върху заетостта (HOTREC, 2016).

Преобладаващата част от фирмите в сектора в Европа са малки и средни предприятия: 99 % са с до 50 души персонал, а около 92 % са с до десет служители. Хотелите и ресторантите са важен елемент от туристическата индустрия, въпреки че следва да се отбележи, че ресторантите обслужват и местни жители, и чуждестранни туристи. Европа е най-голямата туристическа дестинация в света с пазарен дял от близо 50 %, съответстващ на 475 ми-

лиона международни посещения годишно. Броят нощувки в туристическите места за настаняване в ЕС продължава да расте през 2014 г., достигайки 2,7 милиарда. Трите основни дестинации са Испания, Франция и Италия, на които се падат приблизително 45 % от всички туристически нощувки в местата за настаняване през 2014 г. През същия период приблизително половината от нощувките, регистрирани в местата за настаняване в ЕС (46 %), са отчетени в крайбрежните райони (Eurostat, 2015).

В Таблица 6 е показан дялът на нощувките в местата за настаняване според характеристиките на местонахождението през 2014 г. Очевидно е, че Испания, Италия и Великобритания имат най-висок дял, следвани от Гърция със средни стойности и след това от България и Румъния, които са със сходни дялове.

Таблица 6. Нощувки в местата за настаняване според местонахождението

	Общо нощувки (в хиляди)	Местонахождение на общината		Степен на урбанизация на общината		
		Крайбрежна	Некрайбрежна	Гъсто населена	Средно населена	Слабо населена
ЕС-28 ⁽¹⁾	2 690 109	46,4	53,6	34,4	30,3	35,3
Белгия ⁽²⁾	31 448	21,0	79,0	42,1	38,5	19,4
България	21 698	65,5	34,5	33,3	38,6	28,1
Чехия	42 947	0,0	100,0	45,9	16,7	37,4
Дания	29 647	91,2	8,8	32,5	11,6	55,9
Германия	366 527	17,6	82,4	37,4	29,9	32,6
Естония	5 809	78,9	21,1	56,0	20,2	23,8
Ирландия	29 166	63,8	36,2	40,4	25,3	34,4
Гърция***	95 810	95,4	4,6	13,6	29,2	57,3
Испания	403 963	78,7	21,3	31,9	38,3	29,8
Франция	402 315	34,1	65,9	38,3	23,4	38,3
Хърватия	66 125	94,2	5,8	4,3	29,1	66,6
Италия	378 176	53,5	46,5	27,3	37,4	35,3
Кипър	13715	100,0	0,0	12,0	46,9	41,0
Латвия	4 158	82,8	17,2	64,9	22,2	12,8
Литва	6 465	23,8	76,2	42,3	32,3	25,3

Таблица 6. Нощувки в местата за настаняване според местонахождението (Продължение)

	Общо нощувки (в хиляди)	Местонахождение на общината		Степен на урбанизация на общината		
		Край- брежна	Некрай- брежна	Гъсто населена	Средно населена	Слабо населена
Люксембург	2 868	0,0	100,0	40,5	13,7	45,8
Унгария	26 054	0,0	100,0	39,6	29,4	31,0
Малта	8 781	100,0	0,0	49,5	46,9	3,6
Холандия	99 752	30,8	69,2	29,6	37,0	33,4
Австрия	110 441	0,0	100,0	17,8	15,3	66,9
Полша	66 580	25,0	75,0	33,7	33,9	32,4
Португалия	54 979	87,0	13,0	43,4	42,7	13,9
Румъния	20 230	17,9	82,1	45,7	33,0	21,3
Словения	9 470	21,3	78,7	12,7	36,4	50,9
Словакия	10 781	0,0	100,0	23,7	32,7	43,6
Финландия	19 786	38,5	61,5	40,1	22,7	37,2
Швеция	52 280	61,6	38,4	38,0	23,8	38,2
Великобритания ⁽⁴⁾	310 136	46,2	53,8	51,1	24,5	24,4
Исландия ⁽²⁾	4 281	88,3	11,7	45,1	18,5	36,4
Лихтенщайн ⁽²⁾	135	0,0	100,0	0,0	100,0	0,0
Норвегия	30 614	71,4	28,6	31,2	22,1	46,7
Швейцария ⁽²⁾⁽⁵⁾	38 488	0,0	100,0	30,2	33,9	35,9
Черна гора ⁽⁴⁾	9 151	96,8	3,2	:	:	:
БЮР Македония	1 519	0,0	100,0	:	:	:
Сърбия	5 954	0,0	100,0	:	:	:

⁽¹⁾ ЕС-28 общо и дялове, пресметнати за целите на настоящата публикация въз основа на наличната информация.

⁽²⁾ Данни за 2013 г.

⁽³⁾ Дяловете са пресметнати без празничните и други кратки престои (NACE I55.2).

⁽⁴⁾ Данни за 2012 г.

⁽⁵⁾ Без празничните и други кратки престои (NACE I55.2).

„:” Няма налични данни.

Забележка: Поради закръгляванията е възможно да се появят разлики между крайния и междинните сборове.

Източник: Евростат (2015).

Секторът „Хотелиерство и ресторантьорство“ и рекетът

Дори и когато рекетът е свързан с организираната престъпност като начин на финансиране или придобиване на контрол над дадена територия, много трудно се намират надеждни данни за това. Официални статистически данни за рекета липсват в страните, обект на това изследване, с изключение на Италия. Великобритания и Румъния предоставят ограничени официални данни за организираната престъпност, докато Гърция и Испания не разполагат с данни за рекета като организирана престъпна дейност.

В Италия са разработени различни индекси за измерване на организираната престъпност и рекета на национално равнище. Поради дългия си опит с организираната престъпност от мафиотски тип, Италия предоставя най-точните данни, доказващи, че рекетът се е зародил първоначално в регионите на Южна Италия, където мафията във висока степен е контролирала населението и територията, и оттам се е разпространил в другите региони чрез експанзията ѝ.

Ръстът на организираната престъпност в Гърция през последното десетилетие се обяснява с нарастването на консуматорството, новите пазари на труда, развитието на услугите за свободното време и забавление, липсата на контрол от страна на правителството и големия черен пазар. Въпреки това, според последните налични данни за организираната престъпност, рекетът в сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“ намалява поради финансовата криза, което може да се дължи на няколко фактора: намаляване на ОПГ, спад в оборота, и свиване на търсенето и потреблението сред населението. В резултат рекетът се измества от големите нощни клубове към малките магазини.

Корените на рекета в България могат да бъдат проследени назад във времето до появата на първите частни охранителни фирми в началото на 90-те години на XX век (Gounev, 2006; Tzvetkova, 2008). Четири фактора са особено характерни за тази симбиоза: намаляване на монопола на държавата върху предоставянето на сигурност, съкращаване числеността на полицията, оставило имоти и инфраструктури без охрана, зле проведени пазарни реформи и слаби правителствени институции. Тези фактори не след дълго довеждат до голямо търсене на извънзаконови услуги за сигурност, свързани с изпълнението на договори, събирането на дългове, уреждането на бизнес спорове или охраната на имоти (Gounev, 2006). В тези фирми се влива огромна част от освободените бивши служители от сектор сигурност (армия и полиция), добре обучени в използването на сила. През 1994 г. правителството регулира сектора „Сигурност“, но рекетът се пренася към застрахователните компании. През 1998 г., след нова строга регулация на застрахователния сектор и по-голямата ангажираност в борбата с организираната престъпност в подготовката за присъединяване на страната към ЕС, рекетът започва да залязва.

Великобритания не предоставя официални данни за рекета, но интервюираните експерти посочват, че явлението е силно съсредоточено сред имигрантските общности, като китайската и турската. От географска гледна

точка се наблюдава концентрация на случаите на рекет и в Северна Ирландия (свързан с рекеторските практики, прилагани от ИРА) и Шотландия, където рекетът е съсредоточен в сектора „Сигурност“ и липсва явна връзка с ОПГ.

От гледна точка на характеристиките и особеностите на рекета анализирани страни могат да бъдат разделени на две основни групи – Румъния, България и Гърция в едната и Италия, Испания и Великобритания в другата.

Румъния, България и Гърция

Неотдавнашният ръст на сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“ играе ключова роля в Гърция, България и Румъния поради големите структурни преобразувания в тези страни. В резултат ОПГ виждат възможност да се възползват от ситуацията, като рекетират фирмите. В Гърция секторът се разраства значително след 80-те години, особено в резултат на свободното движение на хора в рамките на Шенгенското пространство. България и Румъния постигат либерализация на визовия режим през 2001 г., което ги прави по-достъпни за европейските граждани. Въпреки това ръстът в хотелиерско-ресторантьорската индустрия в тези държави започва през предприсъединителния период.

Гръцкият сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“ се разраства значително вследствие развитието на консуматорството и на значителната „икономика на нощния живот“. Този подсектор на икономиката, свързан със свободното време и нощния живот и включващ барове, клубове, ресторанти, таверни и т.н., бележи сериозен ръст през последните години. В допълнение, дерегулирането на традиционния контрол и развитието на свободния пазар превръщат свободното време в ключов икономически сегмент (Taylor, 1999). Едновременно с това, свързването на сектора с престъпността нараства внушително поради процъфтяването на рекета за протекция и проникването на престъпни организации в индустрията на свободното време (Βιδάλη, 2007).

Българският туризъм е водещ сектор в националната икономика, на който присъединяването на страната към ЕС се отразява благоприятно. Хотелският и ресторантьорският бизнес се развиват неравномерно във времето и в различните части на страната, а постъпленията нарастват с 25 % спрямо годините преди влизането на България в ЕС. Независимо от това, финансовата криза причинява безпрецедентен срив в сектора. Строителството на много хотели е замразено поради липсата на финансиране и потенциални купувачи. В тези условия инвеститорите се оказват в уязвимо положение, когато са подложени на външен натиск като рекета. В допълнение, налице са и три други условия, които обуславят уязвимостта на сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“ в България спрямо рекет: а) структурата на сектора, който се състои най-вече от средни и малки фирми, б) ниските прагове за навлизане на нови фирми в сектора и в) политическата несигурност и административната корупция.

Рекетът в Румъния е систематичен и между жертвите и рекетърите съществуват отношения на паразитизъм и симбиоза (Transcrime, 2009). Рекетът е инструмент, използван от организираната престъпност за събиране на такси за протекция, за налагане на хищнически заеми и придобиване на ценни активи. Връзката между корупцията и рекета се вижда много ясно в практиките в Румъния, при които органи на властта прибегват до схеми за рекетирание на фирми. Секторът „Хотелиерство и ресторантьорство“ значително се разраства през последните години и понастоящем наброява 24 400 фирми с общ оборот от 1,5 млрд. евро. Високите равнища на корупцията и укриването на данъци могат сериозно да навредят на този важен сектор, като го направят по-уязвим за рекет поради слабото икономическо развитие на страната.

Италия, Испания и Великобритания

В Италия, Испания и Великобритания хотелиерството и ресторантьорството е основен сектор от националните икономики и рекетът от ОПГ нараства успоредно с темпа на икономическия растеж. Италия страда от системен рекет, вкоренен и разпространен в цялата страна, който съставлява основна част от дейността на ОПГ (Savona & Sarno, 2014). Във Великобритания, поради особеното географско и териториално измерение на организираната престъпност, рекетът не е част от социалните, културните и политическите структури, въпреки че е трудно да се направи точна оценка на мащаба му, защото явлението остава в голяма степен нерегистрирано. Накрая, рекетът влиза в полезрението на испанските власти основно поради мащабните разследвания на китайските организирани престъпни групи, но случаите на рекет продължават да не се съобщават в полицията и явлението остава непроучено докрай.

Данните в италианския доклад сочат, че през 2014 г. секторът „Хотелиерство и ресторантьорство“ наброява 418 094 фирми, което съответства на 6,9 % от общия брой действащи фирми в страната. Секторът заема пето място по производствен капацитет на фирмите и четвърто по заетост с близо 1,2 милиона работни места (7,4 % от работната сила в Италия). Рекетът в Италия е съсредоточен в провинциите, от които произхожда традиционната италианска мафия (Кампания, Сицилия, Калабрия и Пулия), които са и икономически най-слабо развитите в страната. В тези райони рекетът е системен, но поради експанзията на мафията към северните и централните области случаите на рекет навлизат в нови територии (Ломбардия, Лацио, Лигурия и Пиемонт).

Във Великобритания Британската хотелиерска и ресторантьорска асоциация подчертава значението на сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“ за националната икономика, като отбелязва, че през 2014 г. той носи почти 4 % от БВП. С над три милиона работни места (приблизително 10 % от общата работна сила) той се нарежда на четвърто място по показател заетост. Секторът е и шести по приходи от износ и наброява над 180 000 фирми. Както се посочва в британския доклад, предвид факта, че хотелиерско-ресторантьорската индустрия има определяща роля за икономиката на Великобритания, не е изненадващо, че неотдавнашно изследване установява, че тя

се нарежда сред най-силно засегнатите от организирани престъпни групи сектори (Wall and Bonino, 2015).

През 2014 г., след възстановяването от икономическата криза, секторът „Хотелиерство и ресторантьорство“ в Испания представлява 7,6 % от испанския БВП. Последният доклад на Испанската федерация за хотелиерство и ресторантьорство прави преглед на сектора през 2013 г., в който баровете имат дял от 43 %, ресторантите – 34 %, а хотелите – 14 % (FEHR, 2013). Връзката между организираната престъпност и хотелиерско-ресторантьорските фирми остава ненапълно проучена. Съществуват някои данни за проникване на организирани престъпни групи в сектора, особено с цел изпиране на пари, но липсват изследвания за рекета. Традиционно рекетърските практики са съсредоточени в строителството, но финансовата криза ги изтласква към други сфери на икономиката.

Фактори на уязвимост в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“

В страните от Югоизточна Европа са идентифицирани няколко структурни фактори, стимулиращи разпространението на рекета:

- Високите равнища на укриване на данъци и плащанията в брой са фактори на уязвимост, улесняващи изпълнението на рекетърските искания.
- Корупцията в полицията, съдебната система и държавната администрация също възпират жертвите да подават жалби до компетентните органи. Корупцията създава общото усещане, че регистрирането [на престъпления] в полицията е загуба на време, защото разследванията се прекратяват.
- Характеристиките на сектора: значителна сива икономика, ниски прагове за навлизане на пазара и съглашателство между ОПГ и длъжностни лица (особено в България).

И в Гърция се наблюдават някои от последиците от тези фактори (сенчеста икономика и корупция). Към тях се добавя и значителният ръст на хотелиерство-ресторантьорството и туризма през последните 20 години, които създават големи възможности за ОПГ да развият различни незаконни дейности и рекет.

Три фактора на уязвимост са установени в Италия: а) изолацията на жертвите, която благоприятства ОПГ и допълнително ощетява жертвите. Мерките за закрилата на жертвите и наличието на примери за успешни разследвания след подаване на жалби биха могли да вдъхнат увереност на пострадалиите лица и да ги насърчат да съобщават за случаите на рекет в полицията; б) страхът от отмъщение, принуждаващ жертвите да спазват „кодекса на мълчанието“, който се преодолява трудно (FAI, 2015); в) прекомерната бюрокрация, която възпират някои жертви да подават сигнали.

Ситуацията в Испания се различава от тази в Италия. Въпреки че в Испания равнището на организираната престъпност е високо, в страната

липсва информираност за рекета. Явлението винаги се е свързвало с баските терористични групи и остава непознато, като за него рядко се подават жалби. Освен факторите на уязвимост, посочени в италианския доклад, в испанската среда съществуват и други условия, насърчаващи рекеторските практики: а) липсата на информираност за рекета сред полицейските и съдебни органи; б) липсата на стратегии за наблюдение и контрол в туристическия сектор и концентрация на фирмите от сектора в определени региони; в) връзката с корупционни практики, както и участието, в няколко случая, на длъжностни лица.

4.4. ИЗВЪРШИТЕЛИТЕ

Характеристики на ОПГ

ОПГ, замесени в анализирания случаи на рекет, са средни или големи организации (особено в Италия), с йерархична структура и ясно разпределение на ролите. Малка част от тях (25-30 %) представляват мрежи с хоризонтална структура и гъвкаво разпределение на ролите.

В Италия основните мафиотски групировки (Камора, Ндрангета, Коза Ностра) са замесени в рекеторски практики с монополна цел. Те подлагат на рекет райони, в които имат стабилно присъствие, и други региони като Ломбардия, Пиемонт, Лацио и т.н. Налагането на рекета като трайно установена практика, позволява на ОПГ да събират плащания в продължителни периоди. В Румъния съществува практика на систематичен рекет, прилагана от организираната престъпност за получаване на доходи от рента, хищнически заеми или придобиване на ценни активи на цени под пазарните. ОПГ са престъпни банди или групи от „бели якички“, които систематично рекетират фирмите в сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“.

В останалите страни (Испания и Великобритания) систематичните рекеторски практики преследват монополни и други цели. В Гърция малки и семейни групи рекетират фирми, работещи в сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“ с цел да поставят под контрол определена територия.

В две от страните се наблюдава силна обвързаност между рекета и корупцията: в България и Румъния е констатирано значително участие на длъжностни лица в рекета. Извършителите в България обикновено са длъжностни лица на ръководни позиции в местната администрация, които въвличат свои подчинени в акции по събиране на рекеторски плащания. Освен това служители от областните дирекции на някои държавни ведомства генерират приходи от подобни практики. В тези случаи жертвите обикновено плащат, за да избегнат тормоза и увреждането на имуществото си и за да бъдат оставени да работят, без да са непрекъснато обект на многобройни и продължителни проверки, разследвания и т.н.

Рекетът и в Румъния е средство, което корупционните мрежи понякога използват: длъжностни лица заплашват фирмите с цел да си осигурят неза-

конни приходи. Тези престъпни мрежи от длъжностни лица упражняват продължителен тормоз и заплахи срещу жертвите чрез административни мерки и престъпни действия.

Таблица 7. Характеристики на престъпните групи, упражняващи рекет в сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“

Характеристики	България	Гърция	Италия	Испания	Румъния	Великобритания
Структура	Йерархични престъпни групи и престъпни мрежи (няма данни)	4/15 йерархични престъпни групи и 3/15 престъпни мрежи	15/15 йерархични групи	9/15 йерархични групи и 1/15 престъпни мрежи	9/15 йерархични престъпни групи и 4/15 престъпни мрежи	6/15 йерархични престъпни групи и 6/15 престъпни мрежи
Националност на членовете	Местни граждани	Местни (60 %) и чужденци (30 %)	Местни граждани	Местни (33 %) и чужденци (66 %)	Местни граждани	Местни и чужденци
Рекет, свързан с корупция	Да	Не	Не	Не	Да	Не
Други престъпни дейности	Лихварство, корупция, проституция, трафик на наркотици	Трафик на наркотици, лихварство, пране на пари	Измами, трафик на наркотици, фалшифициране и пране на пари	Трафик на наркотици, лихварство, проституция	Пране на пари, длъжностно присвояване, лихварство, трафик на наркотици, корупция	Разпространение на наркотици, отвлечане, пране на пари

Източник: Национални доклади.

Що се отнася до състава на ОПГ, в България, Италия и Румъния членовете са местни граждани. В останалите страни са идентифицирани и ОПГ, съставени от чужди граждани: в Гърция главно албанци, в Испания – пакистанци и индийци, а във Великобритания – основно китайци. Националността е важен елемент при рекеторските практики, защото жертвите и извършителите обикновено принадлежат към един етнос. В Испания и Великобритания ОПГ се възползват от имигрантския статут на жертвите, както и от тяхното непознаване на законите на страната.

Както е показано в Таблица 7, престъпните организации, рекетиращи в сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“, обикновено извършват и други незаконни дейности, главно лихварство, трафик на наркотици и пране на

пари. В България ОПГ се занимават с лихварство, корупция, проституция и трафик на наркотици, докато в Гърция – с разпространение на наркотици, лихварство и пране на пари. Италианските мафии обикновено се насочват към измами, трафик на наркотици, подправяне и изпиране на пари, а румънските – към пране на пари, длъжностно присвояване, лихварство, трафик на наркотици и корупция. Действащите в Испания престъпни организации извършват трафик на наркотици, лихварство и проституция. На последно място, незаконните групи във Великобритания се занимават с разпространение на наркотици, отвлечане и пране на пари.

Начин на действие

ОПГ използват словесни заплахи, увреждане на имущество, тормоз и палежи като средства за сплашване на фирмите. Физическото насилие, като бой и телесни повреди, е по-рядко употребяван метод за принуждаване към подчинение. Повечето ОПГ се съсредоточават главно върху сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“ като източник на доходи (Гърция, Италия, Испания и Румъния).

Таблица 8. Средства и видове рекет в сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“

	България	Гърция	Италия	Испания	Румъния	Великобритания
Използвани средства	Сплашване и проверки	Словесни заплахи, увреждане на имущество и палежи	Словесни заплахи, увреждане на имущество и палежи	Словесни заплахи, увреждане на имущество, измама, тормоз и палежи	Словесни заплахи, тормоз и увреждане на имущество	Словесни заплахи и компрометираща информация
Физическо насилие	Побой	Телесни повреди	Телесни повреди	Телесни повреди	Телесни повреди	Телесни повреди
ОПГ, специализирани в хотелиерството и ресторантьорството	Не	Да	Да	Да	Да	неизвестно
Вид рекет	Монополен и за протекция	За протекция	За протекция и трудов рекет	Монополен, трудов и за протекция	За протекция	За протекция

Източник: Конкретните примери по страни.

Начини на действие на извършителите

Данните показват, че повечето от идентифицираните ОПГ в избраните страни са специализирани в рекетиране на фирми в сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“. Гръцкият, италианският, испанският и румънският доклади показват, че престъпните организации се специализират в този сектор, за да са по-ефективни.

Сред италианските ОПГ се наблюдава висока степен на специализация в рекета. Българските длъжностни лица, сплашващи фирми, също имат добре развита стратегия за налагане на плащания върху бизнеса в замяна на покровителство или толерантност при нарушения. Българските жертви са сплашвани посредством повтарящи се проверки.

В италианския доклад обстойно се обсъжда начинът на действие на извършителите, като се отчита динамиката на рекета като процес, протичащ през различни етапи (La Spina et al., 2014). Според описанието процесът се дели на три фази:

- а) *Сплашването* е подготвителната стъпка, с която извършителите подхождат към жертвата. Това е първият контакт между рекеторите и жертвата и е от съществено значение, за да се подsigури съгласието на рекетирания да приеме исканията, без да подава жалба в полицията. Организираните престъпни групи обикновено използват словесни заплахи или предупреждения, увреждане на имущество и палежи.
- б) *Преговорите*: при отправянето на искането за плащане, жертвата има възможност да преговаря относно поисканата сума. Тази стратегия е характерна за италианските ОПГ, докато в останалите страни за такъв етап не се съобщава. Само в италианските примери се посочва изрично стъпката, при която престъпните групи преценяват финансовите възможности на рекетирания и преговарят за размера на плащането. Преговорите се водят от трето лице („добър приятел“), което се намесва, за да „помогне“ на жертвата да договори по-добри условия. В останалите страни не е установен посредник в процеса, но навсякъде крайната сума може да бъде променена в зависимост както от потребностите на престъпните групи, така и от финансовото състояние на жертвите.
- в) *Искането*: последната фаза включва искането за плащане. В повечето италиански случаи искането се представя като предложение за осигуряване на протекция (Giampietri & Garofalo, 2016).

Основните видове рекет според типологията на Монцини (Monzini, 1993), които се наблюдават в събраните в националните доклади конкретни примери, са:

- *Рекет за протекция*, състоящ се от редовно и насилствено събиране на средства. Наблюдава се и в шестте държави, като във всяка от тях има своите особености (в Италия например се нарича *pizzo* и се събира, като в замяна се осигурява протекция). Този тип рекет е свързан с упражнявания от определени престъпни групи контрол върху дадени територии, като се явява средство за управление на тези територии. Такива

престъпни организации имат силно влияние върху населението, така че не се налага да използват често насилие, особено когато има замесени и длъжностни лица. В Испания например има случай, при който кмет на малък град ръководи рекетърска ОПГ, която събира пари срещу издаване на разрешения за удължено работно време.

- *Монополен рекет*, представляващ конкретна пазарна стратегия, осъществявана с насилствени средства с цел физическото отстраняване на конкуренцията или създаването на монополни съдружия. България и Испания страдат от този тип рекет, който е средство за генериране на допълнителни незаконни доходи, а в някои случаи и за ликвидиране на бизнеса на жертвите.

Ключов етап от съществуването на фирмите, при който уязвимостта им към рекет се оказва особено голяма е започването на нов бизнес. Това е характерно за Великобритания, Италия и Испания, където упражняващите териториален контрол престъпни групи веднага забелязват появата на нов обект (първото искане за плащане в брой идва непосредствено след като китайският собственик отваря ресторанта си).

- *Трудов рекет* – по-рядко разпространен – представлява насилствено договаряне на достъп до пазара на труд и заетост. В Испания се практикува обикновено от бивши служители на рекетираните фирми, които търсят помощ от ОПГ, за да се сдобият с трудови договори. В Италия един от рекетърите иска да бъде нает в ресторанта на жертвата. Споровете с бивши служители или клиенти могат да доведат до рекетиране като средство за разрешаване на конфликта.

Рекетърски плащания

В анализираниите страни са установени два вида плащания в процеса на рекетиране: еднократно голямо плащане или редовни малки плащания. Периодите на плащане варират от ежеседмично до ежемесечно, въпреки че съществуват групи, които спират да изискват плащанията след известно време. Италианските примери показват, че при някои престъпни групи има тенденция плащанията да се събират в продължителен период. В един от случаите „взаимоотношенията“ между рекетираните и рекетърите продължават петнадесет години и се изразяват в плащане на три вноски в дните на празниците на католическите светци. Италианските ОПГ обикновено предпочитат да събират малки парични суми от голям брой фирми. В други страни (например Великобритания) случаите продължават най-много две години. Методът на плащане най-често е в брой, но в Испания и Великобритания са налице и плащания с имущество.

Общата заплащана сума варира значително за различните жертви и за различните страни – в Гърция тя е от порядъка на 200 – 2000 евро, докато в Испания е между 500 и 75 000 евро. И в шестте държави сумите се съобразяват с вида дейност на жертвата, с изключение на случаите, когато рекетът е резултат от отпуснати хищнически заеми, при които дългът нараства в геометрична прогресия и е невъзможно да бъде погасен.

4.5. ЖЕРТВИТЕ

Жертвите във всички анализирани страни са с много сходен профил. Загнетати от рекет са големите градове и крайбрежните райони. Рекетираните фирми са ресторанти и барове, разположени в туристически райони, където има висока концентрация на хотелиерски и ресторантьорски фирми. В България, Румъния и Великобритания (и в по-малка степен в Италия) концентрацията на случаи на рекет е значителна и в големите градове. Инцидентите на рекет са главно в крайбрежните райони на Гърция, Италия, Испания и България. Големите градове и крайбрежните райони са средища на престъпни ОПГ, които се възползват от високата концентрация на фирми, за да си осигуряват незаконни приходи.

Жертвите на рекет са най-често собственици на местни малки и средни предприятия (МСП). Най-често рекетираните в шестте държави са ресторанти, клубове и питейни заведения. Хотелите са рекетираните по-често в България и Румъния, в Гърция – кафенетата, във Великобритания – заведенията за бързо хранене, а в Испания – ресторантите за бързо хранене, предлагащи азиатска кухня.

Наблюдава се общ профил на потърпевшите: малки фирми, които са семейни или със съсобственици от един етнос. Този вид обекти изглежда е по-податлив на сплашване поради силния страх от отмъщение от страна на ОПГ, затова и подаването на жалби в полицията е голяма рядкост.

В отделните страни са установени следните специфики:

- Силната обвързаност между корупция и рекет в България и в Румъния обяснява защо рекетът е широко разпространена практика в най-населените региони. ОПГ се ползват с протекцията на държавната администрация поради участието на длъжностни лица в организираната престъпност. Това намалява желанието на жертвите да подават жалби, защото се чувстват незащитени и са убедени, че усилието не си струва. В допълнение, мащабът на сенчестата икономика в страни като България и Румъния засилва уязвимостта на жертвите при контактите им с публичната администрация. Рекетираните в България, чиято дейност е в сивия сектор, са по-уязвими поради предишните си връзки с извършителите. Освен това, в тези страни длъжностни лица, замесени в рекет, извършват систематичните проверки с цел да принуждават жертвите да плащат.
- В Италия, в преговорната фаза на изнудването, съществува специална фигура: т.нар. „добър приятел“, който действа като посредник (La Spina et al. 2014). Той не е част от престъпната група, но „помага“ на жертвата по време на преговорите, като предлага да се намали размерът на исканата парична сума.
- В Испания се използва заблудението като средство за установяване на контакт с жертвите преди да започне процесът на рекетиране. В един от случаите например престъпниците се представят за разузнавачи. Когато жертвата разбира, че са измамници, извършителите пристъпват към рекета. Друга специфика в Испания е значителният брой пакистанци и

индийци сред извършителите и жертвите, особено във връзка с техните ресторанти за бързо хранене, предлагащи азиатска кухня.

- Във Великобритания извършителите и жертвите са предимно от азиатски произход и често обект на рекет са китайските ресторанти.

Таблица 9. Характеристики на жертвите на рекет в сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“

	България	Гърция	Италия	Испания	Румъния	Великобритания
Засегнати региони	Черноморски и големи градове	Южно крайбрежие и западни райони (туристически)	Търговски райони в южните региони	Южен и средиземноморски бряг	Големи посещения от туристи градове	Големи градове
Профил	Местни МСП	Местни МСП	Местни МСП	Местни и чуждестранни собственици на МСП	Местни МСП	Местни и чуждестранни собственици на МСП
Фирми жертви	Ресторанти, хотели и питейни заведения	Кафенета, музикални клубове и ресторанти	Барове и ресторанти	Нощни клубове, ресторанти, барове и азиатски ресторанти за бързо хранене	Ресторанти, барове и хотели	Питейни заведения, заведения за бързо хранене и ресторанти
Специфични черти	Широко разпространена корупция, стимулираща рекета	Рекет от престъпници в затвора	„Добър приятел“ като посредник в преговорната фаза	Заблудение като средство. Извършители и жертви от един етнос (пакистанци и индийци)	Широко разпространена корупция, стимулираща рекета	Извършителите и жертвите са от един и същ етнически произход (китайци)

Източник: Национални доклади.

Реакция на жертвите спрямо рекета

Въпреки значителните различия в анализираниите страни се очертават два общи типа реакция: първата се отнася до страните от Югоизточна Европа, а вторият – до тези от Западна. Видовете реакции са описани по-долу, като в карета са дадени конкретни примери от националните доклади, в които се акцентира върху решението дали да се уведоми полицията, както и върху последиците от това решение.

Страните от Югоизточна Европа. Повечето рекетирани фирми отстъпват пред исканията, въпреки систематичния тормоз, на който са подлагани някои от тях. Основният мотив да не съобщават за случаите в полицията е страхът от отмъщение. Някои от жертвите подават жалба, едва когато исканите суми нараснат значително, защото плащането им става непосилно или защото са пострадали от физическо насилие. В Гърция някои случаи на изнудване са в следствие на лихварство.

Пример от България: Извършителят е успешен бизнесмен, лидер на местна политическа партия. Опитва да изнудва собственик на пицария, който не приема исканията му. Следва злоупотреба с правомощия, за да саботира ресторанта на жертвата: захранването на ресторанта с електричеството е прекъснато, а лятната градина разрушена. Дори след като рекетираният съобщава за случая в полицията, извършителят изпраща лица от криминалния контингент, за да го заплашват.

Пример от Гърция: Жертвата е предприемач, който твърди, че е дал пари на извършителя под формата на „заем“. Не иска да признае, че става дума за рекет, защото се страхува за живота и имуществото си.

Западноевропейските страни. Реакцията на испанските жертви на рекеторски искания зависи от националността на извършителите. Испанските престъпни организации са особено успешни в постигане на рекеторските си цели: исканията им и към чуждестранни, и към испански жертви се приемат бързо и изцяло. Исканията на чуждестранни престъпни организации обаче обикновено не се приемат и за случая незабавно се уведомява полицията. Пакистанските жертви приемат рекета само когато извършителите са непознати. Непознаването на испанските закони, трудностите с испанския език и статутът на пребиваване в Испания са сред сериозните пречки, влияещи на решението на жертвите да потърсят съдействие от полицията.

Пример от Испания: Известна ОПГ, замесена в трафик на наркотици и предоставяща частни охранителни услуги, уврежда имуществото на жертвите с цел да ги принуди да ползват услугите ѝ, периодично събира такси и изисква безплатни напитки в нощните клубове и баровете. Едно от пострадалите лица, което отказва да се поддаде на рекета, е подложено на тормоз и му се нанасят тежки телесни повреди, въпреки че е подало жалба в полицията.

Италианските жертви са склонни да приемат рекеторските искания (в 11 от 17 случая) и съобщават за престъплението едва когато са налице убедителни доказателства за случая или имуществото им бъде увредено. Установените при изследването случаи, в които пострадалите се обръщат към полицията непосредствено след предявяване на рекеторските искания, са по-малко. Тежки са последиците за оказалите съпротива в италианските случаи, където ОПГ сериозно увреждат имуществото на рекетиранията, за да ги принудят да се подчинят.

Пример от Италия: Първоначално с пострадалия се свързват млади рекетъори, чиито искания той отхвърля. Следва опит на високопоставен член на групата да го убеди да се съгласи. Не след дълго друг член го посещава и иска парите и когато жертвата отказва да плати, четвърти отива и нанася щети на ресторанта.

Въпреки сериозния недостиг на информация за подобни случаи във Великобритания изглежда, че замесените етнически общности реагират по различен начин, а в някои случаи подкупите и корупцията се възприемат като нормална практика, съпътстваща здравите вътреобщностни отношения на лоялност, дори и към рекетъорите. Реакциите са културно обусловени: китайските общности не са склонни да съобщават за такива престъпления, докато живеещите във Великобритания турци по-често подават жалби за престъпления, свързани с изнудване. В някои случаи рекетирането може да доведе до ликвидиране на бизнеса на пострадалите.

Пример от Великобритания: Банда от петима криминално проявени британци иска заплащане за невъзложена работа (подмяна на асфалтовата настилка на паркинга на заведението) от заместник-управителя на заведение в Уитли Бей. Когато той отказва, обяснявайки, че няма право да се разпорежда с финансовите средства на фирмата, рекетъорите му се обаждат многократно и отправят сериозни заплахи за физическа разправа. Налага му се да промени маршрута, по който пътува до работа, за да минава с колата си покрай полицейското управление. Чувства се силно уязвим, когато му се налага сам да отключва заведението, и се страхува за персонала и клиентите.

Мерки за закрила на жертвите на рекет

В сравнение с останалите анализирани страни Италия е най-напреднала по отношение на стратегиите за борба с рекета. Италианското правителство е въвело няколко административни мерки, насочени към жертвите на рекет (*Министерско постановление от 12 август 1992 г., Закон от 18 ноември 1993 г.*). Със *Закон 44/1999* се създава Фонд за солидарност с жертви, обърнали се към полицията в случай на рекет. Въвеждането на тези мерки, както и създаването на няколко сдружения за борба с рекета (например *Federazione Antiracket Antiusura Italiana (FAI)* през 1996 г.; *Addiopizzo* през 2004 и *Libera* през 1995 г.) укрепват доверието на жертвите в институциите и увеличават броя на подадените в полицията жалби за рекет. Сдруженията предоставят консултации на жертвите, оказват им помощ по време на съдебните процеси и при административните процедури по възстановяването на разходите и загубите.

В Италия, наред с мерките за борба с рекета и сформираните сдружения, са създадени и няколко специализирани органа за противодействие на рекета. Най-важният от тях е Специалният комисар, координиращ борбата с рекета в страната. В италианската полиция са обособени специални звена за борба с организираната престъпност и рекета: Специалната група към Централната дирекция за борба с престъпността (SCO), Специалната оперативна група на

карабинерите (ROS) и Централната служба за разследване на организираната престъпност към Финансовата полиция (SCICO).

Във Великобритания не съществуват специални мерки за подкрепа, предоставяни от браншови сдружения, но в два от случаите са приложени мерките за защита на свидетели. В два случая в Северна Ирландия полицията провежда операция под прикритие и прилага специални разузнавателни средства, за да запише разговорите на извършителите, преди да ги задържи. Впоследствие жертвите са принудени да напуснат Северна Ирландия, като и в двата случая бизнесът им е преустановен; в друг случай се налага жертвата да бъде преместена в безопасен район.

Останалите страни не са въвели специални мерки за закрила на жертвите. Всички те отчитат, че много от случаите на рекет остават нерегистрирани, но нямат разработени конкретни стратегии или инструменти за борба с рекета или за предоставяне на закрила на жертвите.

* * *

Секторът „Хотелиерство и ресторантьорство“ има важен принос в европейската икономика поради въздействието му върху ръста на заетостта и данъчните постъпления. Характерни за сектора са обаче някои уязвимости, които биха могли да обяснят разпространението на рекета в него: а) размерът на фирмите – преобладават малките и средните предприятия; б) значителният дял на сенчестата икономика, вариращ според страните; в) ниските прагове за навлизане на нови фирми на пазара и постоянното увеличаване на броя на новорегистрираните фирми в сектора; г) концентрацията на фирмите в туристическите райони с голяма мобилност на населението; д) ниското равнище на контрол от страна на властите; е) високата степен на икономическо проникване на ОПГ; ж) в много страни – участието на длъжностни лица.

Резултатите от изследването в шестте страни показват, че степента на разпространение на рекета в сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“ зависи от профила на държавата. Румъния и България имат сходен профил – със системен рекет, благоприятен от високите равнища на корупцията и сенчестата икономика, и ниските прагове за навлизане в сектора. В допълнение, съдят и полицията създават условия за слаб контрол, улесняващи този вид дейност. Българската схема на рекет се характеризира със сложни отношения между ОПГ, обвързани с длъжностни лица и политици, при които фирмите са принуждавани да плащат такси и подкупи с цел установяване на монопол или избягване на административни санкции. В условията на системен рекет явление се разраства сред незащитените жертви, които считат, че не си струва да се обръщат към полицията. В Гърция нивото на корупция е по-ниско, но се наблюдава засилено разпространение на ОПГ в сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“, който през последните години преживява значителна експанзия и разрастване на сенчестата икономика в условията на икономическа криза. Италия е в особено положение заради високото равнище на системен рекет от организации от мафиотски тип, упражняващи строг контрол над определени територии и население чрез проникване в легалната икономика. За

четирите основни италиански мафии (пулийската ОС, Камората, Коза Ностра и Ндрангетата) секторът „Хотелиерство и ресторантьорство“ винаги е бил обект на незаконно проникване.

В Испания и Великобритания рекетът не е системен, но остава нерегистрирано и неизследвано явление. Наред със случаите, извършвани от големи ОПГ и отделни длъжностни лица, рекетът засяга и етническите общности, където се развива като вътрешноетническа практика.

Що се отнася до профила на извършителите, замесените в рекет ОПГ са средни или големи организации (особено в Италия), с йерархична структура и ясно разпределение на ролите. Малко от тях представляват мрежи с хоризонтална структура и гъвкаво разпределение на ролите. Що се отнася до състава на ОПГ, в България, Италия и Румъния членовете са местни граждани. В останалите страни ОПГ включват и други националности: в Гърция главно албанци, в Испания пакистанци и индийци, а във Великобритания основно китайци. Рекетът невинаги е основната незаконна дейност на ОПГ – обикновено те извършват и други престъпления, най-вече лихварство, трафик на наркотици и пране на пари.

При ОПГ, извършващи рекет, се наблюдава известна специализация. Много от установените в избраните страни ОПГ са специализирани в рекетиране на фирми от сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“. В тази връзка са установени три вида рекет: рекет за протекция (най-често срещаният вид в анализираните страни), монополен рекет и трудов рекет.

Що се отнася до профила на жертвите, в анализираните страни той е сходен. Жертвите на рекет са собственици на малки и средни квартални заведения (ресторанти, барове и кръчми). Обикновено фирмите са семейни или със съсобственици от един етнос. Този вид обекти изглежда по-податлив на сплашване поради силния страх от отмъщение от страна на ОПГ. Уведомяването на полицията е по-скоро изключение. Също така е налице географска концентрация на жертвите в големите градове и крайбрежните райони.

Що се отнася до реакцията на жертвите спрямо рекета, повечето анализирани фирми отстъпват пред рекеторските искания. Основният мотив за неподаването на жалби е страхът от отмъщение. Натискът трябва да стане прекомерен, за да се реши жертвата да потърси помощ: при значително завишаване на исканията, неспособност да плаща или физическо насилие и телесни повреди. Резултатите сочат, че жертвите имат сериозна потребност от закрила с оглед на замесените в рекета извършители – организирани престъпни групи или длъжностни лица, част от престъпни организации. Единствено в Италия съществуват разработени стратегии за борба с рекета. В останалите страни няма набелязани специфични мерки за закрила на жертвите на рекет.

5. РЕКЕТЪТ СРЕД КИТАЙСКИТЕ ОБЩНОСТИ

Рекетът отдавна се определя като престъпление, извършвано най-вече на местно равнище от местни ОПГ, особено когато целта му е да се придобие контрол над определена територия. Изглежда обаче тази престъпна практика засяга и затворените етнически общности, където извършителите и жертвите принадлежат към една етническа група (Chin, Fagan, & Kelly, 1992; Perrone, 2000; Tilley & Hopkins, 2008; Wagstaff, Dale, & Edmunds, 2006). Чуждестранните престъпни организации – особено китайските, обикновено рекетират свои сънародници, живеещи в големите градове (Vecucci, 2015; Transcrime, 2009). Подобно на много други престъпления, повечето случаи на рекет сред китайските общности са латентни и често остават неизвестни за полицията. Всъщност границата между законните и незаконните действия често се размива. Вътрешният контрол е силен във всички китайски общности в Европа, връзките с родината остават здрави, а културните и семейните норми имат предимство пред законовите, което улеснява нарушаването на закона (De la Corte & Giménez-Salinas, 2010). Рекетът, извършван от китайската организирана престъпност е или основната ѝ незаконна дейност, или допълва други като трафик на наркотици, пране на пари или кражби.

Анализът на рекета сред китайските общности се съсредоточава върху ситуацията в Италия и Испания, където се намират две от най-големите китайски общности в държавите – членки на ЕС. Нещо повече, през последните две десетилетия двете страни отбелязват най-голям ръст на китайските мигранти. В настоящата глава се изследва как се осъществява рекетът в китайските общности в Италия и в Испания въз основа на събраните в двете страни 27 конкретни примера от последните десет години.

Анализът започва с кратък преглед на китайското присъствие в Европа. След това се разглеждат китайските престъпни организации и незаконната им дейност в Европа. По-нататък се изследва рекетът, като се описват профильт и начинът на действие на извършителите, и профильт и типове реакции на жертвите. Анализът завършва с преглед на идентифицираните предупредителни сигнали, рискове и фактори на уязвимост, както и на съществуващите мерки за закрила.

5.1. КИТАЙСКОТО ПРИСЪСТВИЕ В ЕВРОПА

Потокът на китайските имигранти към Европа следва колебаеща се тенденция и преминава през различни фази, обусловени от китайската вътрешна политика и историческите взаимодействия с европейските страни. През последните десетилетия Китай се превръща във втората най-голяма икономика в света и миграционните потоци към Европа нарастват в геометрична про-

гресия. След либерализирането на китайската икономика и смекчаването на ограниченията за пътуване на китайските граждани, Европа става популярна дестинация за мигрантите от тази страна. От тенденцията са засегнати главно Русия и страните в Източна и Южна Европа (Benton, 2011). Около 2,4 милиона китайски граждани понастоящем пребивават законно в държавите – членки на ЕС, като най-големи са групите във Франция, Италия, Испания и Великобритания (Latham & Bin, 2013). Добре развитите семейни мрежи позволяват на мигрантите да се присъединяват към своите приятели или роднини в градовете с китайски общности в цяла Европа.

Китайската миграция към Европа

Китайската миграция към Европа се превръща в значимо явление през последните години в резултат на увеличената международна миграция от Китай след либерализирането на режима за пътувания в страната през 80-те години на XX век (Benton, 2011). Настоящият модел на миграция от Китай към Европа се характеризира с различни вълни преселници от различни райони, много от които създават общности в Европа въз основа на родните си места и родните си култури (Latham & Bin, 2013). След икономическата реформа в Китай, новата китайска имиграционна вълна през последните години става все по-сложна и разнообразна, а китайските общности се различават все повече по произход, умения, образование и миграционен опит, както и по икономически дейности. В някои страни към традиционно преобладаващото ресторантьорство се добавят производство на модни и кожени изделия, а в други – фирми за внос и износ и за търговия на едро или дребно (Appadurai, 1990). Има и държави, в които тези дейности се допълват с други, като салони за маникюр и педикюр, и барове и магазини за традиционна китайска медицина.

Китайската имиграция в Европа не е ново явление. Първата вълна датира от времето на Първата опиумна война (1839 – 1841 г.), когато посредством китайската система за търговия с „кули“¹⁴ и други канали започва да се набира неквалифицирана работна ръка, в резултат на което броят на работниците мигранти, преместващи се в европейските страни нараства (Pieke, 1998). Такива имигранти се установяват главно в Германия, Нидерландия и Великобритания. След въвеждането на комунистическата икономика и създаването на Китайската народна република през 1949 г., емиграцията от Китай секва поради затегнатия контрол върху пътуванията и ограниченията за имиграция от Китай към Европа в периода на Студената война (Latham & Bin, 2013). Втората голяма китайска миграционна вълна към Европа е в годините след Втората световна война, когато хиляди китайци, главно от Хонконг, мигрират във Великобритания и други европейски страни. Преобладаващото мнозинство от тези нови имигранти отварят китайски ресторанти и заведения за бързо хранене. Този вид миграция продължава и през 60-те, 70-те и 80-те години на XX век. През 70-те години тръгва следваща имигрантска вълна в резултат на Виетнамската война, при която хиляди етнически китайци напускат Виетнам, Лаос и Камбоджа и

¹⁴ „Кули“ е термин използван през седемнадесети век за обозначаване на неквалифицирани работници от Азия (най-често от Южен Китай и Индия), които са наемани от големи компании и впоследствие изпращани да работят в различни точки по света – най-често в британските и холандски колонии.

се установяват главно в бившата колониална сила Франция. В края на 70-те години международната миграция от Китай набира скорост благодарение на проведената от Дън Сяопин икономическа реформа на отваряне към света и установяването на официални дипломатически отношения със САЩ през 1979 г. Тези събития водят до нарастване на броя и многообразието на пристигащите в Европа мигранти. Имигрантите от новата вълна идват от различни райони в страната и имат различни умения и образование (Li, 2011; W. Wang & Zhuang, 2010). Следващите реформи в средата на 80-те позволяват по-голяма вътрешна мобилност и уреждат правото страната да се напуска по лични причини (Skeldon, 1996). Ефектът от тези реформи, които първоначално сякаш засягат основно вътрешната мобилност, прелива в международната миграция към Европа. В последните години представители на китайските местни власти започват да подпомагат миграцията от региони, които са традиционен източник на мигранти към Европа (Anich & Laczko, 2008). Настоящите тенденции в китайската миграция към Европа са резултат от сложното взаимодействие на факторите на привличане и отблъскване, които тласкат мигрантите да напускат Китай и ги привличат към Европа (Latham & Bin, 2013).

Реформата в държавните предприятия (ДП) през 90-те години на XX век. Реформите довеждат до затваряне или преобразуване на стотици хиляди малки и средни предприятия в частни, и до съкращаване на десетки милиони служители от ДП (CLIN, 1999). Преобладаващото мнозинство съкратени работници са принудени да се преселят в други региони на Китай или да търсят работа в сектора на услугите, но голяма част от бившите служители на ДП напускат страната главно към Европа в търсене на възможности за бизнес и работа (Blanchard & Maffeo, 2011; Latham & Bin, 2013).

Бързият ръст на международната търговия между Китай и Европа. Възходът на Китай в международната общност засилва взаимодействието и взаимната зависимост между Китай и Европа. Бързият ръст на търговията пренастройва китайските етнически икономики в страните домакини, като китайските имигранти се стремят да се възползват от новите възможности. Китайските бизнес интереси стават по-разнообразни и преливат от традиционното ресторантьорство към други сфери на търговията, производството и услугите (Pastore & Castagnone, 2011). Отварят се магазини за китайски продукти, развива се търговия с битови стоки, оборудване и традиционни китайски лечебни средства и услуги, предлагат се услуги за нарастващия брой китайски туристи и делегации, посещаващи Европа (Arlt, 2006; Cologna, 2011).

Повишаващата се покупателна способност и неравенствата в Китай. Нарастващото значение на Китай в световен мащаб довежда до бързо увеличаване на покупателната способност на китайските граждани у дома, резултат от значителния ръст на заплатите и доходите на домакинствата и свързаното с тях потребление (Atsmon, Dixit, Magni, & St Maurice, 2010; BCG, 2010). Въпреки че преобладаващото мнозинство китайски граждани в някаква степен се облагодетелства от възхода на Китай, разпределението на богатата от икономическото развитие е доста неравномерно, а икономическото и социалното неравенство между различните социални групи (например между селските и градските общности) се увеличава. Неравномерността на развитието принуждава китайците да търсят икономически възможности в Европа (Christiansen,

2003). Неравенството в доходите, отразяващо социалното разслоение и сегрегацията на пазара на труда в Китай, също влияе на икономическата и социалната структура на китайските задгранични общности в Европа.

Създаването на нишови икономически сектори. През последните две десетилетия се зараждат нови и важни за китайските имигранти в Европа икономически сектори. Те са извън традиционната китайска ресторантьорска индустрия и все повече се консолидират. Сред тях са производството и дистрибуцията на конфекция, производството на кожени изделия, особено за модната индустрия, във възход са китайските фирми за внос-износ и търговия на едро с произведени в Китай стоки и продукти (Latham & Bin, 2013). Тези стопански дейности създават много нови възможности за заетост, развитие на фирмите и мобилност на работниците мигранти и малките китайски предприемачи в Европа.

Разработването на незаконни канали на имиграция. Китай се счита за една от основните страни на произход за нелегална имиграция към Европа (Anich & Laczko, 2008). Политическата либерализация в Китай предизвиква значително нарастване на незаконната миграция под различни форми. Посредством незаконни операции, ръководени от така наречените „змийски глави“¹⁵ от югоизточните китайски провинции (например Фудзиен и Джъдзян), се превеждат имигранти по няколко маршрута през Близкия Изток и Източна Европа, както и през Африка и Южна Америка. На незаконните мигранти се осигуряват работа и жилища в страните на дестинация срещу големи парични суми, вече платени в Китай или договорени като дългове за изплащане във вид на труд след пристигането.

Облекчаването на имиграционните политики в ключови европейски страни. Облекчаването на имиграционните политики и масовите амнистии за незаконни имигранти, особено в Италия и Испания, насърчават и улесняват китайската имиграция към Европа (Blanchard & Maffeo, 2011; Ciccagno & Rastrelli, 2010; Denison, Arunachalam, Johanson, & Russell, 2009). Испания например предлага шест амнистии през последните двадесет години. При последната през 2007 г. са подадени над 700 000 молби за узаконяване на статута (Sandford, 2012).

Широките роднински мрежи. Китайските мигранти, живеещи и работещи в чужбина, обикновено поддържат тесни връзки с Китай. Те разчитат на семейни и землячески мрежи, когато мигрират в търсене на работа или за създаване на нов бизнес. Вследствие на силното разрастване на новите китайски мигрантски общности в Европа след 90-те години на XX в., тези мрежи са вече добре установени и предлагат на мигрантите добре развити средства за подкрепа при пристигането им в Европа (Benton, 2011; Blanchard & Maffeo, 2011).

Образователните възможности. Благодарение на растящото равнище на благосъстоянието в Китай повече китайски семейства от средната класа разполагат със средства да изпращат децата си в университети в чужбина. В момента китайските студенти предпочитат Европа, в някаква степен поради

¹⁵ „Змийски глави“ [snakeheads] е названието на китайски престъпни групи, които се занимават с организирането на канали за нелегално превеждане на емигранти от Китай в чужди страни.

отслабения интерес към Съединените щати след имиграционните ограничения, въведени след септември 2011 г. (Latham & Bin, 2013). През 2010 г. броят на китайските студенти в ЕС е приблизително шест пъти по-висок от този през 2000 г. (GNK Consulting and Renmin University, 2011). По приблизителни оценки в целия Европейски съюз учат близо 120 000 китайски студенти, преобладаващата част от които е съсредоточена във Великобритания, Франция, Германия, Нидерландия, Италия, Ирландия и Швеция (Ibid.). Много китайски студенти се завръщат в родината си след завършване на следването си, но възможностите за работа в ЕС изкушават немалка част да останат.

Брой на китайските мигранти в Европа

Наличните данни за китайските мигранти в Европа и други региони не са напълно надеждни поради незаконните миграционни потоци. Официалната статистика не отчита незаконните работници мигранти, макар въпросната група да представлява значителен дял от новата вълна на китайска миграция от Фудзиен и Джъдзян. Броят на легалните китайски мигранти в Европа е нараснал през последните три десетилетия (Latham & Bin, 2013). През 1980 г. броят на законните китайските мигранти в Европа е приблизително 620 000, а през 2007 г. вече достига близо 2,15 милиона (Таблица 10).

Таблица 10. Разпределение на китайското население в чужбина през 1980, 2000 и 2007 г. (в милиони)

Регион	1980		2000		2007	
	Население	%	Население	%	Население	%
Азия	24,764	91,81	32,942	82,85	35,48	78,10
Америка	1,333	4,94	4,333	10,90	6,30	13,87
Европа	0,622	2,31	1,454	3,66	2,15	4,73
Тихоокеански регион	0,176	0,65	0,786	1,98	0,95	2,09
Африка	0,077	0,29	0,244	0,61	0,55	1,21
Общо	26,972	100	39,760	100	45,43	100

Източник: Gui, 2011.

На Европа се пада само малък дял от китайската миграция в чужбина, поставящ я на трето място след Азия и Америка, но през последните три десетилетия най-бързият темп на нарастване се наблюдава именно тук – 3,5 пъти, далеч по-висок от средния глобален ръст от 0,68 пъти. Тази промяна в тенденциите показва, че след 80-те години на XX век Европа става все по-важна и привлекателна дестинация за китайските мигранти. Новите мигранти представляват голям и значим дял от всички китайски мигранти в Европа.

По приблизителни оценки на изследователи общият брой на китайското население в Европа е надхвърлил 2,5 милиона души, от които 2,3 милиона живеят в държави – членки на ЕС (Таблица 11).

Таблица 11. Разпределение на китайското население в Европа, 1998 – 2011 г.

Регион	Страна	1998	2008	2011
Страни от ЕС	Великобритания	250 000	600 000	630 000
	Франция	225 000	500 000	540 000
	Италия	70 000	300 000	330 000
	Испания	35 000	168 000	170 000
	Германия	100 000	160 000	170 000
	Холандия	127 500	150 000	160 000
	Ирландия	10 000	60 000	70 000
	Белгия	23 000	40 000	45 000
	Австрия	20 000	40 000	40 000
	Португалия	2 700	30 000	30 000
	Швеция	12 800	30 000	28 000
	Гърция	600	12 000	20 000
	Дания	12 800	18 000	18 000
	Унгария	10 000	16 000	18 000
	Румъния	3 000	10 000	9 000
	Други	16 320	19 970	24 200
	Общо ЕС	939 720	2 153 970	2 307 200
Страни извън ЕС	Русия	200 000	300 000	n/a
	Други	28 000	60 500	n/a
	Общо извън ЕС	228 000	360 500	n/a
Общо Европа		1 167 720	2 514 470	n/a

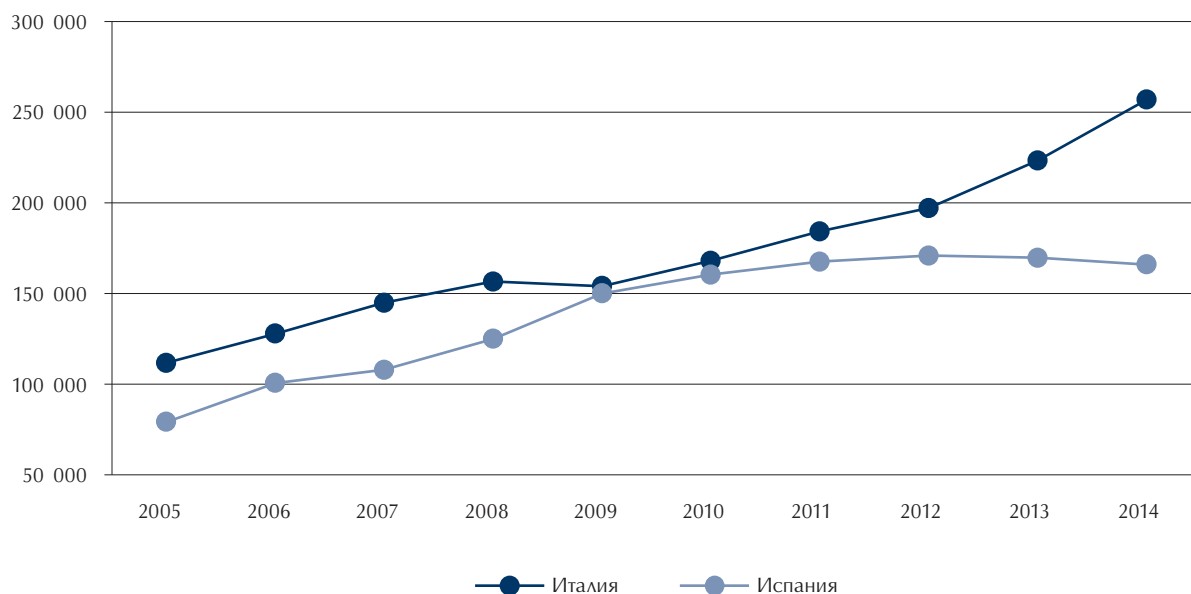
Източник: Latham and Bin, 2013: 27.

Разпределението на китайските мигранти в Европейския съюз е доста неравномерно. Около 95 % са съсредоточени в 10 страни: Великобритания, Франция, Италия, Испания, Нидерландия, Германия, Ирландия, Австрия, Белгия и Португалия. Нещо повече, над 72 % от китайските мигранти са съсредоточени в първите четири страни (Великобритания, Франция, Италия и Испания). Това се дължи отчасти на колониалната история на Великобри-

тания и Франция, както и възможностите за заетост и бизнес, и социалните придобивки в четирите страни. Нови дестинации за китайската имиграция са страните от Южна Европа (като Португалия, Италия, Гърция и Испания), където темповете на увеличение през последното десетилетие са много по-високи в сравнение със средните за ЕС. Италия по-специално винаги е привличала китайците като удобно за бизнес място, особено в сивия и черния сектор.

Китайското население в Италия (както законни, така и незаконни имигранти) нараства бързо от около 1000 души през 1975 г. до 60 000 души през 1995 г., а след това по приблизителни оценки до 300 000 през 2008 и 330 000 души през 2011 г. (виж Таблица 11). Повечето новопристигнали (около 70 %) са от районите Уънджоу и Цинтиен в провинция Джъдзян и се установяват в големите китайски анклавни в Милано, Прато, Флоренция, Торино, Венеция и Неапол. Други 15 % идват от Фудзиен, а останалите са от други части на Китай, включително 7 % от Североизточен Китай. Според последните данни на Евростат, през 2014 г. Италия е приела 256 846 законни китайски мигранта, което показва растяща тенденция в сравнение с 2005 г. (+130 %) (виж Фигура 7). Най-голяма е общността в Милано, който е третият град в Европа по брой на китайското население след Лондон и Париж. Китайците в Италия работят главно в производството на платове, дрехи и кожени изделия, в ресторантите и във фирмите за внос-износ или търговия на дребно.

Фигура 7. Брой на законните китайски мигранти в Италия и Испания, 2005 – 2014 г.

Източник: Данни на Евростат.

Повечето китайци в Испания, по приблизителни оценки 180 000 души, живеят в четири големи града: Мадрид, Барселона, Валенсия и Аликанте. Китайското

население е нараснало от приблизително 35 000 през 1998 на около 170 000 души през 2011 г. (виж Таблица 11). Според данни на Евростат, през 2014 г. в Испания са живеели 165 978 законни китайски мигранти (Фигура 7). Броят на китайците се е увеличил от 2005 г. насам (+110 %). Налице е обаче лек спад след 2012 г. поради икономическата криза, засегнала Испания в по-силна степен през последните години в сравнение с други европейски страни (Latham & Bin, 2013). Китайците в Испания са много предприемчиви, голяма част от тях имат малки квартални магазини за всякакъв вид хранителни стоки и стоки за бита. Съществува и значителен сектор за търговия на едро, осигуряващ доставки на вносни китайски продукти за китайски и испански фирми в страната.

5.2. КИТАЙСКИ ПРЕСТЪПНИ ОРГАНИЗАЦИИ И НЕЗАКОННИ ДЕЙНОСТИ

През последните десетилетия китайските престъпни групи са източник на сериозна заплаха в цял свят. Тази заплаха става все по-осезаема с присъединяването на престъпните групи, произхождащи от континентален Китай към традиционните триади от Хонконг, Макао и Тайван при разширяването на мрежите им далеч отвъд границите на Китай, особено след икономическите реформи в страната през 80-те години. През последното десетилетие на престъпната сцена в Европа се появяват китайските транснационални ОПГ. До началото на първото десетилетие на XXI в. повечето данни за такива престъпни групи, действащи извън територията на страната си, са оповестени в САЩ, Канада и Австралия, но през последните години се наблюдава трайно увеличение на полицейските и съдебните данни за дейността на китайската организирана престъпност в Западна и Източна Европа (Siegel, 2011). Ненадеждността на официалните статистически данни и липсата на задълбочени изследвания на китайските общности обаче ограничават познанията за характера, обхвата и заплахата от китайските престъпни организации в Европа (Ganapathy & Broadhurst, 2008).

Китайските престъпни организации включват широк кръг формирования като тайни общества и триади, организирани престъпни групи, нелегални групи от мафиотски тип, улични банди, мрежи за каналджийство и трафик на хора, и трафик на наркотици (Finckenaue, 2007). Могъщите триади, водещи началото си от китайските тайни общества през XVII век, са най-големите китайски престъпни сдружения, които продължават да следват традиционните си практики. Престъпната им дейност се състои основно от рекет, хазарт, трафик на наркотици, огнестрелно оръжие и хора, трафик на застрашени животински и растителни видове, проституция и лихварство (Berry, Curtis, Elan, Hudson, & Kollars, 2003). От друга страна, новопоявилите се престъпни организации от континентален Китай са по-слабо организирани, членовете им са по-склонни към показност, а престъпните им операции често са по-сложни. Тези групи имат сериозно участие и в международния трафик на наркотици, каналджийството, трафика на огнестрелно оръжие и изпирането на пари, но се специализират и в по-сложни и високо печеливши дейности като измамата с кредитни карти, кражбата на компютърни чипове, софтуерното пиратство и други престъпления, свързани с правата на интелектуална собственост (Berry et al., 2003).

Подобно на други форми на транснационална престъпност, китайските престъпни организации са строго прагматични: постоянно адаптират каналите и контактите си в зависимост от средата. Често използван метод е неофициална система за разплащане „фей чиен“, създадена през VII век и използвана в наши дни като средство за международно изпиране на пари, тъй като не оставя обичайните следи. Представлява неформална мрежа за парични преводи, подобна на по-известната хавала. Както триадите, така и престъпните групи, произхождащи от континентален Китай, установяват връзки с китайските етнически престъпни групи, действащи в европейските страни. Използвайки традиционните китайски практики за създаване на мрежи, престъпните групи на етническите китайци разчитат на широко престъпно братство за установяване на контакти във всяка страна, в която има голяма китайска етническа общност, и за подпомагане на транснационалната престъпна дейност (CNEL, 2011; Scagliarini, 2009, 2015).

Местните китайски престъпни групи в Европа, от уличните банди до по-формално структурираните групи, имат сериозно участие в различни престъпни дейности като рекет, хазарт, лихварство, трафик и разпространение на наркотици, каналджийство на мигранти, фалшифициране и контрабанда на цигари, изпиране на пари и проституция (виж Таблица 12). Според Ев-

Таблица 12. Основни китайски организирани престъпни групи в ЕС

		Обща характеристика	Членове	Щаб-квартира	Основна дейност	Действащи в
Традиционни триади	Триада „14К“	Произхожда от Кантон	Над 20 000 членове в 30 подразделения	Хонконг	Трафик на наркотици и рекет	Италия, Бенелюкс, Чехия, Скандинавски страни, Франция, Германия, Великобритания и Испания
	Група Во	Произхожда от Кантон	Близо 20 000 членове (12 клона)		Рекет	Во Шинг Во в Бенелюкс, Франция, Германия и Португалия; Во Он Лок в Бенелюкс
	Сун Йе Он	Най-голямата триада	Близо 56 000 членове	Хонконг	Трафик на наркотици, фалшифициране на стоки и каналджийство на мигранти	Австрия, Германия, Великобритания, Бенелюкс и Испания

Таблица 12. Основни китайски организирани престъпни групи в ЕС (Продължение)

		Обща характеристика	Членове	Щаб-квартира	Основна дейност	Действащи в
Други форми на ОПГ	„Червеното слънце“				Рекет и каналджийство на хора (Италия); трафик на наркотици и изпирание на пари (Франция)	Австрия, Бенелюкс, Чехия, Франция, Германия, Великобритания, Италия, Словакия и Испания
	„Обединения бамбук“	Първоначално младежка банда	Близо 20 000 членове	Тайван	Хазарт и рекет	Бенелюкс, Австрия, Великобритания и Ирландия
	„Големият кръг“	Нетрадиционна триада, възприела някои тайни ритуали	Около 5 000 членове	Хонконг	Трафик на хора, измами с кредитни карти, фалшифициране на стоки и трафик на наркотици	Бенелюкс, Чехия, Словакия, Франция, Великобритания и Ирландия

Източник: Siegel 2011.

ропол (Europol, 2011) китайските престъпни групи са сред най-умелите в организирането на канали за незаконни стоки и незаконни мигранти през границите на Европа. Присъствието на големи китайски общности в Западна Европа улеснява трафика на незаконни мигранти и експлоатацията им в законната и незаконната икономика от китайски престъпни групи (Siegel, 2011). Тези общности играят двойка роля: първо, техните членове (т.е. мигрантите) обикновено са жертви на рекет; второ, те осигуряват подкрепа и подслон на престъпниците и подпомагат дейността им (Vovenkerk, 2001). Китайските общности в цяла Европа са затворени и основани на здрави вътрешни взаимоотношения, подобно на престъпните организации. Тъй като са херметични и тайни, китайските престъпни организации по принцип не си сътрудничат с други етнически престъпни групи за съвместни доходоносни начинания. Сред китайските общности фирмите със законна дейност, като студиата за масаж, базарите и ресторантите, често са само фасада, прикриваща престъпления.

5.3. ИЗВЪРШИТЕЛИТЕ

Анализът на конкретните примери за рекет сред китайските общности в Италия и Испания, показва, че този тип престъпление се извършва по-често от малки престъпни групи, съставени от участници с много сходни биографии и профили, но с различна мотивация и различни начини на действие. Основните характеристики на престъпните групи и мрежи, заедно с основната типология на видовете рекет, са представени по-долу. Следва да се има предвид, че събраните конкретни примери може да не са представителни, т.е. в полицията да са регистрирани и разследвани предимно случаи, свързани с малки групи.

Общи характеристики на извършителите

Информацията, събрана от италианските и испанските случаи, указва два типа китайски престъпни организации, занимаващи се с рекет: а) големи организации, упражняващи значителен контрол над китайската общност; б) малки организации или групи, подчинени на големите, които участват в рекет и упражняват насилие. Във всички случаи извършителите са китайски граждани.

Големи престъпни организации с над шестима членове са установени както в Италия, така и в Испания. Те са със стройна йерархична структура с ясно разпределение на ролята и задачите. Тези престъпни групи имат система за вътрешна дисциплина и силна социална и етническа идентичност. Нещо повече, всички те имат ясен лидер, отговарящ за планирането и ръководството на престъпните дейности. Лидерите имат свои заместници (или координатори), които контролират редовите членове на ОПГ¹⁶. На последните се възлагат сплашването и насилието срещу потенциалните жертви на рекет, както и събирането на плащанията. Редовите членове винаги са по-млади от босовете и техните заместници (обикновено 20-25-годишни). Разследванията в Италия разкриват, че престъпните лидери използват млади редови членове, защото при задържане те биха получили по-лека присъда от по-възрастните.

Контролът, който упражняват над общностите си, превръща големите ОПГ в основни доставчици с висока степен на монополна власт на пазара. В Испания те помагат на други китайци да влязат в страната, осигуряват разрешения за пребиваване и работа, предоставят заеми за инвестиции и стоки за базари или малки търговски обекти. Тези престъпни организации имат добри връзки с икономическите и политическите кръгове. Те често използват длъжностни лица, които им помагат при пресичането на границите, подкупват полицейски служители, за да не бъдат арестувани, както и държавни служители, за да печелят обществени поръчки или разрешения да инвестират в Испания. Събраните в Италия случаи обаче не съдържат доказателства за сътрудничество между китайските престъпни организации и италиански длъжностни лица или за съучастие с корумпирани полицейски служители.

Малки престъпни групи с до шестима членове са най-честите извършители в анализиранията в двете страни случаи. Това са млади китайски престъп-

¹⁶ Известни в Италия като *gregari*, нещо като войниците на ОПГ.

ници, обикновено второ или трето поколение, родено и отраснало в двете европейски страни. Прибягват до сплашване и насилие, когато рекетират магазини на свои сънародници. Подобно на по-големите престъпни организации, малките също имат стройно изградена йерархична структура, в която всеки член има своята роля и задача. Лидерът е по-възрастен мъж, контролиращ работата на младите престъпници (*gregari*), които трябва да налагат на жертвите исканията на изнудвачите.

Китайските престъпни групи, занимаващи се с рекет, са замесени и в други незаконни дейности, но и управляват фирми със законен бизнес в общностите, сред които действат. Например поддържат незаконни игрални и публични домове под прикритието на масажни студиа, занимават се с лихварство и трафик на наркотици. Испанските случаи показват, че китайските престъпници държат на разположение големи суми в брой поради рекета и лихварството, обект на които са техни сънародници – собственици на малки търговски обекти. Тези пари се изпират посредством няколко механизма. Регистрират се нови фирми, изпращат се пари обратно в Китай, където се изпират, малки суми се прехвърлят в други европейски страни с фалшиви фактури или чрез други неформални банкови инструменти (например хавала). През последните години в Испания са проведени няколко големи полицейски операции срещу китайски престъпни организации, които допринасят за по-доброто разбиране на основните незаконни дейности, с които те се занимават: каналджийството на мигранти, трафикът на хора с цел трудова и сексуална експлоатация, лихварството, фалшифицирането на законни и незаконни продукти (потребителски стоки, цигари, лекарства), хазартът, прането на пари и измамите с ДДС. Чрез контрола върху тези криминални дейности, китайските ОПГ освен това помагат на мигрантите да влизат в Испания, да си намират работа, да получават средства за започване на нов бизнес, да се снабдяват с всички документи, необходими за законен престой в страната и т.н. Последните отчети за дейността на италианските съдебни органи показват, че китайските престъпни организации в Италия освен в рекет са замесени и в:

- Трафик на хора, осъществяван с подкрепата на италиански престъпни организации, които осигуряват фалшиви документи за самоличност с цел набиране на лица за трудова експлоатация и проституция. Проституцията най-често е организирана в две форми: незаконни публични домове в апартаменти (обслужващи основно сънародници) и фиктивни салони за масаж (обслужващи италиански клиенти).
- Придобиване на производствени мощности с цел производство на фалшиви стоки. Тези дейности водят до допълнителни престъпления като незаконна търговия с промишлени отпадъци, укриване на данъци и пране на пари.
- Създаване и управление на игрални домове, в които се отпускат заеми при високи лихви.
- Внос от Китай на незаконни електронни изделия, произведени в нарушение на изискванията за безопасност.
- Трафик на наркотици от Китай.
- Лихварство и въоръжени грабежи срещу китайски лица и фирми.

Начини на действие

Случаите от Италия и Испания разкриват, че китайските ОПГ упражняват рекет със следните цели: а) протекция; б) печалба; в) установяване на монопол; г) други причини.

Рекет за протекция. Рекетът за протекция представлява налагане със сила на услуги за протекция. Той може да обхваща защита на фирми срещу загуби от въоръжени грабежи, измами и други престъпления срещу собствеността или дребни престъпления, като рекетъорите сами създават условия протекцията да бъде необходима. Това може да стане чрез извършване на дребно престъпление, създаващо усещането, че състоянието на престъпността и сигурността е променено. По този начин рекетът се използва като средство за придобиване на контрол над определени територии или пазари. Рекетът за протекция се състои в насилствено редовно облагане с рента (ежеседмично, ежемесечно, по специален повод и т.н.). Тази категория изглежда се среща само в Италия, където са установени няколко случая на китайски рекетъори, налагащи със сила редовното плащане на рента от магазини, собственост на техни сънародници, с цел защита на търговските обекти срещу всякакъв вид престъпления.

Печалба. Рекетът е един от основните източници на незаконни приходи за ОПГ. Няколко случая от Италия показват, че парите се използват за покупка на наркотици, плащане на наеми или на адвокати за членовете на ОПГ, които са в затвора. Повечето испански примери попадат в тази категория и включват три случая на ОПГ, специализирани в рекет и насилие, както и случаи на престъпни групи с основна незаконна дейност лихварство и събиране на дългове от общността и от казината. В един от случаите, макар подбудата да е печалба, рекетът се изразява не в еднократно или периодично плащане, а в плащане на фактури за непоискани стоки, работа или услуги.

Установяване на монопол. Рекетът по монополни подбуди е специфична пазарна стратегия, насочена към физическото отстраняване на конкурент или налагането на монопол върху даден пазар от определена група. Това е втората най-честа причина за рекет в испанските случаи, където основна цел на извършителите е да ликвидират бизнеса на конкурента. Интервютата с испански разследващи полицаи разкриват, че китайските предприемачи разполагат със силен монопол в страната и се опитват да предотвратят стартирането на всякакъв бизнес, който не е техен. Те имат широк контрол върху малките фирми, тъй като им доставят продукти, създават китайски бизнес сдружения, отпускат заеми и предоставят други услуги на общността (разрешения за пребиваване, шофьорски книжки и т.н.).

Други причини. В Испания сред причините за рекет са и отмъщението или конфликтите на лична основа. В един от случаите мотив за рекета е желанието за отмъщение на бивш съпруг, за когото се предполага, че е член на китайската мафия; в друг случай рекетът е от страна на бивш съдружник. Въпреки че информацията е оскъдна, изглежда, че в тези случаи е имало и уреждане на сметки от предишни конфликти. В Италия са установени няколко случая на рекет на китайски ресторанти с цел налагане на продукти или

служители. ОПГ се опитва да принуди жертвите да изберат нейната фирма за хранителни стоки или друга приятелска фирма за доставчик на ресторанта. Според разследващите този вид принудителна доставка на хранителни продукти е първата форма на рекет срещу китайските ресторанти, който се появява преди всички останали видове рекет в общността.

Въпреки някои различия в сферите и времето на действие, престъпните организации в италианските и испанските примери имат много общи черти. В повечето случаи начинът на действие е териториален рекет, насочен към установяване на контрол над определена територия и отстраняване на конкурентите, като жертвите биват принуждавани да закриват фирмите си. Рекеторските искания обикновено са за плащане (периодично или еднократно) или за налагане на стоки/работници на рекетираните фирми. Когато са замесени в рекет, китайските престъпници често си служат със сплашване или заплахи (словесни и/или физически) и насилие (телесни повреди и увреждане на имущество). Действат без помощта на външни лица от друга националност и не се сговарят с длъжностни лица или корумпирани полицейски служители. В Испания обаче в хода на разследвания на босове на китайски ОПГ става ясно, че в по-крупните случаи има замесени длъжностни лица (полицейски служители, представители на местните власти), както и големи бизнесмени.

Словесните заплахи са характерни за почти всички случаи. Това е първият вид заплаха, към който извършителите прибегват, когато жертвите откажат да изпълнят рекеторските им искания. За всяване на страх у жертвите и за да бъдат убедени да платят, рекеторите използват тормоз, заплахи за убийство, за унищожаване на бизнеса и физическа разправа. В един от италианските случаи например извършителите отправят към жертвите словесна заплаха, че ако не платят, ще опустошат ресторанта им и ще разгонят всичките им клиенти. В друг случай млади престъпници, натоварени със събирането на пари, казват на рекетирания, че идват от името на шефа си. Това се оказва достатъчно, за да убеди собственика да плати, понеже знае за кого става въпрос.

Ако словесните заплахи се окажат недостатъчни, китайските престъпници прибегват до лично сплашване на жертвите, които не приемат исканията им. Един рекетор например опира нож в гърлото на жертвата, за да си прибере парите. След тази случка пострадалото лице плаща исканията от рекеторите 210 евро. Други рекетиранни са заключени в магазина си със завързани ръце. По-късно рекеторите заплашват с нож собственика и негов служител. В един от испанските случаи китайските престъпници връзват ръцете и краката на жертвите и залепват устите им. В няколко случая рекеторите сплашват и бият жертвите, причинявайки им телесни повреди в областта на главата. В друг случай рекеторите прекъсват работата в магазина, карат всички клиенти да излязат и заключват служителите вътре. В няколко италиански случая китайските рекетори инсценират побой в магазините на рекетираните, за да убедят собствениците да платят.

Имуществените вреди и физическата разправа са често срещани както в Италия, така и в Испания. Когато рекеторите прибегват до насилие, то е обикновено след като са използвали гореописаните средства, които обаче

изглежда са се оказали недостатъчни да убедят жертвите да изпълнят исканията. Що се отнася до имуществените вреди, това са най-често палежи, унищожаване или повреждане на обзавеждане и инвентар. При физическата разправа има случаи на пострадали, намушкани с нож, удряни с юмрук в лицето или замервани със стъклени бутилки. В няколко от испанските случаи жертвите дори са отвлечени от рекетъорите и са освободени чак след като е направено плащането или след арестуването на похитителите от полицията.

Въз основа на италианските примери и интервютата с експерти (Vesucci, 2015; Nannucci, 2015; Scagliarini, 2015; Squillace Greco, 2015) могат да се обобщят стъпките, следвани от китайските ОПГ при рекетиране на фирми, собственост на техни сънародници:

- Първа стъпка: **заплаха и сплашване**. Рекетъорите отиват при потенциалните жертви в групи от 3-10 човека. Започват да заплашват, да чупят или да използват насилие срещу собствениците, техни служители или клиенти с цел да всеят страх.
- Втора стъпка: **преговори**. На този етап извършителите и жертвите преговарят с цел да намерят решение за създадените от престъпниците неудобства. На тази фаза може да се появи посредник и да предложи услугите си да помири страните. Посредникът обикновено работи за престъпната организация и задачата му е да успокои жертвата и да я убеди да приеме исканията на престъпниците.
- Трета стъпка: **искания**. На този етап извършителите отправят рекетъорските си искания, които обикновено са два вида. Единият е искане за периодични плащания, а другият – за налагане на стоки или услуги. Може да се използва и комбинация от двете. Ако жертвата не приеме исканията, рекетъорите прибегват отново до стратегиите на сплашване и до насилие с цел да я убедят да плати.

5.4. ЖЕРТВИТЕ

Наред с профила на извършителите, в настоящото изследване са анализирани и характеристиките на пострадалите от рекет сред китайските общности в Италия и Испания. Следва да се отбележи, че информацията за пострадалите лица е доста оскъдна, което затруднява очертаването на общ профил. Анализът по-долу е насочен към географското местоположение, социално-демографските и икономическите характеристики, както и към видовете реакции на жертвите.

Основни засегнати региони

Случаите на рекет в Италия и в Испания не са представителни за географското разпределение на престъплението в двете страни. Повечето от италианските случаи са взети от най-голямата китайска общност в страната, разположена в Милано (област Ломбардия); няколко други случая са от

Прато (близо до Флоренция, Тоскана), където живее втората по големина китайска общност, а районът е водещ център за производство на китайски стоки. Само тези две общности наброяват почти 45 000 китайци, което представлява 17 % от цялото китайско население в страната. Предвид тази висока концентрация на китайски мигранти и фирми, може да се очаква и значителна концентрация на китайски престъпници, извършващи рекет и други престъпления срещу свои сънародници. Нещо повече, Ломбардия и Тоскана (наред с Емилия-Романя и Лацио) са сред челните четири италиански региона по рекет, извършван от чуждестранни граждани. Всички испански случаи са взети от архивите на жандармерията, което означава, че всички инциденти са станали в селските райони, в които тази полицейска структура има разследващи правомощия. Повечето случаи на рекет са констатирани основно в четири региона: автономните области Мадрид, Каталуня, Валенсия и Андалусия. Има и няколко случая от Леон и Касерес, разположени в централната част на страната. Китайските мигранти в Испания са съсредоточени главно в автономните области Мадрид и Каталуня, в които живеят близо 100 000 етнически китайци (46 % от китайската популация в страната). Поради голямото значение на двата региона за испанската икономика, от 2000 г. насам броят на китайските фирми в тях се увеличава. Тук, край Кобо Кайеха, Сабардел и Матаро, китайците създават най-големите центрове за производство на текстил.

Демографски, социални и икономически характеристики

Наличните източници за повечето от идентифицираните случаи на рекет в двете страни съдържат оскъдна информация за профила на жертвите. Италианските инциденти, свързани с рекет, включват фирми от градските райони като Чайнатаун в Милано (най-големият в страната) и т.нар. Макролото в Прато, където е налице висока концентрация на китайски фирми и сдружения. Испанските жертви са главно от малки градчета с ограничен брой китайски фирми, в които няма местни браншови сдружения. Случаите на рекет са установени в търговски центрове, индустриални зони или изолирани райони. По-голямата част от рекетираните китайски фирми в Италия и Испания са собственици на базари, ресторанти, фризьорски салони и кол центрове. Тези дейности са лесни за изнудване, защото приходите им могат да бъдат проследени от престъпниците, които избират най-богатите фирми и изчисляват подходящата сума, която да поискат. В същото време това са фирми, които не могат лесно да преместят бизнеса си на друго място, за да избегнат заплахите на престъпната организация. Най-често това са малки и средни семейни фирми, в които работят членове на семейството (2-4 лица), въпреки че някои от тях наемат и външни работници. Обикновено рекетираните са собственици и/или служители – както мъже, така и жени, в типичния случай с редовни документи за пребиваване. На практика нелегални имигранти не се наемат на места, предоставящи услуги на клиенти, за да се избегне рискът да бъдат хванати без документи и върнати обратно в родината им.

Видове реакции на жертвите

Повечето от събраните в Италия и Испания случаи на рекет, са съобщени в полицията от пострадалите. Този факт противоречи на общото мнение на интервюираните италиански и испански експерти. Като цяло китайските жертви на рекет предпочитат да не се обръщат към полицията, тъй като това е в разрез с традициите им, според които в случай на проблеми или спорове първо трябва да се обърнат към най-старшите членове на общността. Според експерти жертвите обикновено подават жалба, когато без външна намеса е трудно да се разреши ситуацията. Италианските примери показват, че рекетираните собственици са подали сигнал в полицията, когато рекетърите са станали прекалено груби и така са привлекли вниманието на полицията, което от своя страна е предизвикало недоволството на цялата общност.

Според Ченторино, Ла Спина и Синьорино се наблюдават три вида реакции на рекетърските искания (Centorrino, La Spina, & Signorino, 1999):

- неохотно съгласие – жертвата решава да приеме исканията;
- съучастие – жертвите приемат рекетърските искания и получават непоисканата услуга;
- съпротива – жертвата отказва да удовлетвори рекетърските искания.

Китайските жертви на рекет в италианските примери следват различни стратегии на поведение:

- две от жертвите отстъпват пред рекетърските искания още в самото начало;
- в шест от случаите рекетираните отказват да приемат исканията;
- в два от случаите жертвата първоначално отказва да плати, но после съдейства на престъпниците;
- в два други случая рекетираните първо избират да платят, но когато рекетърите променят исканията си, отказват да приемат новите искания.

За разлика от италианските, испанските случаи на рекет показват, че всички жертви (с едно изключение) отказват да приемат рекетърските искания и незабавно сигнализират за инцидента в полицията. Само в един от примерите рекетираните са склонни неохотно да се съгласят, но се оказва, че не са в състояние да платят исканата от рекетърите сума и решават да подадат сигнал в полицията.

Идентифицираните случаи на рекет в двете страни са с продължителност от няколко часа (особено в Испания, където жертвите сигнализират незабавно след като рекетърите ги заплашат) до няколко месеца преди жертвите да се решат да подадат оплакване. В повечето случаи рекетираните фирми продължават да функционират въпреки понесените имуществени вреди и/или финансови загуби.

Мерки за закрила

Нито една от рекетираните фирми в Италия и Испания не е инвестирала в каквато и да било защитна мярка срещу престъплението, като частни охранителни услуги или застраховка. Освен това наличната информация показва, че нито една от фирмите не е членувала в браншова или професионална организация. Обяснение за отсъствието на китайски фирми в официалните мрежи за подкрепа на бизнеса може да се търси в културната традиция на общността. На практика при спорове ролята на съветници и посредници се поема от най-възрастните в общността (Vecucci, 2015; Mundula, 2015). Само в редки случаи решение се търси с помощта на лица, които не са от китайски произход (например културни посредници, доброволци, полицейски служители), защото те се възприемат като външни за общността, която предпочита да не привлича чуждо внимание върху делата си (били те законни или не) (Nannucci, 2015).

Интервютата с италиански експерти разкриват, че китайските предприемачи, жертви на рекет и други престъпления, прибегват до различни стратегии, за да намалят риска да станат обект на изнудване и за да се противопоставят на исканията за плащане или за налагане на услуги. Първият метод е да откажат да плащат, ако други фирми в района също не плащат. Вторият метод се споменава в интервютата с експерти, работещи в област Тоскана (Vecucci, 2015; Borsacchi, 2015; Mundula, 2015; Nannucci, 2015; Squillace Greco, 2015). Там предприемачите създават собствен чат форум в WeChat, наречен *Sicurezza* (сигурност). Всички участници в групата могат да публикуват предупреждения или снимки на подозрителни мъже, посещаващи търговските обекти и искащи пари или информация за собствениците. Третият метод е идентифициран в провинция Прато (област Тоскана) (Vecucci, 2015; Mundula, 2015; Nannucci, 2015; Squillace Greco, 2015). В този случай самите предприемачи плащат на частна фирма, за да наблюдава индустриалния район, известен като *Macrolotto*. Охранителната фирма трябва да контролира района нощем и да вика полицията при опасност или подозрителни действия. Местните власти – например в провинция Прато (Тоскана), също предприемат мерки за закрила на китайските предприемачи, които се посочват в интервютата. Първата мярка предвижда публикуване на материали и брошури на италиански и китайски език с цел запознаване с нормативната уредба или предоставяне на информация за местни събития. Втората мярка е провеждане на кръгли маси с най-активните предприемачи, когато се планират конкретни местни събития (например възпоменателни събития след инциденти, отнели живота на китайски граждани). Третата мярка се осъществява от CNA World China – китайската секция на Националната конфедерация на занаятчиите и малките и средни предприятия. Тази организация създава група в WeChat с цел да привлече предприемачи в сдружението и да им предостави информация за всички услуги, които то предлага (например правни консултации). Четвъртата мярка е разработена от *Questura* – регионалната полиция, и се състои от консултативен център за жертви на престъпления, ръководен от културен посредник, говорещ китайски. Услугата предоставя информация и помощ на жертвите на престъпления.

В испанските примери не се посочват никакви конкретни административни разпоредби, насочени към закрила и подкрепа на китайските фирми, жертва

на рекет и/или други престъпления. Властите знаят за рекеторските практики, но не предлагат никаква стратегия за превенция с цел неутрализиране на явлениято или закрила на застрашените фирми.

* * *

Случаите на рекет сред китайските общности в Италия и в Испания имат както прилики, така и разлики. Китайските общности в двете страни са значителни по брой (законно и незаконно пребиваващи) и броят на фирмите е сред най-високите в държавите – членки на ЕС. Освен това, поради предложените амнистии за незаконни имигранти, през последното десетилетие регистрираният в двете страни ръст е много по-висок от средния за ЕС. Традиционно преобладаващото ресторантьорство се допълва от производството на модни стоки и изделия от кожа, фирми за внос-износ, търговия на едро и дребно, както и от редица други икономически дейности, като салони за маникюр и педикюр, барове и фризьорски услуги.

Случаите на рекет са регистрирани в различни социално-икономически условия, в които китайските престъпни групи се възползват от уязвимостите на малките и средни фирми. Профилът на извършителите и начинът им на действие са доста сходни в двете страни. Много от извършителите са млади членове на малки престъпни групи. Тези организации се характеризират със строга йерархична структура с ясно разпределение на ролите и задачите. Те имат система за вътрешна дисциплина и силна социална и етническа идентичност. Нещо повече, всички те имат ясен лидер, отговарящ за планирането и ръководството на престъпната дейност. В Испания по-големите престъпни организации често използват длъжностни лица, които им помагат при пресичането на границите, подкупват полицейски служители, за да не бъдат задържани, както и държавни служители, за да печелят обществени поръчки или да се сдобиват с разрешения да инвестират в Испания. Събраните в Италия случаи обаче не съдържат доказателства за сътрудничество между китайските престъпни организации и италиански длъжностни лица или за съглашателство с корумпирани полицейски служители. В повечето случаи начинът на действие е териториален рекет, насочен към установяване на контрол над определена територия и отстраняване на конкурентите, като жертвите са принуждавани да закрият фирмите си. Рекеторските искания обикновено са за плащане или за налагане на стоки или работници на рекетираните фирми. Когато рекетират, китайските престъпници често си служат със заплахи и насилие срещу жертвите и техните търговски обекти.

Информацията за жертвите е доста оскъдна и е трудно да се очертае общ профил. Все пак има достатъчно доказателства да се заключи, че в двете страни случаите на рекет са съсредоточени в районите с най-големите китайски общности и най-много китайски фирми. Анализът на събраните данни сочи, че типичните жертви са обикновено малки или средни фирми, най-често семейни. В рекетираните фирми обикновено работят 2-4 членове на семейството, въпреки че някои от тях наемат и външни работници. Жертвите са собственици и/или служители – както мъже, така и жени, в типичния случай с редовни разрешения за пребиваване. Този тип фирми се оказват

по-уязвими поради ниското си ниво на защита и съпротива срещу рекетъорите. Китайските престъпни групи често се опитват да монополизират пазара, на който действат, което увеличава риска от рекет и злоупотреба с власт от страна на доставчиците спрямо дребните предприемачи.

Въпреки че за повечето казуси и в двете страни са подадени сигнали в полицията, процентът на регистрираните случаи остава много нисък и има нужда да бъде повишен, за да може на тази основа да се разработят нови по-ефективни мерки за превенция и закрила на жертвите.

Трябва да се повиши и ефективността на разследването. Обмяната на знания и експертен опит между националните и европейските власти е трудна и често несъществуваща, но превенцията и борбата с това явление са изключително важни. Освен това е необходимо да се изградят отношения на доверие между разследващите и китайските общности, за да се увеличат жертвите, които подават жалби. За тази цел трябва да се разработят нови целеви услуги, планове и стратегии, които биха могли да включват традиционната група на старейшините в общността и културни посредници, способни да осъществят връзката между жертвите и властите.

6. ИЗВОДИ И ПОЛИТИКИ

В настоящото изследване се анализират редица измерения на рекета в секторите „Хотелиерство и ресторантьорство“ и „Селско стопанство“, както и сред китайските общности, в няколко държави – членки на ЕС. Обхванати са както по-широкият контекст на рекета, така и специфичните характеристики и начини на действие на извършителите, и типовете реакции на жертвите. Анализът на тези измерения на рекета се съсредоточава най-вече върху уязвимостите и факторите за закрила, които благоприятстват или препятстват разпространението и устойчивостта на явлението. В този смисъл изследването най-общо може да се категоризира като оценка на уязвимостта. Този подход е приложим за оценка на риска от проникване на организираната престъпност в редица икономически сектори и посредством него могат да се определят социални и ситуационни мерки за ограничаване на престъплението (Klima, 2011a, 2011b, 2012; Lavezzi, 2008; Vander Beken & Daele, 2008; Vander Beken, 2004).

Рекетът е латентна форма на престъпност, която е известна с ниския брой на подалите жалби жертви. Латентният му характер не само спъва ефективната борба срещу явлението, но и затруднява оценката на действителния му мащаб. Традиционният реактивен подход на правоохранителните органи, при който полицията разследва случаите на рекет само когато жертвата подаде жалба, не е достатъчно ефективен в борбата с това престъпление. Алтернативният подход, понастоящем прилаган само в Италия, включва насочена към жертвите превенция и мерки за подкрепа, както и проактивен подход на полицията, което насърчава жертвите да сътрудничат с властите и засилва съпротивата им срещу различните форми на рекет. За да се въведат подобни проактивни подходи и мерки за закрила обаче е необходимо по-добро познаване на явлението и неговата скрита динамика. Оценките на уязвимостите спрямо рекета в конкретните сектори и социални групи са полезен инструмент, който може да се използва за разработване на по-обосновани законодателни и правоохранителни мерки.

6.1. РАЗЛИЧИЯ И СХОДСТВА МЕЖДУ СТРАНИТЕ

В настоящото изследване се анализират случаи на рекет в два твърде различни икономически сектора и сред социалната група на китайските мигранти. Освен това са проучени шест държави – членки на ЕС, в които нито законодателната и институционална уредба, нито социалното и икономическото състояние могат да се определят като сходни. Профилът на извършителите в шестте страни, целта на рекета и начинът на действие също се различават съществено.

Повечето извършители в Италия принадлежат към прословутите мафиотски организации, които обикновено се занимават с рекет за протекция на опре-

делена територия, като си служат със заплахи и насилие. В Испания извършителите също са йерархично организирани групи, но националностите на извършителите и целите на рекета са много по-разнообразни – установени са случаи на рекет за протекция, трудов рекет и монополен рекет. Извършителите от китайските общности, както в Италия, така и в Испания, са или големи организации от мафиотски тип, или малки йерархично структурирани банди, които също се занимават с гореспоменатите видове рекет.

В Гърция и Великобритания действат както йерархично организирани групи, така и мрежови организации, замесени или в инцидентен рекет, или в рекет за протекция. За разлика от останалите страни, в Гърция, в хода на изследването са установени ОПГ с членове от различни националности. Отново там, по-конкретно в аграрния сектор, са налице случаи на съглашателство между корпорации с цел рекетиране на малки земеделски стопанства. В България и в Румъния, наред с традиционните йерархично структурирани ОПГ, изследването установи много организации от мрежов тип с участието на корумпирани длъжностни лица и на лица със законен бизнес. Престъпните мрежи на „бели якички“, наблюдавани в Гърция, в Румъния и в България, обикновено не прибегват до класическите методи на рекет като насилие или заплаха за насилие, палежи или увреждане на имущество, а сплашват като злоупотребяват с предоставените им правомощия или с пазарното си положение.

Въпреки съществените различия между анализирани страни и сектори, налице са няколко важни сходства. На първо място, през последните 10-15 години и в шестте държави се наблюдава **разпространение на нови видове рекет**, като вътрешноетническият рекет и рекета от длъжностни лица и корпоративни ръководители. Очевидно органите на наказателното правосъдие в проучваните страни, а и обществото като цяло, все още не разполагат с адекватни механизми за разкриване и отговор на тези нови форми и практики на рекет. В Италия и в Испания например, наред с традиционните форми на рекет от местни организирани престъпни групи, китайските ОПГ все по-често присъстват сред установените извършители. Типичните жертви на китайските ОПГ са техни сънародници, от чието непознаване на нормативната уредба в страната и липса на доверие в държавните органи извършителите често се възползват.

В балканските страни също се появяват нови форми на рекет: извършителите са местни граждани, но от типа „бели якички“. В случаите от България и Румъния при тези нови форми на рекет се размива тънката граница между рекет и подкуп, а в Гърция – разликата между рекет и злоупотребата с господстващо положение на пазара. Рекетът в България и в Румъния се корени във висококорупционната среда. В определени региони на двете страни длъжностни лица формират съдружия или хлабави престъпни мрежи с цел да установят монопол над местните ресурси или да налагат плащания на местните фирми. В Гърция корпорации чрез ръководителите си сключват картелни споразумения за определяне на цени и разпределяне на пазара за сметка на дребните местни фермери. Картелните споразумения впоследствие се налагат принудително посредством рекетърски практики. Тези примери илюстрират как престъпниците с „бели якички“ могат да действат като организирана престъпна група, а в някои случаи дори да се съюзават с традиционните ОПГ.

Друго сходство, открито се при анализа е, че независимо от страната, сектора, профила или начина на действие на извършителите, повечето рекетиранни фирми имат сходни характеристики. Мнозинството са малки до средни предприятия, еднолични търговци или семейни фирми и по принцип не членуват в браншови организации, които биха могли да им окажат подкрепа. Обикновено не инвестират в мерки за сигурност като частни охранителни услуги или застраховки. Обичайната реакция на пострадалите фирми при опит за рекет е първоначално да се съгласят неохотно, като подават жалби в полицията едва когато исканията за плащане на рекет ескалират.

6.2. УЯЗВИМОСТИ СПРЯМО РЕКЕТА

Разбирането и на установените сходства, и на установените различия е невъзможно без да се разгледа по-широката среда, в която се проявява рекетът. В настоящия анализ са идентифицирани няколко структурни характеристики на социално-икономическия контекст в шестте държави, както и на профила на жертвите, допринасящи за устойчивостта и разпространението на рекеторските практики в селското стопанство и хотелиерско-ресторантьорската индустрия, и сред китайските общности. Някои от тези уязвимости са общи и за двата сектора (както и за китайските общности), докато други са специфични за определен сектор или държава.

Общите уязвимости са плод на икономическата структура на секторите „Хотелиерство и ресторантьорство“ и „Селско стопанство“, която е много сходна в проучваните страни. И двата сектора се характеризират със:

- значителен дял на малките и средни предприятия;
- ниски прагове за навлизане на пазара поради ниските изисквания за начален капитал, технологии и експертиза;
- разпространение на практики от сивата икономика (укриване на данъци, използване на недеklarирана работна ръка);
- преобладаваща част на плащанията в брой;
- лесно проследяване на приходите и продукцията от страна на потенциалните рекетори (например брой клиенти, количество селскостопанска продукция, глави добитък, размер на обработваемата земя);
- териториална обусловеност на фирмената дейност (т.е. не може да се премести лесно).

Общите характеристики обясняват сходствата в профила на рекетираните фирми в анализирани страни и сектори. Същите характеристики се наблюдават и при рекетираните фирми сред китайските общности. В голяма степен те съвпадат с описаните характеристики в предишно изследване на условията, благоприятстващи проникването на организираната престъпност (Gambetta & Reuter, 1995; Lavezzi, 2008; Reuter, 1987).

Специфичната структура на тези сектори определя наличието на много подходящи и лесни обекти на рекет, като същевременно поради факта, че често прибягват до приемите на сивата икономика, тези предприятия с

Фигура 8. Фактори на уязвимост в секторите „Хотелиерство и ресторантьорство“ и „Селско стопанство“

Източник: Национални доклади.

неохота се обръщат към съответните органи, за да подадат жалби. Освен това, в случаите на рекет за протекция, рекетираните фирми работят с пари в брой и следователно могат по-лесно да платят исканата рента, без да я осчетоводяват, тъй като не декларират всичките си приходи. От друга страна, по-ниските прагове за навлизане на пазара създават стимули за отслабване на конкуренцията. Известно е, че както рекетът за протекция, така и монополният рекет препятстват навлизането на нови фирми на пазара и повишават разходите на вече действащите, като по този начин ефективно ограничават конкуренцията (Lavezzi, 2008; Shelling, 1984). Търсеното отслабване на особено силната конкуренция също обяснява податливостта на рекет на двата сектора, както и на китайските общности.

Някои уязвимости са специфични за отделните сектори и страни. В **сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“** например повечето жертви на рекет са ресторанти, заведения за хранене, питейни и нощни заведения, а най-засегнати са туристическите райони с висока концентрация на такива фирми. Гъстотата на фирмите в туристическите райони ги прави по-привлекателни и в същото време уязвими към налагане на контрол, особено там, където съществува добре развита организирана престъпност или дълбоко вкоренена в контролните органи корупция.

На национално равнище се наблюдават и други институционални и социално-икономически условия, допринасящи за уязвимостта на сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“. В Италия дълбоко вкорененото присъствие на мафията е създадо специфична култура на незаконност, при която фирмите в сектора възприемат рекета за нещо нормално, с което стават по-податливи на рекеторските искания. В България и в Румъния преходът от планова икономика към пазарна е съпътстван от манипулирана приватизация, системна политическа корупция и проникване на престъпни капитали. Това наследство, наред със слабите и неефективни контролни органи и широко разпространената корупция сред администрация, е благоприятна среда за устойчивостта на рекеторските практики. Друг стимулиращ фактор в двете страни е тромавото и сложно законодателство (например в областта на изискванията за безопасност на храните), което създава множество възможности за различни интерпретации на закона, използвани от корумпирани длъжностни лица за сплашване на фирмите в сектора. Корупцията, особено в полицията, играе важна роля за разпространението и устойчивостта на рекета в България, Гърция и Румъния.

Фирмите в **китайските общности** в Италия и в Испания в голяма степен страдат от същите уязвимости като описаните при сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“. Възможно обяснение на това е, че в хотелиерско-ресторантьорската индустрия работят много китайски фирми, въпреки че има китайски предприятия и в модната индустрия, както и фризьорски салони и студиа за масаж. Аналогично на сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“, повечето случаи на рекет са установени в райони с висока концентрация на китайски фирми. Уязвимостите, специфични за конкретната социална група, са общо **недоверие към националните правоохранителни и контролни органи и херметичност на общностите**, в които традицията повелява проблемите да се решават вътре в общността, вместо да се търси помощ отвън. Други специфични фактори на уязвимост произтичат от особената социална роля на организирани престъпни групи в китайските общности. Те често осигуряват голям брой високо ценени незаконни услуги, като отпускане на незаконни заеми, съдействие за нелегална имиграция, доставка на различни стоки, игрални домове и др. В много случаи доставката на специфични стоки е на практика монополизирана от организирани престъпни групи в тези общности, което допълнително увеличава уязвимостта на местните фирми спрямо рекета.

За разлика от сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“, случаите на рекет в **сектора „Селско стопанство“** навеждат на извода, че рекетът е по-разпространен в икономически по-слабо развитите региони, като планинските, където земеделието е един от малкото източници на доход. В такива райони то е основната стопанска дейност – земеделските стопани не разполагат с друга икономическа алтернатива за осигуряване на поминък, което също допринася за по-голямата им податливост на рекет. Друга специфична уязвимост на сектора е зависимостта на малките и средни земеделски стопанства от външно финансиране за обезпечаване на следващия аграрен сезон и за икономическото им оцеляване като цяло. Така, за да оцелеят, много агропроизводители разчитат на земеделските субсидии от държавата или на мостовите заеми от търговците на хранителни стоки. Тази зависимост прави малките и средни земеделски стопанства уязвими към рекет от страна на корумпирани длъжностни лица и картелни мрежи. Като сериозна уязвимост се очертава и

неинформираността на органите на наказателното правосъдие и на самите жертви за характера на рекетърските практики на длъжностните лица и корпорациите. Например, когато рекетът е извършен от длъжностни лица, фермерите го възприемат по-скоро като политически проблем, а не като престъпление. Вследствие на това, вместо да подадат жалба в полицията, те търсят политическа подкрепа или огласяват инцидента в медиите.

Определени характеристики на земеделския сектор в България и в Румъния допълнително благоприятстват разпространението и устойчивостта на рекетърските практики. До голяма степен те са свързани с **процесите на реституция на земята и на приватизацията** в двете страни, започнали през 90-те години на XX век и все още неприключили. Реституцията на земята е съпроводена от значително раздробяване на поземлените имоти между голям брой дребни собственици, които обикновено не разполагат с капитал и знания за земеделска дейност. Така се формира една маса от обекти, лесно податливи на разнообразните схеми на измама и рекет, като повсеместната корупция в двете страни допълнително влошава ситуацията.

Друг значим фактор, който, от една страна, оформя земеделския сектор в България и Румъния, и същевременно, от друга страна, поражда различни рекетърски практики, е достъпът на земеделските стопани до **предприсъединителните механизми за финансиране и до инструментите на ОСП.** Многото вратички в нормативната уредба на земеделските субсидии стимулират концентрацията на земеползването в ръцете на крупни земеделски стопанства. Нещо повече, лошата нормативна уредба ведно с неефективните контролни органи и повсеместната корупция, често довеждат и до разпространението на различни видове монополен рекет. Този тип рекет се прилага както от големи земеделски стопанства, така и от корумпирани длъжностни лица, често действащи съгласувано.

В Гърция като основен, стимулиращ рекета фактор се очертава **концентрацията на пазара на храни.** Неефективното прилагане в страната на законодателството в областта на конкуренцията води до повтарящата се поява на тайни картелни споразумения между преработвателните предприятия и търговците на дребно в хранително-вкусовата промишленост. В много случаи тези тайни съглашения впоследствие се налагат посредством различни рекетърски практики.

6.3. МЕРКИ ЗА ЗАКРИЛА

Наред с описаните по-горе уязвимости, настоящият анализ идентифицира и някои **мерки за закрила.** За разлика от уязвимостите обаче, те са най-често специфични за отделните страни и са свързани с установените институционални, законодателни и граждански механизми. Италия например е въвела всеобхватна нормативна и институционална уредба за подкрепа на пострадалите от рекет. Най-важните приети мерки включват:

- 1) Създаването на специален фонд за солидарност в подкрепа на жертвите на рекет и лихварство, съобщили за инцидентите в полицията.

- 2) Функционирането на професионални и граждански сдружения за борба с рекета от началото на 90-те години на XX век¹⁷.
- 3) Специалния комисар към Министерството на вътрешните работи, координиращ борбата с изнудването и рекета в цялата страна и председателстващ Комитета за солидарност с жертвите на изнудване и лихварство. Комисарят разглежда и се произнася по заявленията за достъп до фонда за солидарност.
- 4) Създаването на специализирани звена в италианската полиция и Националната дирекция за борба с мафията (DIA) за противодействие на организираната престъпност и рекета.
- 5) Прилагането на специални програми за защита на свидетели за жертви, които свидетелстват срещу мафията.

Тези мерки се допълват от всеобхватно законодателство за борба с мафията, което включва и редица мерки за противодействие на рекета. Сред тях заслужава да се отбележи използването за социални цели на имущества, придобити от престъпна дейност, които са конфискувани от съда.

Значението на **активните професионални организации** се подчертава и от случаите в Гърция. Примерите за рекет в селското стопанство показват, че сдруженията на агропроизводителите играят основна роля за изобличаването и съпротивата срещу картелните мрежи, както и за оказването на подкрепа на рекетираните фермери. Отсъствието на подобни активни сдружения в България и в Румъния е още един фактор за липсата на съпротивата срещу рекетърските практики.

Примерите за рекет в сектора „Селско стопанство“ открояват и значението на законовите дефиниции на изнудването и тяхното прилагане от органите на съдебната власт. В по-широката **дефиниция на изнудването в наказателните кодекси на България и на Румъния** участието в рекет на длъжностни лица, действащи в служебно качество, е утежняващо вината обстоятелство. Наличието на подобни разпоредби е необходима предпоставка за борба с новите форми на рекет, които през последните години явно процъфтяват в двете държави. Тези законови разпоредби активно се прилагат в румънското наказателно правосъдие, докато в България се използват много ограничено. **Съдебната практика на Гърция** също предлага примери за корпоративни ръководители, разследвани и осъдени по предвидените в Наказателния кодекс разпоредби за рекет, за участие в съглашения за създаване и налагане с рекетърски методи на картелни споразумения.

Примерите за рекет в земеделието от България показват как премахването на вратичките в закона по отношение на определянето и изплащането на земеделски субсидии може до известна степен да ограничи монополните рекетърски практики в сектора. Следователно **по-прецизната административна уредба**, която защитава и подкрепя дребните и средни земеделски стопани, допринася за повишаване на устойчивостта на сектора спрямо рекета.

¹⁷ Съществуват четири основни активни сдружения за борба с рекета, които предоставят подкрепа на жертвите на рекет в Италия: *Federazione Antiracket Italiana* (FAI), *SOS-Impresa*, *Addiopizzo* и *Libera*.

Анализираните случаи на рекет сред китайските общности също насочват към редица мерки за закрила, които могат да помогнат на местните фирми да противостоят на рекета. Някои от тези мерки са предложени от самите фирми, например създаването на неформални групи в социалните мрежи за споделяне на информация за извършителите. Пример в това отношение е сътрудничеството между собственици на МСП за съвместно наемане на частна охранителна фирма, която да осъществява нощно наблюдение на техния район. Други мерки се прилагат от местните правоохранителни органи и включват активна разяснителна работа сред китайските собственици на фирми чрез разпространяване на информационни материали за рекета, тясно сътрудничество с местното сдружение на китайските фирми, организиране на редовни срещи и създаване на консултативен център за жертвите на престъпления, ръководен от културен посредник, говорещ китайски.

6.4. ПРЕПОРЪКИ ЗА ПОЛИТИКИ

Въз основа на анализа и изводите от доклада могат да бъдат отправени няколко групи препоръки за по-ефикасни и ефективни политики за борба с рекета. Предвид сходствата както в профила на рекетираните фирми, така и в идентифицираните работещи мерки за закрила, предлаганите политики могат да се отнесат и към двата икономически сектора, както и към мигрантските общности. Препоръчаните по-долу мерки и политики имат две основни цели: а) увеличаване броя на съобщаваните в полицията случаи на рекет, така че явлението да стане по-разпознаваемо; б) превенция и контрол на рекета с цел намаляване на последиците от въздействието му. Мерките могат да бъдат групирани в шест категории:

- повишаване на информираността за новите форми на рекет;
- разяснителна работа, насочена към уязвимите фирми;
- насърчаване и подкрепа на професионалните сдружения и организациите на гражданското общество;
- предоставяне на подкрепа и закрила на жертвите на рекет;
- премахване на съществуващите празноти в нормативната уредба;
- подобряване на мерките за борба с корупцията.

Неинформираността за новите форми на рекет, като вътрешноетническите рекетърските практики и рекета от длъжностни лица и корпорации, сред правоохранителните и съдебните органи, както и сред обществото като цяло, определя необходимостта от целеви мерки за **повишаване на информираността за това престъпно явление**. Тези мерки могат да включват допълнително изследване и оценка на явлението, както и семинари и обучения на полицейски служители и магистрати.

Уязвимите фирми също се нуждаят от повече информираност за тези форми на рекет, включително за възможностите да им се противопоставят и да получават подкрепа и закрила от полицията. В този смисъл **разяснителната работа с фирмите** трябва да бъде под формата на целенасочени информационни кампании, организиране на срещи и кръгли маси с участието на

полицията и професионалните сдружения, създаване на консултативни центрове и горещи телефонни линии. Освен това страните могат да **насърчат и подкрепят създаването на професионални сдружения и неправителствени организации**, особено в най-засегнатите райони, тъй като присъствието на подобни организации прави малките и средни предприятия много по-неподатливи на рекетърски искания. **На такива организации може да се оказва подкрепа и посредством механизмите за използване за социални цели на отнето имущество на организираната престъпност или по линия на други публични фондове.**

Наред с другото, малките и средните фирми често са уязвими финансово. Ето защо последиците за дейността им от рекета и опитът им да му противодействат често са опустошителни. Освен това с уведомяването на полицията за случая те могат да поставят в опасност живота си или живота на близките си, особено когато извършителите са групировки от мафиотски тип. Това са някои от основните причини, поради които рекетираните се въздържат от подаване на жалби в полицията.

Чрез подкрепа и закрила на жертвите на рекет не само се подобрява сътрудничеството на пострадалите с правоприлагащите органи, но и се засилват тяхната съпротива и устойчивост на рекета. Сред тези мерки може да се включат създаване на специализиран фонд за обезщетение на жертвите, както и ефективни мерки за защита на свидетелите. Всяка държава – членка на ЕС, за която рекетът е значим проблем, следва да разработи и/или повиши ефективността на програмите за защита на жертвите и свидетелите. Успехът на стратегиите за борба с рекета без съмнение се обуславя от ефективността на програмите за защита на жертвите и свидетелите. На европейско равнище могат да бъдат предприети действия за създаване на транснационални програми за защита на жертвите и свидетелите. Нещо повече, стандартните програми в страните следва да се усъвършенстват чрез насърчаване на обмяната на добри практики.

Рекетърите често се възползват от пропуските в законодателството и нормативната уредба на конкретните сектори, както с примери бе илюстрирано при анализа на секторите „Хотелиерство и ресторантьорство“ и „Селско стопанство“. Сложната и тромава уредба в сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“ е честа предпоставка за различни административни нарушения, които организираната престъпност и корумпираните длъжностни лица впоследствие използват за изнудване на жертвите. В аграрния сектор рекетърите се възползват и от съществуващите в нормативната уредба на земеделските субсидии и земеползването вратички и злоупотребяват с тях спрямо малките и средни земеделски стопанства. Следователно **„затварянето“ на тези „вратички“ и хармонизирането на действащата нормативна уредба** могат да допринесат за ограничаване на рекета. Редовната оценка на въздействието на действащата нормативна уредба, на прилагането ѝ и на последиците за фирмите в сектора може да послужи за обосновка на подобни мерки.

Приемането на **мерки за борба с корупцията в контролните органи**, отговорни за съответните сектори и за най-често изложените на корупци-

онен натиск лица, също може да се окаже решаващ фактор за успеха на борбата с рекета.

Възможни мерки за борба с вътрешноетническите рекетъорски практики

В допълнение към общите препоръки за политики следва да бъдат направени и няколко специфични, отнасящи се до борбата с рекета сред китайските общности. Националните и европейските институции трябва да повишат усилията на правоохранителните органи за ограничаване на вътрешноетническия рекет, който е устойчиво явление в затворените етнически общности, където извършители и жертви са от един и същ етнос, и е широко разпространен в държавите – членки на ЕС.

Много ефективни в предотвратяването на вътрешноетническия рекет могат да бъдат **стратегии от типа „Полицията в близост до обществото“** (например листовки на езика на общността, предоставящи информация за възможностите за подкрепа на жертвите), както и **обучението на полицейските служители**. Нещо повече, **наемането и обучението на полицейски служители от различни националности** може да допринесе за изграждане на мултиетническа полиция и да насърчи жертвите да сътрудничат на правоохранителни органи и да имат доверие в тях. В този смисъл през май 2016 г. в полицията в двата най-големи италиански града – Милано и Рим – са наети двама китайски полицейски служители за срок от две седмици. Целта е да се провери ефективността на такава мярка за повишаването на доверието на китайските граждани в полицията и за преодоляването на съпротивата на китайските общности към полицията (Giuzzi & Baron, 2016). Специализираните национални правоохранителни органи следва да разработят общи стандарти за разследване на случаите на рекет сред мигрантските общности, които маркар и извършвани в различни страни, обикновено прилагат общи модели. Те следва също така да **обменят опит в областта на разследването**.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Albanese, J. S. (2008). Risk assessment in organized crime: Developing a market and product-based model to determine threat levels. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, Vol. 24, No. 3, pp. 263-273.
- Alvazzi Del Frate, A. (2004). The International Crime Businesses Survey: Findings from Nine Central-Eastern European Cities. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 10(2-3).
- Amundsen, I. (1999), Political Corruption: An Introduction to the Issues, Working Paper 7, Bergen, Norway: Chr. Michelsen Institute ,Development Studies and Human Rights.
- Anich, R., and Laczko, F. (2008). *Recent Trends in Migration from China to Europe*. Geneva, Switzerland: International Organisation for Migration.
- Appadurai, A. 1990. "Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy." *Public Culture*, 2 (2): 1-24.
- Arlt, W. 2006. *China's Outbound Tourism*. London: Routledge.
- Atsmon, Y., Dixit, V., Magni, M., and St Maurice, I. (2010). "China's New Pragmatic Consumer's." *McKinsey Quarterly*.
- BCG. 2010. *The Keys to the United Kingdom: Unlocking China's Consumer Power*. Boston: Boston Consulting Group.
- Becucci, S. (2015). Evoluzione della criminalità organizzata cinese e cambiamenti nelle comunità etniche cinesi in Italia. Interview by Marina Marchiaro. Interview for CEREU project – Countering Extortion and Racketeering in EU.
- Benton, G. (2011). "The Chinese in Europe: Origins and Transformations." *Religions and Christianity in Today's China* 1 (1): 62-70.
- Berry, LaVerle B., Glenn E. Curtis, Seth L. Elan, Rexford A. Hudson, and Nina A. Kollars. (2003). *Transnational Activities of Chinese Crime Organizations*. Washington D.C.: Federal Research Division, Library of Congress.
- Best, J. (1982), Crime as a strategic interaction. The Social Organization of Extortion. *Urban Life*, 11 (1), 107-128.
- Blanchard, M., and Maffeo, C. (2011). "L'immigrazione Cinese in Italia E Torino." In *Diventare Laoban: Lavoro Autonomo, Percorsi Imprenditoriali E Progetti Migratori Dei Cinesi in Italia E Torino*, edited by Camera di Commercio Industria Artigianato e Agricoltura di Torino, 67-118. Torino: Camera di Commercio Industria Artigianato e Agricoltura di Torino.
- Block, A. (1980). *East Side – West Side*. Cardiff: Cardiff University Press.
- Borsacchi, L. (2015). Progetti ASCI e FACE. Cambiamenti nella comunità cinese di Prato e emersione del sommerso. Interview by Marina Marchiaro. Interview for CEREU project – Countering Extortion and Racketeering in EU.
- Bouniol, J. (2013). Scramble for land in Romania: an iron fist in a velvet glove. In J. Franco & S. Borrás (Eds.), *Land concentration, land grabbing and people's struggles in Europe* (pp. 132-153). TNI.
- Bovenkerk, F. (2001). "Organized Crime and Ethnic Minorities: Is There a Link?" In *Combating Transnational Crime: Concepts, Activities and Responses*, edited by Phil Williams and Dimitri Vlassis, 109-26. London: Frank Cass.

- Caneppele, S., Riccardi, M., & Standridge, P. (2013). Green energy and black economy: Mafia investments in the wind power sector in Italy. *Crime Law and Social Change*, Vol. 59, No. 3, pp. 319-339.
- Ceccagno, D., and Rastrelli, R. (2010). *Ombre Cinesi? Dinamiche Migratorie Della Diaspora Cinese in Italia*. Roma: Carocci.
- Centorrino, M., La Spina, A., and Signorino, G. (1999). *Il nodo gordiano. Criminalità mafiosa e sviluppo nel Mezzogiorno*. Laterza. Roma.
- Charap, J., & Harm, C. (1999). Institutionalized corruption and the kleptocratic state. IMF Working Paper No. 91. Retrieved from <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/1999/wp9991.pdf>
- Chin, Ko-Lin, Jeffrey Fagan, and Robert J. Kelly. 1992. "Patterns of Chinese Gang Extortion." *Justice Quarterly* 9 (4): 625-46.
- Christiansen, Flemming. 2003. *Chinatown Europe: An Exploration of Overseas Chinese Identity in the 1990s*. London: Routledge Curzon.
- CLIN. 1999. "Research Report on the Reemployment Training Programme for Former SOE Workers Who Have Been Redundancy." China Labour Information Network.
- CNEL. 2011. "La Criminalità Cinese in Italia. Caratteristiche E Linee Evolutive." Roma: Consiglio Nazionale dell'Economia e del Lavoro.
- Cohen, A. W. (2003). The Racketeer's Progress. Commerce, crime and the law in Chicago, 1900-1940. *Journal of Urban History*, 29(5), 575-596
- Cologna, D. (2011). "Getting Closer: Shifting Identities, Socio-Economic Roles and Perceptions of the Other in the Chinese-Italian Experience." presented at the China in the World Conference, Monash University-Prato, Italy, September 22.
- CSD. (2010). *Examining the Links between Organised Crime and Corruption*. Sofia: Center for the Study of Democracy
- De la Corte, Luis, and Andrea Giménez-Salinas. (2010). *Crimen.org: Evolución Y Claves de La Delincuencia Organizada*. Barcelona: Ariel.
- Denison, Tom, Dharmalingam Arunachalam, Graeme Johanson, and Smyth Russell. 2009. "The Chinese Community in Prato." In *Living Outside the Walls: The Chinese in Prato*, edited by Graeme Johanson, Smyth Russell, and French Rebecca, 2-24. Newcastle-upon-Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- DG AGRI. (2014). CAP Context Indicators 2014 – 2020. Brussels. Retrieved from http://ec.europa.eu/agriculture/cap-indicators/context/2014/indicator-table_en.pdf
- DIA. (2013a). "Relazione Del Ministro dell'Interno Al Parlamento Sull'attività Svolta E Sui Risultati Conseguiti Dalla Direzione Investigativa Antimafia: Primo Semestre 2013." Roma: Direzione Investigativa Antimafia.
- DIA. (2013b). "Relazione Del Ministro dell'Interno Al Parlamento Sull'attività Svolta E Sui Risultati Conseguiti Dalla Direzione Investigativa Antimafia: Secondo Semestre 2013." Roma: Direzione Investigativa Antimafia.
- DIA. (2014). "Relazione Del Ministro dell'Interno Al Parlamento Sull'attività Svolta E Sui Risultati Conseguiti Dalla Direzione Investigativa Antimafia: Primo Semestre 2014." Roma: Direzione Investigativa Antimafia.
- Dugato, M., Favarin, S., Hideg, G., & Illyes, A. (2013). *The crime against businesses in Europe: A pilot survey*. (M. Ducato, Ed.). Retrieved from http://www.transcrime.it/wp-content/uploads/2013/11/EU-BCS-Final-Report_GallupTranscrime.pdf
- Eccarius-Kelly, V. (2012). Surreptitious Lifelines: A Structural Analysis of the FARC and the PKK. *Terrorism and Political Violence*, 24(2), 235-258. <http://doi.org/10.>

- 1080/09546553.2011.651182
- ECN. (2012). Report on competition law enforcement and market monitoring activities by European competition authorities in the food sector.
- Ernst & Young (2013). *The Hospitality sector in Europe. An assessment of the economic contribution of the hospitality sector across 31 countries*. London: Ernst & Young.
- European Commission. (2014). Country sheets EU Anti-Corruption Report 2014, 397(2013). Retrieved from http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/anti-corruption-report/docs/2014_acr_bulgaria_factsheet_en.pdf
- European Commission. (2015). *The EU and SMEs: A contract for new growth*. Brussels: the European Commission.
- Europol. (2011). "EU Organised Crime Threat Assessment – OCTA." Organised Crime Threat Assessment (OCTA). The Hague: The European Police Office. https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/octa_2011.pdf
- Europol. (2013). SOCTA 2013 Public Version.
- Eurostat. (2015). Tourism statistics Eurostat Database. Available at: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/tourism/data/database>
- Eurostat. (2016a). Agriculture Statistics. Retrieved January 29, 2016, from <http://ec.europa.eu/eurostat/web/agriculture/data/database>
- Eurostat. (2016b). Unemployment statistics Eurostat Database. Available at: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics
- FAI. (2015). *La guida per il consumatore critico antiracket – pago chi non paga*. Napoli: Federazione delle associazioni antiracket e antiusura italiane.
- FEHR. (2013). *Los sectores de Hostelería en 2013*. Madrid: Federación Española de Hostelería.
- Ferrara, L. (2015). Documento de trabajo sobre delincuencia organizada y corrupción. Comisión de Libertades Civiles, Justicia y Asuntos de Interior. Bruselas: Parlamento Europeo.
- Finckenaue, J. O. (2007). *Mafia and Organized Crime*. Oxford: Oneworld Publications.
- Fleissner, J. P. (1985). Prosecuting Public Officials under the Hobbs Act: Inducement as an Element of Extortion under Color of Official Right, *The University of Chicago Law Review*, 52(4), pp. 1066-1089.
- Franco, J., & Borrás, S. (2013). *Land concentration, land grabbing and people's struggles in Europe*. Transnational Institute (TNI).
- Gambetta, D. (1993). *The Sicilian Mafia: The business of private protection*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Gambetta, D., & Reuter, P. (1995). Conspiracy Among the Many: the Mafia In Legitimate Industries. In G. Fiorentini & Sam Peltzman (Eds.), *The Economics of Organised Crime* (pp. 116-136). Cambridge: Cambridge University Press.
- Ganapathy, N., and Broadhurst, R. (2008). "Organized Crime in Asia: A Review of Problems and Progress." *Asian Journal of Criminology* 3 (1): 1-12.
- Gasparinatou, M., Stamouli, I., & Vidali, S. (2016). Extortion in the Agricultural Sector. The Case of Greece.
- GHK Consulting and Renmin University. 2011. "EU China Student and Academic Staff Mobility: Present Situation and Future Developments." Brussels: European Commission and the Ministry of Education in China. http://www.emeuropesia.org/upload/EMECW11/Conf_Cecile_Mathou_EU_China_Mobility.pdf
- Giampietri, V. and Garofalo, L. (2016). Extortion in the hospitality sector, in Extortion in Italy.

- Giuzzi, C., & Baron, F. (2016, April). Da Pechino agenti in pattuglia nelle Chinatown di Milano e Roma. *Corriere Della Sera*. Milano.
- Gottschalk, P. (2010). Categories of Financial Crime, *Journal of Financial Crime*, 17, pp. 441-458.
- Gounev, P. (2006). Bulgaria's Private Security Industry. In A. Bryden & M. Caparini (Eds.), *Private Actors and Security Governance* (pp. 109-128). Geneva: LIT & DCAF.
- Green, S. (2007). A Normative Approach to White-Collar Crime. In H. Pontell & G. Geis (Eds.), *International Handbook of White-Collar and Corporate Crime* (pp. 223-248). New York: Springer Science+Business Media.
- Gui, S. (2011). "The Contribution of Overseas Chinese to China's Development." In *Annual Report on Overseas Chinese Studies*, edited by Jin Qui and Yudong Zhang, 51-84. Beijing: Social Sciences Academic Press.
- Gurciullo, S. (2014). Organised crime's infiltration in the legitimate private economy: An empirical network analysis approach. International Crime and Intelligence Analysis Conference. Manchester: the UK and Ireland Association of Crime and Intelligence Analysts.
- Hartley, R. D. (2008). *Corporate Crime: A Reference Handbook*, Contemporary World Issues, Santa Barbara, CA; Denver, CO; Oxford, England: ABC Clío.
- Hope, K. R. (2016). *Police Corruption and Police Reforms in Developing Societies*, Boca Raton, FL: CRC Press, Taylor and Francis Group.
- Hostetter, G. L., & Beesley, T. Q. (1929). *It's a racket*. Chicago, IL: Les Quin.
- HOTREC (2016). HOTREC Hospitality Europe. Brussels: HOTREC.
- Hubbard, C., & Hubbard, L. (2008). *Bulgaria and Romania: Paths to EU Accession and the Agricultural Sector*. Newcastle upon Tyne.
- Khan, M. H. (2006). Determinants of corruption in developing countries: the limits of conventional economic analysis. In S. Rose-Ackerman (Ed.), *International handbook on the economics of corruption* (pp. 216-244). Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Klima, N. (2011a). The Goods Transport Network's Vulnerability to Crime: Opportunities and Control Weaknesses. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 17(3), 203-219. <http://doi.org/10.1007/s10610-011-9139-x>
- Klima, N. (2011b). Vulnerability to Crime of the Hotel, Restaurant and Café Business (HORECA) in Belgium. In G. V. Brice De Ruyver, Tom Vander Beken, Freya Vander Laenen, Gert Vermeulen, Marc Cools, Marleen Easton, Lieven Pauwels, Paul Ponsaers, Gudrun Vande Walle, Antoinette Verhage (Ed.), *EU criminal justice, financial & economic crime: new perspectives interest-based dispute resolution* (pp. 129-154). Antwerp: Maklu.
- Klima, N. (2012). Temporal dimensions of vulnerability to crime in economic sectors: Theory meets evidence and spawns a new framework. *Risk Management*, 14(2), 93-108. <http://doi.org/10.2307/23260052>
- Konrad, K., & Skaperdas, S. (1998). Extortion. *Economica*, 65(260), 461-477.
- Krueger, A. (1974). The Political Economy of the Rent-Seeking Society, *American Economic Review*, 64 (3), 291-303.
- La Spina, A., Frazzica, G., Punzo, V. & Scaglione, A. (2014). *How Mafia Works: An Analysis of the Extortion Racket System*. Glasgow: EPCR Conference.
- Landesco, J. (1968). *Organised crime in Chicago*. Part III of The Illinois Crime Survey 1929. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lashly, A. V. (1930). The Illinois crime survey. *Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology*, 20(4), 588-605.

- Latham, K., and Bin, W. (2013). *Chinese Immigration into the EU: New Trends, Dynamics and Implications*. London: Europe China Research and Advice Network.
- Laurie, C. (2016). *The Land Reform Deception: Political Opportunism in Zimbabwe's Land Seizure Era* (1st ed.). New York: Oxford University Press.
- Lavezzi, A. M. (2008). Economic structure and vulnerability to organised crime: Evidence from Sicily. *Global Crime*, 9 (August 2015), 198-220. <http://doi.org/10.1080/17440570802254312>
- Li, M. (2011). "Latest Development and Trends of Overseas Chinese in Europe." In *Overseas Chinese and Local Society in Europe: Social Integration, Economic Development and Political Participation*, edited by Gungwu Wang and Hong Liu, 3-25. Guangzhou: Zhongshan University Press.
- Lindgren, J. (1993). The Theory, History, and Practice of the Bribery-Extortion Distinction. *University of Pennsylvania Law Review*, 141(5), 1695. <http://doi.org/10.2307/3312572>
- McChesney, F. S. (1987). Rent Extraction and Rent Creation in the Economic Theory of Regulation, *The Journal of Legal Studies*, 16(1), 101-118.
- McIntosh, M. (1973). The growth of racketeering, *Economy and Society*, 2(1), 35-69. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03085147300000002?journalCode=reso20>
- Metis. (2013). Synthesis of SAPARD ex-post evaluations Update: Bulgaria, Croatia, Romania – Agriculture and rural development. Vienna. Retrieved from http://ec.europa.eu/agriculture/evaluation/rural-development-reports/sapard-update-2013_en.htm
- Meurs, M., & Bogushev, A. (2008). Forward to the Past? Agricultural Restructuring in Bulgaria. *Méditerranée*, 110, 93-104.
- Monzini, P. (1993). L'estorsione nei mercati leciti e illeciti. *Liuc Papers No. 1 – Serie Storia, impresa e società*, pp. 1-18.
- Mróz, B. (2002). *Gospodarka Nieoficjalna w Systemie Ekonomicznym*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa.
- Mróz, B. (2012). The shadow economy and systemic transformation: the case of Poland, in Pickhardt, M. and Prinz, A. (Eds), *Tax Evasion and the Shadow Economy*, Edward Elgar, Cheltenham, pp. 127-155.
- Mugellini, G. (2013). Crime against the Private Sector in Latin America: Existing Data and Future Orientations to Analyse the Victimization of Businesses. *Revista Internacional de Estadística y Geografía*, Vol. 4, No. 2, pp. 18-39.
- Mundula, Ilaria. (2015). Integrazione della comunità cinese a Prato. Interview by Marina Marchiaro for CEREU project – Countering Extortion and Racketeering in EU.
- Nannucci, Francesco. (2015). Sistemi di indagine, buone prassi e problemi del contrasto alla criminalità organizzata cinese in Italia oggi. Interview by Marina Marchiaro for CEREU project – Countering Extortion and Racketeering in EU.
- Nelli, H. (1976). *The Business of Crime*. New York, NY: Oxford University Press.
- Newburn, T. (1999), Understanding and preventing police corruption: lessons from the literature, *Police Research Series Paper 110*, London, England: Home Office, Policing and Reducing Crime Unit Research, Development and Statistics Directorate.
- Nikolae, R. (2016). Extortion in Agricultural Sector. The Case of Romania. Sofia. OECD. (2014). Competition Issues in the Food Chain Industry.
- Paoli, L. (2003). *Mafia brotherhoods: Organized crime, Italian style*. New York, NY:

- Oxford University Press.
- Pastore, F., and Castagnone, E. 2011. "Studiare L'imprenditoria Cinese, Oltre I Luoghi Comuni." In *Diventare Laoban: Lavoro Autonomo, Percorsi Imprenditoriali E Progetti Migratori Dei Cinesi in Italia E Torino*, edited by Camera di Commercio Industria Artigianato e Agricoltura di Torino. Torino: Camera di Commercio Industria Artigianato e Agricoltura di Torino.
- Perrone, S. (2000). Crimes against small business in Australia: A preliminary analysis. Trends and Issues. *Crime and Criminal Justice*, No. 184. Canberra: Australian Institute of Criminology.
- Pieke, Frank N. 1998. "Introducing Benton." In *The Chinese in Europe*, edited by Frank N. Pieke and Gregor Benton, 1-17. London and New York: Macmillan.
- Racovita, M., Shrestha B., & Pokhrel A. (2013). Risky Business? Crime and Security Perceptions in the Nepali Private Sector. *Nepal Issue Brief*, No. 3, pp. 1-16.
- Reuter, P. (1982). *Racketeering in Legitimate Industries: Two Case Studies*. Washington, D. C.
- Reuter, P. (1987). *Racketeering in legitimate Industries. A study in the Economics of Intimidation*. Santa Monica, CA: The RAND Corporation. Retrieved from <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2007/R3525.pdf>
- Rizov, M., Gavrilescu, D., Gow, H., Mathijs, E., & Swinnen, J. F. (2001). Transition and Enterprise Restructuring: The Development of Individual Farming in Romania. *World Development*, 29(7), 1257-1274. [http://doi.org/10.1016/S0305-750X\(01\)00030-4](http://doi.org/10.1016/S0305-750X(01)00030-4)
- Ruggiero, V. (1996). *Organized and corporate crime in Europe. Offers that can't be refused*. Aldershot: Dartmouth.
- Rusev, A. (2016). Extortion in Agricultural Sector. The Case of Bulgaria. Sofia.
- Sajó, A. (2003). From corruption to extortion: Conceptualization of post-communist corruption. *Crime, Law and Social Change*, 40(2-3), 171-194. <http://doi.org/10.1023/A:1025736621543>
- Salinger, L. M. (2005). *Encyclopedia of white-collar and corporate crime*, Vol. 1. Thousand Oaks, CA; London, England; New Delhi, India: Sage Publications.
- Sandford, D. (2012). "Illegal Immigration: Is an Amnesty the Answer?" *BBC News*. March 14. http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/election_2010/parties_and_issues/8629354.stm.
- Savona E. & Berlusconi G. (Eds.). (2015). *Organized Crime Infiltration of Legitimate Businesses in Europe: A Pilot Project in Five European Countries*. Final Report of Project ARIEL – Assessing the Risk of the Infiltration of Organized Crime in EU MSs Legitimate Economies: a Pilot Project in 5 EU Countries. Trento: Transcrime – Università degli Studi di Trento.
- Savona, E. & Sarno, F. (2014). *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*. New York: Springer.
- Scagliarini, L. (2009). "Nuove mafie: le organizzazioni criminose straniere operanti in Italia. La 'mafia' cinese." cod. 3337. Incontro di studio. Roma: Consiglio Superiore della Magistratura.
- Scagliarini, L. (2015). Evoluzione della criminalità organizzata cinese dagli anni '90 ad oggi in Italia. Interview by Marina Marchiaro for CEREU project – Countering Extortion and Racketeering in EU.
- Schelling, T. C. (1967). Economic Analysis in Organized Crime. In *Task Force Report: Organized Crime*. Washington: US Governmental Printing Office.
- Schelling, T. C. (1971). What is the business of organized crime? *The Journal of Public Law*, 20(1), 69-82.

- Schelling, T. C. (1984). *Choice and Consequences*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Schneider, F. (2015). Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments. Retrieved from <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2015/ShadEcEurope31.pdf>
- Shichor, D., & Geis, G. (2007). The Itching Palm: The Crimes of Bribery and Extortion. In H. Pontell & G. Geis (Eds.), *International Handbook of White-Collar and Corporate Crime* (pp. 424-438). New York: Springer Science+Business Media.
- Siegel, D. (2011). *Asian Organized Crime in the European Union*. Bruxelles: European Parliament, Directorate General for Internal Policies.
- Singh, P. (2013). Impact of Terrorism on Investment Decisions of Farmers: Evidence from the Punjab Insurgency. *Journal of Conflict Resolution*, 57(1), 143-168. <http://doi.org/10.1177/0022002712464850>
- Skeldon, R. 1996. "Migration from China." *Journal of International Affairs* 49 (2): 434-55.
- Squillace Greco, E. (2015). Sistemi di indagine, buone prassi e problemi del contrasto alla criminalità organizzata cinese in Italia oggi. Interview by Marina Marchiaro for CEREU project – Countering Extortion and Racketeering in EU.
- Taylor, I. (1999). *Crime in Context: A Critical criminology of market societies*. Cambridge: Polity Press.
- Taylor, N. & Mathew, P. (2002). Financial and psychological costs of crime for small retail businesses. *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, No. 229. Canberra: Australian Institute of Criminology.
- Taylor, N. (2006). Crime against businesses in two ethnically diverse communities. *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, No. 321. Canberra: Australian Institute of Criminology.
- Tilley, N., & Hopkins, M. (2008). Business views of organised crime on business in three high crime neighbourhoods. RDS Research Report 10. London: Home Office.
- TNI. (2015). *Extent of farmland grabbing in the EU*. Brussels. Retrieved from <http://www.europarl.europa.eu/studies>
- TNS Opinion & Social. (2014a). Special Eurobarometer 397: Corruption.
- TNS Opinion & Social. (2014b). Special Eurobarometer 374: Business attitudes toward corruption in the EU
- Transcrime. (2009). *Study on Extortion Racketeering: The Need for an Instrument to Combat Activities of Organised Crime*. Study financed by the European Commission – DG JLS. Milano – Trento: Transcrime.
- Transparency International. (2015). *Transparency International's Perception Corruption Index*. Berlin: Transparency International.
- Tulloch, G. (1967). The welfare costs of tariffs, monopolies, and theft, *Economic Inquiry*, 5(3), 224-232. DOI: 10.1111/j.1465-7295.1967.tb01923.x
- Tzvetkova, M. (2008). Aspects of the evolution of extra-legal protection in Bulgaria (1989-1999). *Trends in Organized Crime*, 11, 326-351.
- Vander Beken, T. (2004). Risky business: A risk-based methodology to measure organized crime. *Crime, Law and Social Change*, 41(5), 471-516. <http://doi.org/10.1023/B:CRIS.0000039599.73924.af>
- Vander Beken, T., & Daele, S. Van. (2008). Legitimate businesses and crime vulnerabilities. *International Journal of Social Economics*, 35(10), 739-750. <http://doi.org/10.1080/03099860802248484>

- doi.org/10.1108/03068290810898954
- Van Dijk, J. (2007). Mafia markers: assessing organized crime and its impact upon societies. *Trends in Organized Crime*, Vol. 10, Issue 4, pp 39-56.
- Varese, F. (2001). *The Russian Mafia: Private protection in a new market economy*. Oxford, England: Oxford University Press.
- Visser, O., Mamonova, N., & Spoor, M. (2012). Oligarchs, megafarms and land reserves: understanding land grabbing in Russia. *Journal of Peasant Studies*, 39 (January 2015), 899-931. <http://doi.org/10.1080/03066150.2012.675574>
- Volkov, V. (1999). Violent Entrepreneurship in Post-Communist Russia. *Europe-Asia Studies*, 51(5), 741-754.
- Volkov, V. (2002). *Violent Entrepreneurs (First Edit)*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Von Lampe, K. (2016), *Organized Crime. Analyzing Illegal Activities, Criminal Structures, and Extra-legal Governance*, London, England: Sage Publications.
- Wagstaff, M., Dale, M. & Edmunds, M. (2006). Redefining business crime & assessing crimes against Black & Minority Ethnic businesses in London. London: Government Office for London Crime & Drugs Division.
- Walker, J. (1995). Crimes against businesses in Australia. *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, 45, Canberra: Australian Institute of Criminology.
- Wall, D. & Bonino, S. (2015), 'United Kingdom', in Savona, E. & Berlusconi, G. (eds) *Organized Crime Infiltration of Legitimate Businesses in Europe: A Pilot Project in Five European Countries*. Trento: Università degli Studi di Trento – Transcrime, pp. 67-74.
- Wang, W. and Zhuang, G. (2010). *Review of Overseas Chinese 2008*. Beijing: World Knowledge Press.
- World Bank. (2016). *Global Outlook: Disappointments, risks and spill overs in Global economic prospects*. Washington, DC: World Bank.
- Yanakieva, I. (2007). The agricultural land problems in Bulgaria and implementation of the Common Agricultural Policy. *Agricultural Economics (Zemědělská Ekonomika)*, 53(4), 189-193.
- Βιδάλη, Σ., (2007), *Έλεγχος του Εγκλήματος και Δημόσια Αστυνομία, Τομές και συνέχειες στην Αντεγκληματική Πολιτική. Τόμος Α' & Β'*. Αθήνα, Κομοτηνή: Σάκκουλας.

АНЕКС: РЕКЕТЪТ В БЪЛГАРИЯ: СЕКТОРИ „СЕЛСКО СТОПАНСТВО“ И „ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЪОРСТВО“

ВЪВЕДЕНИЕ

Рекетът в България е явление, обикновено свързвано с началото на 90-те години на 20-ти век и появата на организирана престъпност в зората на прехода от комунистически режим към пазарна икономика. Класическият рекет, свързан с използването на физическо насилие, унищожаване на имущество, палежи и взривове, е първата и най-доходоносна ниша за организирани престъпни групи в страната и остава сериозен източник на криминални приходи до края на 90-те години. Престъпната дейност на групите, занимаващи се с рекет по това време е териториално базирана и системна, като се използва за извоюване на контрол над определени райони, проникване в бизнеси и монополизирането им (Transcrime, 2009).

Въпреки това през първото десетилетие на 21-ви век се забелязва постепенен залез на класическия рекет на печално известните охранителни (по-късно превърнали се в застрахователни) фирми и отпадане на темата от дневния ред на обществото. При все това, престъпността, свързана с рекет и изнудване не изчезва, а по-скоро се развива под нови форми – доста различни от класическия начин на извършване и трайно вкоренени в разнообразни практики на завладяване на институциите, които процъфтяват на местно ниво в цялата страна. Тези нови форми включват систематичното прилагане на практики на изнудване от организирани групи или мрежи от длъжностни лица и корпоративни ръководители.

Тази еволюция все още остава до голяма степен незабелязана от правоохранителните органи в страната. Като правило, това може да се обясни с факта, че систематичните организирани форми на изнудване от страна на длъжностни лица обикновено се интерпретират и преследват като злоупотреба с власт, незаконно присвояване или подкуп. Въпреки че практиките на рекет от длъжностни лица най-често се квалифицират като корупция, те са свързани с редица специфични разлики. Това са хищнически по своето естество действия, свързани са с принуда и заплахата (включително за имуществото на изнудваното лице, здравето и живота му) и се различават от корупционните сделки (подкуп, търговия с влияние и т.н.), при които и даващата, и приемащата подкуп страна получава облага. Поради това институциите не успяват да идентифицират и да се справят със системното използване на принуда спрямо широк кръг земеделски стопани и фирми от страна на организирани групи от лица, заемащи публични длъжности или позиции в корпоративния сектор и преследващи лично обогатяване и контрол над определена територия или бизнес сектор. Настоящият доклад анализира

същността на тази нова динамика и по-точно новите начини на извършване на престъплението, жертвите и извършителите, като се фокусира върху два от силно засегнатите сектори – „Селско стопанство“ и „Хотелиерство и ресторантьорството“.

Българският законодател за първи път разпознава рекетът като организирана престъпна дейност през 1993 г., когато инкриминира изнудването от представители на частни охранителни фирми. С изменения и допълнения в Наказателния кодекс се криминализира заплахата с насилие, с разгласяване на позорящи обстоятелства, увреждане на имущество или друго противозаконно действие с тежки последици за заплахваното лице (или негови близки), за да бъде принудено то да се разпорежи с вещь или със свое право или да поеме имуществено задължение. Новите разпоредби са включени в новия член 213а¹⁸, в раздел „Изнудване“ на Наказателния кодекс. С тях в ал. 1 се въвеждат ключови понятия, свързани с рекета: използване на заплахи, използване на насилие, увреждане на имуществото на жертвата с цел принуда. В алинеи 2, 3 и 4 се уточняват и квалифициращите обстоятелства – заплахи за убийство или тежка телесна повреда, причиняване на телесна повреда, смърт, опит за убийство, отнемане, повреждане или унищожаване на имуществото, извършване на деянието от 2 или повече лица, от организирана престъпна група или представители на частни охранителни или застрахователни фирми и опасен рецидив в извършените деяния. Други по-тежко наказуеми са случаите, когато са причинени значителни имуществени вреди; когато деянието е придружено с взрив или палеж, извършено е от или с участието на длъжностно лице или е извършено спрямо длъжностно лице във връзка със службата му. Паралелно с въвеждането на новите разпоредби се запазва и доразвива и класическият състав за изнудване (чл. 214), при който определяща е целта на дееца.

Наред с това, през 2005 г. е приет Закон за отнемане в полза на държавата на незаконно придобито имущество, който допълнително предвижда отнемане на имущество по реда и процедурите на ГПК в случай на рекет. Трите ключови институции, натоварени с борбата срещу рекета и други престъпления, дело на организираната престъпност, са Главна дирекция за борба с организираната престъпност (ГДБОП), Специализираната прокуратура и Комисията за отнемане на незаконно придобито имущество.

¹⁸ Наказателен кодекс на Република България, чл. 213а. (Нов – ДВ, бр. 62/97). „(1) Който с цел да принуди другото да се разпорежи с вещь или със свое право или да поеме имуществено задължение го заплаши с насилие, разгласяване на позорящи обстоятелства, увреждане на имущество или друго противозаконно действие с тежки последици за него или негови близки, се наказва с лишаване от свобода от една до шест години и глоба от хиляда до три хиляди лева. (2) Наказанието е лишаване от свобода от две до осем години и глоба от три хиляди до пет хиляди лева, когато деянието е: 1. придружено със заплаха за убийство или тежка телесна повреда; 2. придружено с причиняване на лека телесна повреда; 3. придружено с отнемане, унищожаване или повреждане на имущество; 4. извършено от две или повече лица; 5. извършено от лице по чл. 142, ал. 2, точки 6 и 8; 6. извършено от въоръжено лице; 7. извършено повторно в немаловажни случаи.

Възход и залез на класическия охранителен рекет в България

Корените на рекета в България са тясно преплетени с появата на първите частни фирми за охрана в началото на 90-те години (Gounev, 2006; Tzvetkova, 2008). Появата на организирана престъпност и симбиозата ѝ с частните фирми за охрана до голяма степен са предопределени от влиянието на четири социално-икономически фактора. На първо място, началото на 90-те години е белязано от оттеглянето на държавата от монопола ѝ над охранителните услуги. Намаляването на числеността на полицейските сили оставя без охрана множество държавни и фирмени имоти, производствени мощности и инфраструктура. Всеобхватните пазарни реформи често са съпътствани от пропуски в нормативната уредба и неефективни, неподготвени или несъществуващи институции за прилагането ѝ. Тези процеси в началото на 90-те години протичат на фона на удвояване на престъпността в страната и дълбоко усещане за безнаказаност. Нещо повече, мнозинството от нововъзникналите фирми са в сивия сектор на икономиката и така на практика нямат достъп до официалните правоохранителни механизми, поради което разчитат на частни услуги в сферата на сигурността. Тези фактори много бързо създават търсене на различни легални, полулегални и изцяло незаконни услуги във връзка с изпълнение на договори, събиране на дългове, уреждане на бизнес спорове или защита на имуществото (Gounev, 2006; Tzvetkova, 2008).

На второ място, началото на 90-те години е белязано от големи съкращения на персонал в полицията и армията: близо 30 000 служещи от сектора на сигурността са освободени. По същия начин преходът и съпътстващата го икономическа криза оставят на улицата армия от бивши спортисти и завършили държавни спортни училища, които до края на 80-те години са били щедро финансирани по държавни програми за олимпийските спортове. Много от тези безработни, бивши служители по сигурността и спортисти, започват нова кариера в нерегулирания законово по това време частен охранителен сектор (Gounev, 2006). Именно те създават гръбнака на така наречените „силови бизнесмени“, много подобни на техните колеги в Русия (Volkov, 2002).

Това е моментът, в който изобилието от безработни мъже, обучени в използването на сила, среща търсенето за сигурност и ред. По този начин през първите години след началото на прехода към пазарна икономика слабостта на институциите бързо е компенсирана с никнещи като гъби частни фирми за охрана, предлагащи охранителни услуги (Gounev, 2006; Tzvetkova, 2008). Пълното отсъствие на регулация за частните охранителни фирми много скоро привлича голям брой криминално проявени, които се възползват от ситуацията и под прикритието на предлагане на частна охрана започват да рекетират фирмите, като прибягват до разнообразни методи на сплашване, включващи побой, осакатяване, взривяване и убийства.

Това се отнася с особена сила за частните фирми за охрана, създадени от бивши спортисти, известни и като „борци“, от типа на руските „груповики“ (Volkov, 2002). Най-известните сред тях са ВИС, СИК, „Клуб 777“ и ТИМ.

За разлика от бившите служители от сектор „Сигурност“, които използват връзките си и започват да предоставят услуги на големи държавни предприятия, публични институции или се занимават с охрана на държавната инфраструктура, бившите спортисти се фокусират върху малките и средни частни фирми, например нощни клубове, ресторанти, малки хотелчета и магазини, малки и средни строителни фирми, лавки и улични продавачи. Земеделските стопани и кооперации също са обект на прицел, както и складовите пазари за земеделски стоки. Резултатите не закъсняват – много от селскостопанските борси и туристически курорти попадат под контрола на определени престъпни групировки. Това довежда до изхвърляне от пазара на местни бизнесмени, изкривяване на конкуренцията, налагане на непазарни цени за изкупуване на селскостопанска продукция, както и до концентрация на ресурси в ръцете на определени икономически оператори (Сопчев, 2006; Tzvetkova, 2008).

Решението на държавата през 1994 г. да се намеси и да регулира сектора води до закриване на повечето скандално известни частни фирми за охрана, занимаващи се с рекет, но година по-късно те отново се появяват като частни застрахователни компании, като по този начин превръщат охранителния в „застрахователен рекет“. Впоследствие през 1998 г. с въвеждането на нови строги регулации в застрахователния сектор и по-голямата ангажираност на държавата в борбата с организираната престъпност с оглед усилията ѝ за присъединяване към ЕС, класическият рекет с широко прилагане на насилие намалява и започва да залязва. Допълнителни фактори, които ускоряват този процес, са приемането на новите Закон за частната охранителна дейност през 2004 г. и Закон за частните съдебни изпълнители през 2005. Тези законови разпоредби довеждат до допълнително свиване на търсенето на услугите, предоставяни от „силови бизнесмени“. Наред с това болшинството скандални организирани престъпни групи от 90-те години решават да изперат печалбите си от престъпна дейност и активно се включват в процеса на приватизация, като се преобразуват в големи холдингови структури. Някои от силовите бизнесмени от 90-те години решават да навлязат и да овладеят определени черни пазари, като тези на контрабанда на стоки, наркотрафик, проституция (Център за изследване на демокрацията, 2007; Tzvetkova, 2008).

Произход на организираната престъпност в България

България е сред страните в Източна Европа, които преминават през една от най-трудните трансформации на своя тоталитарен режим. В резултат на това тя е и една от държавите, усетили най-силно ефекта от криминалната вълна през 90-те години. В контекста на забавените реформи, експлоатацията на държавна собственост от страна на елитите на прехода и нефункциониращите или корумпирани правораздавателни органи, нарушаването на закона и икономическите престъпления се превръщат в политическа и икономическа необходимост. С други думи, в страни като България организираната престъпност е не толкова девиантен феномен, а по-скоро произтича от специфичните характеристики на прехода (Център за изследване на демокрацията, 2007).

Като изходна точка при оценката на рекета в България може да се разглежда фактът, че силовите групировки са една от многото форми на проявление на криминални структури в страната. Центърът за изследване на демокрацията (2007) предлага една условна класификация от три групи, която дава възможност за по-точно и реалистично описание:

- Така наречените „силови предприемачи“, чиято дейност първоначално се базира основно на насилие, осигуряване на протекция срещу заплащане, събиране на дългове срещу процент и арбитраж при конфликти.
- „Сиво-черните“ предприемачи/„Рискови предприемачи“, които са постоянно въввлечени в различни криминални дейности като контрабанда на стоки, нелегална търговия с тютюневи изделия и др., с оглед на конкурентните предимства на този тип „предприемачество“.
- „Олигарси“ (сходни с добре познатия руски модел) – големи икономически структури, които използват публичната власт (държавна, общинска, съдебна), за да преразпределят и концентрират националното богатство, да си осигуряват олигополна и монополна печалба в различни сектори на икономиката, не само посредством корупция и клиентелизъм, но често и чрез насилие.

Свързващият принцип между всички три групи е стремежът им да завладеят даден пазар, независимо от средствата, необходими за целта. Навлизането в най-различни легални, сиви и черни пазари през последните двадесет и пет години протича в контекста на реструктурирането на плановата икономика в пазарна, както и на либерализацията, съпътствана от пристигането на големи международни компании (Фигура 1).

Таблица 1. Източници, методи, етапи в развитието на организираната престъпност в контекста на българския преход

Силови предприемачи	Рискови предприемачи	Олигарси
Произход		
<ol style="list-style-type: none"> 1. Бивши спортисти в тежката атлетика и физически дисциплини като борба, бокс и т.н. 2. Бивши служители на Министерството на вътрешните работи. 3. Криминално проявени лица. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Упражняват професии, които не изискват университетско образование, но пък проявяват известен предприемачески дух по време на социализма: таксиметрови шофьори, бармани, келнери, складови ръководители и т.н. 2. Представители на професионални групи като международни търговци, счетоводители, юристи (главно адвокати), както и студенти в тези специалности. 3. Криминално проявени лица. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Бивши високопоставени ръководители на държавни предприятия. 2. Бивши функционери на комунистическата партия. 3. Бивши служители на специалните служби.

Таблица 1. Източници, методи, етапи в развитието на организираната престъпност в контекста на българския преход (Продължение)

Силови предприемачи	Рискови предприемачи	Олигарси
Най-често използвани методи		
Употреба и продажба на насилие	Използване на мрежи за изпълнение на криминални и полукриминални операции, включващи предимно контрабанда на стоки, както и наем и приватизация на държавна и общинска собственост; присвояване на банкови кредити (групата на така наречените кредитни милионери) и други.	Национална редистрибуция на богатството чрез употребата на новите политически елити и създаването на холдинги, състоящи се от дузина компании. Установяване на доминация над финансовите институции и контрол над държавните финансови институции (включително Централната банка) и медиите.
Пазари – първоначална поява		
<ol style="list-style-type: none"> Осигуряване на защита за туристически компании, малки компании и магазини, и заведения за забавление. Събиране на дългове, наказателни действия, арбитраж при конфликти между различни бизнеси. Контрабанда от и за бивша Югославия. Трафик на акцизни стоки – алкохол, цигари, петрол. Кражби, контрабанда и търговия с автомобили. 	<ol style="list-style-type: none"> Търговия с дефицитни стоки, започнала с продукти за масова консумация като готварско олио и захар през първите месеци на пролетната криза от 90-те. Внос на автомобили втора употреба и резервни части, както и схеми за измама с регистрация на коли. Търговия с имоти и спекулативни операции като приватизация на общинска и частна собственост, включително и прогонване на наематели. Търговия с чуждестранна валута, включително и спекула. Участие на черния пазар, включително проституция и наркотици. 	<ol style="list-style-type: none"> Създаване на финансови компании – финансови къщи, банки и т.н. Контрол върху суровините и продукцията на държавните предприятия. Създаване, доминация и контрол над масовите медии. Контрол върху огромни дялове от масовите пазари (картели). Партньорство с рисковите предприемачи и основаване холдинги, присъстващи в колкото се може повече пазари. Създаване на стратегически съюзи с големи мултинационални корпорации.
Втори етап		
<ol style="list-style-type: none"> Застраховките трансформират сигурността и навлизат в масовия застрахователен пазар – симбиоза с пазара на крадени коли. Производство на пиратски аудиозаписи, сериозни инвестиции в развитата технология. След края на Югоембаргото започват опити за компенсация на загубените доходи чрез контрол на най-доходосните контрабандни пазари (включително наркотици). 		

Таблица 1. Източници, методи, етапи в развитието на организираната престъпност в контекста на българския преход (Продължение)

Силови предприемачи	Рискови предприемачи	Олигарси
Взаимодействие между трите групи		
Ролята на олигарсите е да разрешават проблемите с правоохранителните и правосъдни институции. Рисковите предприемачи служат като съветници, попечители и канали за доходи и инвестиции.	Използване на структурите на тези групи за завладяване на пазарни дялове и справяне с проблеми с конкуренти или партньори; присъединяване към олигарсите за подсигуряване на достъп до пазари, защита и помощ срещу държавата.	Сплашване и контрол над малкия бизнес чрез екстремни наказателни действия (включително унищожаване на собственост и убийства); използване на рисковите предприемачи (включително чрез финансиране) в проблематични операции.

Източник: Център за изследване на демокрацията, 2007.

Методология на изследването

Настоящият доклад анализира практиките на изнудване и рекет в периода след 2005 г., тоест в годините след залеза на класическия рекет. Решението на голяма част от престъпните групировки да изперат печалбите си и да преминат в легалната икономика в крайна сметка води до прехвърляне на тактиките на сплашване в легалните сектори, където те започват да действат, като се опитват да установят монопол над определени райони или фирми (Tzvetkova, 2008).

Развитието на рекета през последните 10-15 години, както и изчезването на явлението от радар на правоохранителните институции, го превръщат в доста предизвикателна тема за изследване. Не само данните за подобни престъпления са рядкост, но и както ще покаже даденият по-долу анализ, много форми на рекет не се възприемат като такъв от правоохранителните и съдебни органи, въпреки че притежават всички характеристики на този тип престъпление. Проблемите със събирането на данни за инциденти на рекет са свързани и с много ниския процент подобни случаи, които са разследвани от досъдебните органи или внесени за разглеждане от съда. В рамките на настоящето проучване са анализирани наличните публични данни и статистика, събрани от полицията и съдебната система. В допълнение бе проведена и социологическо проучване сред 1000 български компании с цел събиране на статистически данни за равнищата на изнудване и рекет в страната.

Съществена част от настоящата разработка се опира на метода на анализ на конкретни случаи. В рамките на този анализ бяха идентифицирани конкретни инциденти, свързани с рекет и изнудване през последните 10 години. Целта на този анализ беше да се обхванат подробно характеристиките на жертвите, извършителите и начина на действие на организираните престъп-

ни групи. Инцидентите са идентифицирани чрез търсене в базата данни за медийни публикации в *European Media Monitor* и в българския информационен модул за съдебната практика и исковия процес *Anus Практика*. Данните са допълнени с 20 интервюта, проведени с полицейски служители, прокурори и жертви на изнудване. Голяма част от анализирания в проучването инциденти са идентифицирани чрез медийни публикации и дълбочинни интервюта, тъй като част от тях така и не стигат до съда, а при останалите съдебните дела още не са приключили. Следва да се има предвид, че използването на този вид данни носи редица ограничения за анализа, които произтичат от по-слабата надеждност на наличната информация, както и липсата на редица детайли в описанието на отделните криминални инциденти.

ИЗНУДВАНЕ И РЕКЕТ В СЕКТОР „СЕЛСКО СТОПАНСТВО“

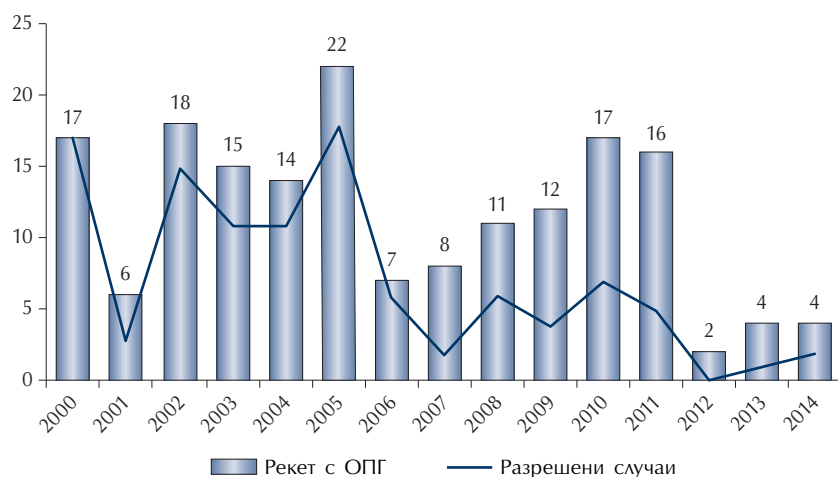
Анализът на рекета в аграрния сектор следва да отчита два важни контекста – по-общия престъпен контекст в страната и социално-икономическия контекст в земеделието и животновъдството, както и ролята на европейските фондове като важен катализиращ фактор. В главата са обобщени наличните данни на национално и, където е възможно, на регионално ниво.

Престъпен контекст

Официалните данни за организираната престъпност в България и по-специално за рекета върху бизнеса, са малко и недостатъчно надеждни. Единствената институция, която понастоящем предоставя данни относно рекета като организирана престъпна дейност в страната, е Министерството на вътрешните работи. Въпреки това тези данни следва да бъдат внимателно анализирани, тъй като полицейските статистики са силно повлияни от фактори като доверие в полицията и полицейски приоритети в борбата с престъпността през годините. Наличните публични данни покриват единствено периода от 2000 до 2014 година, като за „силовия“ период от 90-те години липсва съответната статистика (виж Фигура 1). В наличните съдебни данни не се прави разлика между изнудване на физически и юридически лица, нито пък колко от съдебните дела за изнудване са свързани с организирана престъпност. Ето защо те също не са показателни за динамиката при този тип престъпления. Тенденцията за подаване на сигнали за инциденти на изнудване през периода 2000 – 2014 г. показва общ спад на този вид престъпност въпреки краткото ѝ завръщане през годините на финансовата криза 2008 – 2011.

Тази тенденция се потвърждава и от данните на националните виктимизационни проучвания сред бизнеса, проведени от Центъра за изследване на демокрацията през 2006, 2011 и 2015 г. (виж Фигура 2). Налице е рязък спад в дела на фирмите, които заявяват, че са били обект на сплашване и криминален натиск. Близко една трета от фирмите, които съобщават, че са станали жертва на изнудване през 2014 г., са подали сигнал до полицията (37 % от регистрираните случаи в пълната извадка). Сравнението с изключително малкия брой изнудвания, регистрирани от МВР през същата година, подсказва

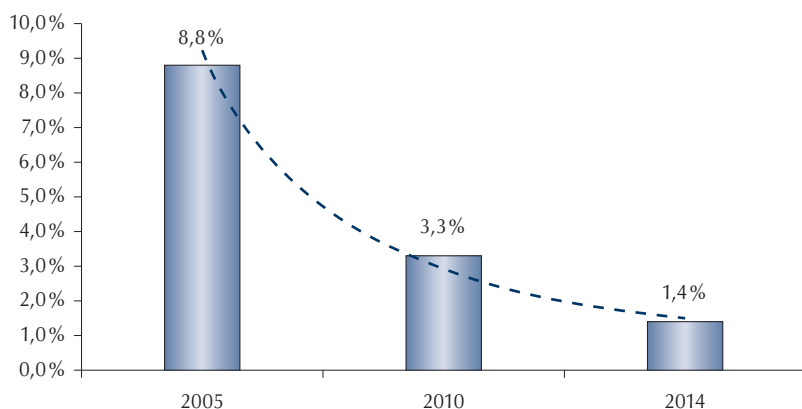
Фигура 1. Годишен брой организирани престъпления, свързани с изнудване и регистрирани от полицията в България

Източник: Министерство на вътрешните работи.

за евентуален филтър от страна на полицията по отношение на въпросното престъпление. Резултатите от проучването сочат, че основно фирми от четири икономически сектора сигнализират за изнудване – хотелиерство, земеделие, строителство и автосервизни услуги. Въпреки изключително малкия брой подадени сигнали от фирмите в анкетната извадка, може условно да се приеме, че това са четирите основни икономически сектора, обект на рекет в България.

Фигура 2. Фирми, подали сигнал, че са жертва на сплашвания и заплахи през 2005, 2010 и 2015 г.

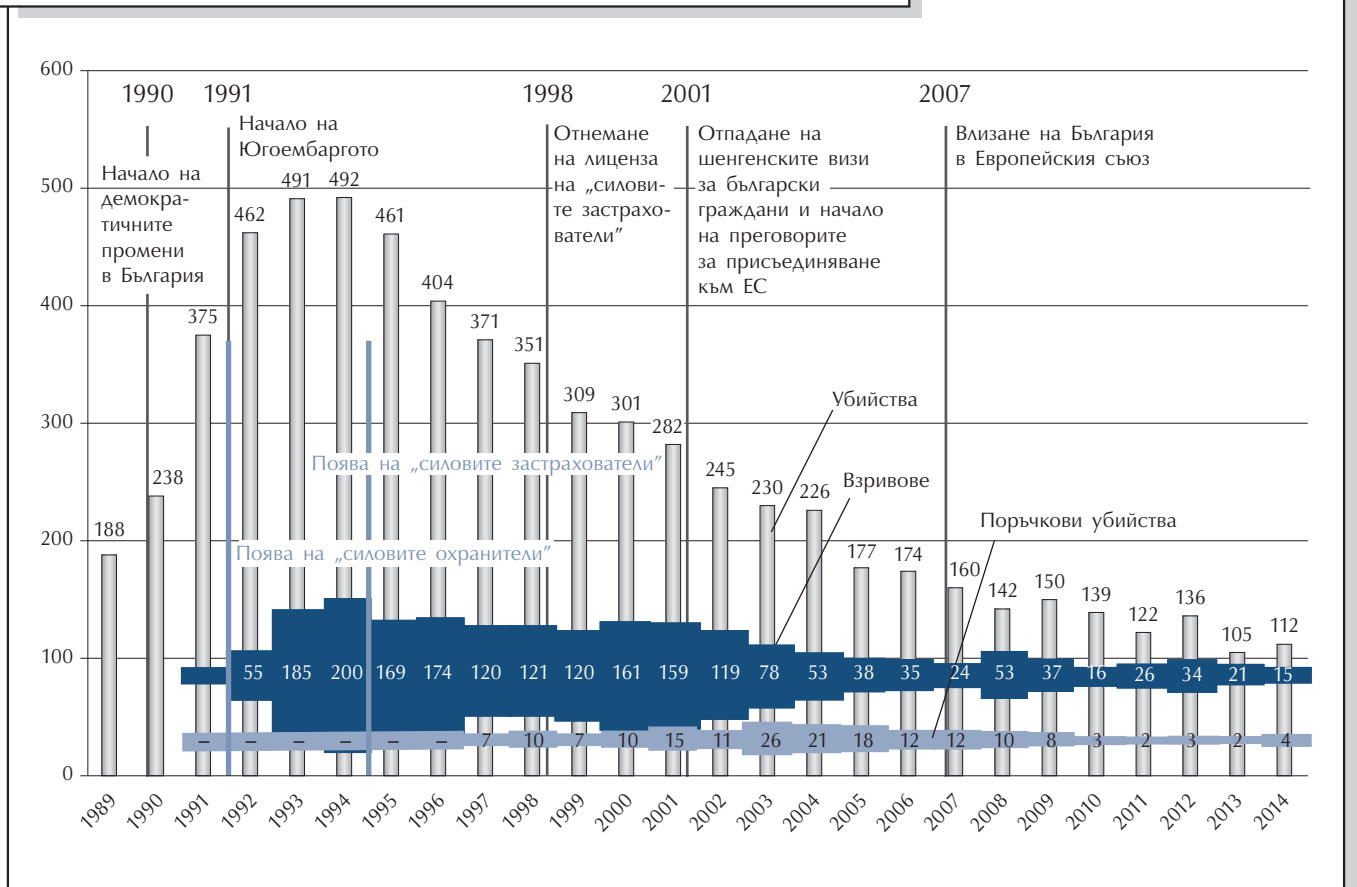

Източник: Център за изследване на демокрацията, национални виктимизационни изследвания сред бизнеса 2006, 2011, 2015.

Броят регистрирани от полицията престъпления, свързани със създаването на или участието в организирани престъпни групи е недостатъчно добър косвен показател, доколкото преди присъединяването на страната към ЕС полицията регистрира между две и седем подобни престъпления годишно. Известна представа за настоящите нива на организирана престъпност в страната дава едно неотдавнашно изявление на главния комисар на ГДБОП, според което през 2015 г. в България са установени 280 организирани престъпни групи, наброяващи 1200 престъпници. Основните области обект на престъпления, идентифицирани от ГДБОП, са контрабанда на стоки, трафик на хора, наркотрафик и трафик на антични предмети (Mihova, 2015).

Като допълнителна форма на оценка Гунев (2006) и Центърът за изследване на демокрацията (2012) използват и полицейска статистика за взривите и умишлени убийства като индикатор за нивата на насилие в страната и косвено за нивата на изнудване и рекет (Фигура 3). При тези индикатори

Фигура 3. Регистрирани от полицията умишлени убийства, взривове и оценка на Центъра за изследване на демокрацията за убийства на известни публични и криминални лица

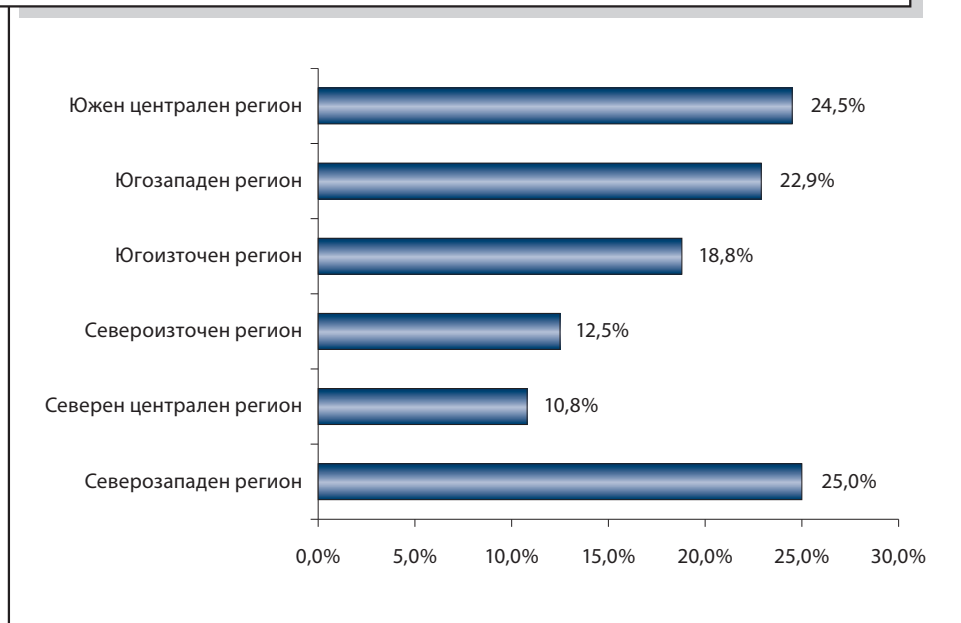
Източник: Център за изследване на демокрацията, 2012.

се допуска, че подобни данни биха били трудни за филтриране при регистриране от полицията.

Полицейската статистика за корупционните престъпления също показва много ниско ниво на този тип престъпления. Например през 2014 г. е имало само 97 регистрирани случая на подкуп. Въпреки това според най-новите данни на ЕВРОБАРОМЕТЪР нивата на корупция в страната остават много високи – 27 % са фирмите, заявяващи, че им е поискан подкуп, в сравнение със средно ниво от 5 % за ЕС-27 (European Commission, 2014). Едно по-ново изследване на бизнес корупцията, осъществено от Центъра за изследване на демокрацията през 2015 г. сочи, че средно 20,7 % от българските фирми съобщават за корупционен натиск от страна на публичната администрация. Изследването е уловило и известна регионална разлика по отношение на корупционния натиск върху фирми. Най-засегнати като брой фирми, подали сигнал за корупционен натиск от страна на администрацията, се оказват Северозападният и Южният централен регион в страната (виж Фигура 4).

Фирмите, действащи в сенчестата икономика, се считат за изложени на висок риск от рекет (CSD, 2010; Gounev, 2006), ето защо техният дял може да бъде също показателен за равнището на това престъпление в страната. Делът на сенчестата икономика в България достига 31 % от БВП през 2015 г. и е най-висок в ЕС, докато средният дял за ЕС-28 е само 18,3 % (Schneider, 2015).

Фигура 4. Дял на фирми, подали сигнал за корупционен натиск от страна на администрацията по региони NUTS-2

Източник: Център за изследване на демокрацията, Изследване на бизнес корупцията, 2015.

Социално-икономически контекст в селското стопанство

При анализа на изнудването и рекета в аграрния сектор следва също да се имат предвид социално-икономическите процеси, свързани с основните преобразования на земята и структурата на селското стопанство в България. Данните, събирани на годишна база от Евростат, позволяват сравнително детайлно да се опишат тези процеси.

Земеделието и животновъдството са типични икономическа дейности в преобладаващо селските региони¹⁹. В България все още голям дял от населението живее в такива региони – според Евростат 37,3 % от българските граждани живеят в преобладаващо селски региони. Този дял превишава средния дял от 22,6 % за ЕС-28, но все още е под средното ниво от 40,1 % за ЕС-N13 (DG AGRI, 2014). Налице е трайна тенденция на намаляване на селското население, като само в периода 2000 – 2014 г. жителите на селските райони са намалели с 3,5 %. Част от обяснението се състои във факта, че безработицата в тези региони е приблизително два пъти по-висока от тази в градовете на страната – 18 % в селските райони при 10,2 % в градовете. Безработицата в българските селски региони е също два пъти по-висока от средната безработица в селските региони в ЕС-28 и устойчиво нараства от 2009 г. насам (DG AGRI, 2014).

При социализма земеделският сектор в България се е характеризирал с едри държавни селски стопанства по модела на съветските колхози, в които средният размер на стопанисваната земя е бил обичайно от порядъка на 2000-3000 ха (Hubbard & Hubbard, 2008). Със започването на прехода след 1989 г. съществуващите държавни колективни стопанства са ликвидирани в хода на поземлената реформа и земята е върната на предишните ѝ собственици. Реформата довежда до раздробяване и разпръсване на поземлените владения и средният размер на тези имоти става 0,58 ха за обработваемата земя и 0,32 ха за пасищата. Нещо повече, често наследниците на едно владение са средно трима или четирима (Yanakieva, 2007). Икономическата криза в началото на 90-те години също оказва значително негативно въздействие върху сектора поради множеството негативни тенденции: срив на старите пазари в рамките на СИВ²⁰; намаляване на покупателната способност на българските домакинства; нестабилност, съпътстваща приватизацията в страната, както и прекъсване на съществуващите канали за дистрибуция между производители и търговци на храни (Hubbard & Hubbard, 2008).

Понастоящем дялът на първичния икономически сектор²¹ в България е 4,9 % от БДС в страната, което нарежда България на второ място след Румъния сред ЕС-28 и показва важността на земеделието за икономиката

¹⁹ Според използваната от Евростат терминология „преобладаващо селски“ са регионите с 50 % или повече селско население.

²⁰ СИВ – Съвет за икономическа взаимопомощ, икономическа организация, съставена от държави от бившия Източен блок и съществувала от 1949 до 1991 година.

²¹ Според използваната от Евростат класификация първичният сектор включва селско стопанство, горско стопанство и рибарство.

на страната. Държави – членки на ЕС със сходна структура на икономиката са Република Хърватска, Латвия и Унгария (DG AGRI, 2014). Първичният сектор в страната осигурява 19,2 % от заетостта, което отново нарежда България на второ място в ЕС след Румъния. Сходна важност за заетостта има и първичният сектор в Гърция, в Португалия и в Полша, въпреки че в тези страни той осигурява половината от процентите заетост, характерни за България (DG AGRI, 2014). Най-голям дял от лицата, заети в първичния сектор в България са самонаети земеделски стопани и членове на семействата им – 92,2 % от всички заети в сектора. След присъединяването на страната към ЕС първичният сектор отбелязва траен негативен спад от 2,2 % средно на година за периода 2007 – 2012, въпреки че през същия период БДС устойчиво нараства средно с 2,8 % годишно (DG AGRI, 2013).

Общата площ на земеделската земя е 4 475 530 ха, от които 69,8 % обработваема земя, 27,7 % трайно затревени земи и ливади, 2,2 % трайни насаждения и 0,2 % домашни градини. Достъпът до европейско финансиране за земеделския сектор в България довежда до рязко нарастване на използваната земеделска земя с 47 % за периода 2007 – 2010 г., което включва значително увеличаване на обработваемата земя с 460 000 ха и на трайните пасища с 961 000 ха, най-вече чрез регистриране на обикновени земи като трайни пасища (DG AGRI, 2013). Това довежда до сериозно преструктуриране на използваните земеделски земи и тройно увеличение на дела на трайните пасища от 9,2 % през 2007 до 27,7 % през 2010 г. До голяма степен тези изменения се дължат на европейското финансиране, както ще бъде обяснено по-нататък в анализа.

Според най-новите данни, представени от ГД „Земеделие“, в страната има 370 490 земеделски стопанства със средна площ на използваемата земеделска земя от 12,1 ха на стопанство, следствие от поземлената реформа и реституцията в началото на 90-те години. Независимо от това, разпределението на съществуващите стопанства според средния физически размер на обработваемата земя е доста изкривено, тъй като 91,4 % от стопанствата обработват по-малко от 5 ха, 6,4 % – между 5 и 50 ха и 2,1 % – 50 или повече хектара (DG AGRI, 2014). Следва също да се отбележи, че между 2007 и 2010 година средният физически размер на едно стопанство нараства с 95 %, от 6,2 ха до 12,1 ха на стопанство. Този процес е съпроводен с драстично намаление от 25 % на броя на земеделските производители и ясно показва постепенната концентрация на земеделската земя в ръцете на няколко изключително едри агропроизводители в страната, които обработват хиляди хектари.

Трудно е да се определят най-засегнатите региони в страната от гледна точка честотата на разпространение на случаите на рекет, тъй като за целите на настоящето изследване е използвана непредставителна извадка и резултатите следва да бъдат внимателно интерпретирани. Въпреки всичко следва да се отбележи, че 7 от 15-те случая са идентифицирани в Северозападния регион. Регионът е известен като най-слабо икономически развития не само в България, но и в ЕС-28 като цяло. Плътноста на заселване според последното национално преброяване е 44,4 души на квадратен километър,

което е най-ниското съотношение за страната. Според данни на Националния статистически институт регионът дава 7 % в общия БВП на страната, безработицата в него достига 14,2 % при 11,2 % за страната. Северозападният регион има най-голям дял на земеделието при формирането на БДС: 13 % от БДС при средно 5 % за страната. През 2013 г. в региона са били регистрирани 28 520 земеделски стопанства, като 4 % от тях са обработвали 100 или повече хектара. Делът на големите стопанства с над 100 ха е най-високият за страната, като те обработват 89 % от цялата използвана земеделска земя в региона.

Окрупняването на земята и свързаните с това социални и икономически последици

Данните на Евростат ясно показват, че доминиращата тенденция в селскостопанския сектор през последните 15 години е окрупняване на земята в ръцете на няколко едри поземлени собственици и агропроизводители – процес, често описван в литературата като заграбване на земи (Franco & Borrás, 2013; Visser, Matonova, & Spoor, 2012). Наличните данни показват, че процесите на заграбване на земи са допълнително ускорени от въвеждането на предприсъединителните европейски фондове през 2001 г. и на европейските субсидии в рамките на ОСП през 2007 г. Това се дължи на факта, че приетата нормативна уредба във връзка с тези субсидии насърчава едрите производители за сметка на множеството дребни селски стопани, които остават в огромната си част отрязани от европейско финансиране.

За разлика от широко коментираното заграбване на земи в развиващите се страни от Африка, Азия и Латинска Америка, обикновено свързвано с големи мултинационални холдинги, процесът в България се движи от местни фирми и както анализът по-долу ще покаже, често включва незаконно присвояване и изнудване от страна на корумпирани местни служители от държавната и общинската администрация, и от свързани с тях сенчести бизнесмени. В едно скорошно изследване на Световната банка за негативното въздействие на подобни бързи едромасщабни придобивания на земя е обобщено по следния начин: „[...] изселване на местните хора от земите им без подходящо обезщетение, като земята се отстъпва на безценица, одобряване на проекти, възможни единствено поради допълнителното им субсидиране, генериране на негативни външни последици за околната среда и обществото, както и посегателство върху земи, непрехвърлени на инвеститора, с цел даден нискоефективен проект да се направи икономически жизнеспособен” (Deininger & Byerlee, 2010).

Друго скорошно изследване, поръчано от Европейския парламент ясно показва, че подобни процеси макар и с различен мащаб се наблюдават и в ЕС, като особено засегнати са новите страни членки, сред които и България (TNI, 2015). Тези процеси до голяма степен са движени от фактори като разликите в цената на земята в старите и новите страни членки, навлизането на големите вериги от супермаркети и постепенното им превръщане в купувачи на агропродукция с доминиращо положение на пазара, политиките на самите страни, насочени към комасация на земята, регулативната рамка

на фондовете по Общата селскостопанска политика на ЕС, както и някои от европейските политики за насърчаването на възобновяеми енергийни източници (TNI, 2015).

Процесът на концентрация на земите в едри поземлени собственици и агропроизводители води със себе си няколко основни негативни тенденции на национално и европейско равнище. На първо място, големите компании се съсредоточават основно върху производството на една или две култури (зърнени култури, слънчоглед), които позволяват механизирана обработка на земята и икономии от мащаба. Благодарение на това те са в пъти по-печеливши от малките фамилни ферми, които се занимават със зеленчукопроизводство, овощарство и други трудоемки дейности с по-ниска икономическа възвращаемост. В резултат на това едрите производители могат да си позволят да плащат много по-високи поземлени ренти в сравнение с малките и средните стопанства, както и да инвестират в изкупуване на земеделски земи. Това води до все по-голямо изтласкване и отпадане на малките и средните земеделски стопанства от пазара (TNI, 2015). Този процес допълнително се ускорява в резултат на използването на различни полулегални и дори криминални методи за натиск върху малките производители, които се коментират по-нататък в настоящия анализ.

На пръв поглед процесът на концентрация на земеделските земи в ръцете на големите производители изглежда като логичен и дори желан резултат от по-високата им конкурентоспособност и производителност. Същевременно, наличните данни на европейско равнище показват, че точно този тип едри производители са особено уязвими във финансов и икономически план. Големата част от тях оперират чрез кредити и са зависими от глобалните пазари на агропродукция – например от цената на зърното на световните борси. В резултат на това при икономически и финансови сътресения именно едрите производители са тези, които фалират много по-често в сравнение с малките и средни земеделски стопанства. Подобни масови фалити на едри земеделски производители се наблюдават в Холандия и в Дания по време на икономическата криза 2008 – 2009 г. (TNI, 2015).

Концентрацията на земята и монокултурното земеделие водят и до редица социални и екологични проблеми. Интензивното земеделие от индустриален тип, практикувано от едрите агропроизводители нанася и трайни щети върху обработваемата земя като ерозия и изтощаване на почвите, замърсяване на подпочвените води от прекомерно използване на торове, загуба на биоразнообразието (TNI, 2015).

Навлизането на големи компании и трайното изтласкване на малките и средни фамилни ферми води до ръст на безработицата в селските райони и обикновено е последвана от миграция на активното население към големите градове или извън страната, което води до постепенно обезлюдяване на тези селища. Тези процеси водят със себе си и трайни негативни последици от гледна точка на загуба на традиции и умения в отглеждането на различни традиционни местни култури. В дългосрочен план възможните негативни ефекти включват подкопаване на осигуряването на храни в страната и все по-голямата зависимост от вноса на храни.

Нещо повече, описаните дотук възможни негативни ефекти са често и необратими. Класически пример в това отношение е Шотландия, където в края на 18 век високопланинските пасища са дадени от английската корона на няколко едри собственици, които се занимават с овцевъдство. В резултат на това местното население масово напуска тези райони на страната и когато 60 години по-късно овцевъдството в Шотландия залязва под натиска на евтиния внос на вълна от Австралия и Нова Зеландия, тази част на страната трайно остава с красиви, но безлюдни местности (TNI, 2015).

Европейските субсидии като катализатор на новата икономическа и криминална динамика

Присъединяването на България към Европейския съюз от началото на 2007 г. и възможностите за достъп до щедрите европейски субсидии правят земеделския сектор особено привлекателен, както за инвеститори от легалния бизнес, така и за криминалните структури. Навлизането на едри земеделски холдинги в сектора много скоро е последвано от местни олигарси и криминални лица, търсещи възможности за изпиране на незаконно придобити средства или лесни печалби. Щедрите земеделски субсидии привличат интереса и на много престъпници с „бели якички“ – местни политици със съмнителна репутация, и държавни и общински служители, замесени в злоупотреба с власт, корупция и т.н. (Център за изследване на демокрацията, 2012; Petrunov, 2010). Растящият интерес към инвестиции в сектора се придружава от големи промени в структурата на земеползването и стопанствата.

Промените в структурата на стопанствата и земеползването са обусловени главно от икономическото възстановяване след 1998 г. и достъпа до европейските предприсъединителни фондове и впоследствие до финансовите инструменти на ОСП в началото на 20-ти век. Селскостопанският сектор започва да привлича интереса на големи акционерни търговски дружества и през 2003 г. те вече управляват 16 % от използваната земеделска земя (Meurs & Vogushev, 2008). От 2001 г. България получава достъп до фондовете на САПАРД²², замислени като специфичен финансов инструмент за подпомагане на привеждането на земеделския сектор в съответствие с Общата селскостопанска политика на ЕС. Независимо от това, от самото начало критериите за подбор на потенциалните бенефициенти и съответно прилагането на този инструмент благоприятстват основно средни до едри земеделски производители за сметка на многобройните дребни стопани. Това допринася за нарастващо дебалансиране на сектора, в който едрите производители стават още по-големи, а дребните земеделци остават малки и неконкуренти (Metis, 2013). Така се ускорява процесът на по-нататъшно окрупняване на използваната земя в ръцете на сравнително малък брой едри производители, които по-късно, с въвеждането на Схемата за единно плащане на площ (СЕПП) през 2007 г., започват да се разрастват прекомерно.

²² Специална програма за присъединяване в областта на земеделието и развитието на селските райони.

В България схемата СЕПП предвижда плащания с плоска ставка на хектар, независимо от предназначението на земята, стига тя да се поддържа в добро състояние от селскостопанска гледна точка. Нещо повече, българското правителство определя минимален праг от един хектар използвана земя на стопанство, за да може то да кандидатства за субсидиране. По този начин повече от половината от съществуващите дребни земеделски стопанства се оказват изключени от схемата за плащане. На второ място, механизмът предвижда стимули за по-нататъшно консолидиране на земеползването, тъй като липсва горен праг за получаването на субсидии, и в допълнение към това едрите земеделски стопанства по принцип разполагат с конкурентно предимство благодарение на икономии от мащаба (Hubbard & Hubbard, 2008).

В резултат на това през 2013 г., пет години след въвеждането на директните плащания по СЕПП, 84 % от използваната земеделска земя (3,890 хиляди хектара) се обработват от едва 3 % от земеделските стопанства (6,160 стопанства), стопанисващи 100 или повече хектара. В същото време през периода 2005 – 2013 г. общият брой регистрирани стопанства рязко намалява с 47 %, което се дължи главно на изчезването на дребните полупазарни земеделски стопанства, обработващи по-малко от 1 ха (Eurostat, 2016). Добра илюстрация на предизвиканото от плащанията по ОСП изкривяване е фактът, че през 2014 г. 33 фирми бенефициенти са получили по над 1 милион евро субсидии всяка. Нещо повече, има сигнали, че някои от бенефициентите са контролирали повече от едно дружество и по този начин един от бенефициентите например е получил 15 милиона евро европейски субсидии само през 2014 г. (Fermera.bg, 2014). Бързото разрастване на земите, използвани за пасища и ливади, също е обусловено от интереса на едрите земеделски стопанства, експлоатиращи 100 или повече хектара, в резултат на схема за плащане, подобна на СЕПП и насочена към субсидиране на използването на пасища и ливади за животновъдство. Данните показват, че ако през 2005 г. само 26 % от пасищата се стопанисват от земеделски стопанства, експлоатиращи 100 или повече хектара, през 2013 г. дялът на пасищата, стопанисвани от едри земеделци, достига 84 % (Eurostat, 2016).

Разбира се тези процеси не са уникални само за България. Наличните данни показват, че ОСП на ЕС води до подобни негативни ефекти във всички страни членки и особено сред страните в Централна и Югоизточна Европа. При всички случаи негативният ефект е най-сериозен в България, доколкото установеният механизъм за разпределяне на субсидиите през 2013 г. е довел до това, че 1,1 % от всички бенефициенти получават 45,6 % от всички изплатени субсидии – нива сравними единствено със съседна Румъния (вж. Таблица 2).

Въвеждането на новата регулативна рамка на ОСП и поставянето на таван за директните плащания за периода 2014 – 2020 г. дава надежди, че тези големи структурни аномалии ще бъдат поне частично компенсирани и ограничени. От друга страна, големите агропроизводители вероятно няма да се откажат лесно от този гарантиран висок доход. Както вече беше посочено, много от тях още в годините преди 2014 следват модел на управление, при

Таблица 2. Разпределение на изплатените земеделски евросубсидии през 2013 г. за някои страни членки

Страна членка	Процент на получателите на най-големи субсидии	Процент от общо получените субсидии в страната
Румъния	1,1	51,7
България	1,1	45,6
Унгария	0,9	38,5
Полша	2,0	28,5
Германия	1,2	28,4
Италия	0,8	26,3
Испания	1,3	23,4
Великобритания	0,9	14,4
Франция	1,2	9

Източник: TNI, "Extent of farmland grabbing in the EU", 2015, стр. 36.

който обработването на земите и съответно получаваните за това субсидии са разпределени в няколко контролирани от тях дружества²³. Този подход на раздробяване на собствеността и получаване на директни плащания през няколко различни търговски дружества е допустим и напълно легален в условията на регулативната рамка, действаща за периода 2007 – 2013 г. Приемането на новите правила и процедури за плащанията по ОСП за периода 2014 – 2020 г., както и тавана на директните плащанията, на практика поставят тези големи бенефициенти при кандидатстване за субсидия през подобни свързани дружества в хипотезата за незаконно заобикаляне на новата регулативна рамка.

Извършителите

В настоящето проучване бяха идентифицирани няколко различни профила и начини на действие на практикуващите рекет в земеделския сектор. В тази глава са дадени ключовите характеристики на престъпните групи и мрежи, замесени в случаи на изнудване, и е направен опит да се очертае базовата типология на моделите на рекет.

²³ Така например според разследване на в. Капитал по данни от Търговския регистър – „Октопод инвест“ холдинг контролира 5 компании бенефициенти на директни плащания – „Троя-авто“ ЕООД, ЕТ „Деси-Светла Симеонова“, „Ресен“ ЕООД, „Сортови семена Вардим“ ЕАД и ЕТ „Агро-Светлозар Дичевски“. В статията са дадени примери и с други големи бенефициенти – в. Капитал, 13 Август 2014, „Най-субсидираните производители на зърно“.

Форми на изнудване: рекет, изнудване с участие на длъжностни лица, изнудването като корпоративно престъпно деяние

Анализът на идентифицираните инциденти на изнудване в земеделския сектор показва, че макар и класическият охранителен рекет от 90-те години да продължава да съществува, той се оказва в голяма степен засенчен от различни организирани и системни форми изнудвания, извършвани от корумпирани местни служители и сенчести бизнесмени, прилагачи различни полузаконни и незаконни практики за сплашване и натиск. В академичната литература рекетът често се дефинира като организирана престъпна дейност, при която извършителите действат като конкурент на държавата в полето на осигуряването на различни услуги към бизнеса, свързани със сигурността и изпълнението на сключени договори с техни контрагенти. Друго често срещано определение за рекета е хищнически тип организирана престъпна дейност, която се възползва от слабостта на държавата да наложи правов ред (Čábelková, 2001; Konrad & Skaperdas, 1998; Reuter, 1982; Transcrime, 2009; Volkov, 1999). Организираните форми на системното изнудване, осъществявано от престъпници с „бели якички“, били те длъжностни лица или ръководни служители в частния сектор, остава в голяма степен извън вниманието на изследователите на изнудването и рекета.

Впрочем практиките на изнудване от страна на държавни служители, известни в правния мир като „изнудване от страна на длъжностно лице“ (Lindgren, 1993), от дълго време са криминализирани в редица национални законодателства. Според българския Наказателен кодекс, извършването на изнудване от длъжностно лице във връзка със службата му, както и участието му в такива действия също се приема за утежняващо обстоятелство (чл. 213а, ал. 3, т. 8 и чл. 214, ал. 2, т. 2)²⁴. Изнудването от страна на длъжностни лица е проучвано в изследвания на корупцията, въпреки че авторите използват различни термини – например „институционализирана корупция“ (Charap & Harm, 1999) и „хищническа корупция“ (Khan, 2006). Все пак, следва да се отбележи, че в други страни съществуващите сравнителни изследвания на съдебната практика при престъпленията подкуп и изнудване от длъжностно лице показва, че разликата между двете престъпления е не само неясна, но е и трудна за доказване в съда (Lindgren, 1993).

²⁴ Наред с това българският НК инкриминира редица деяния, извършени от длъжностни лица във връзка с изпълнението на служебните им задължения с цел набяване на имотна/противозаконна облага или причиняване на вреда другиму, обединени в отделен раздел „Престъпления по служба“ (чл. 282-283б). Специални състави на престъпленията по служба са предвидени за приватизацията, продажбата, даването под наем или аренда, както и внасянето в търговски дружества на държавна, общинска и кооперативна собственост, както и на собственост на юридически лица (чл. 283а) или се отнасят до случаи, когато длъжностното лице пречи или затруднява упражняването от собствениците на правата им, възстановени по Закона за възстановяване собствеността върху някои отчуждени имоти по Закона за териториално и селищно устройство, Закона за планово изграждане на населените места, Закона за благоустройство на населените места, Закона за държавните имоти и Закона за собствеността и по Закона за собствеността и ползването на земеделските земи и Закона за обезщетяване на собственици на одържавени имоти, Закона за приватизация и следприватизационен контрол или чрез влезли в сила съдебни актове по друг закон (чл. 283б).

Теорията за обществения избор въвежда и термина „присвояване на рента“²⁵, с който се описва този вид систематична форма на изнудване от страна на политици и длъжностни лица, когато те злоупотребяват със служебното си положение с цел обогатяване за сметка на определени бизнеси (McChesney, 1988). Присвояването на рента като понятие вероятно най-добре улавя хищническата форма на този тип престъпление от страна на длъжностни лица. Изнудването от длъжностни лица е разглеждано и като особена форма на корупция, разпространена не само в развиващите се страни, но и в посткомунистическите общества (Sajó, 2003). Службата на ООН за борба с наркотиците и престъпността (UNODC) също категоризира изнудването от длъжностните лица като една от формите на корупция (UNODC, 2004).

Настоящият анализ ще представи аргументи, че рекетът, извършван чрез злоупотреба със служебно положение, е различен от подкупа поради следните причини: 1) систематичност – обикновено е насочен към повече от една жертва и е продължаващ във времето; 2) организираност – извършителите са организирани под формата на хлабави мрежи, включващи длъжностни лица и често местни бизнесмени; 3) в същността си е насилствен, тоест жертвата не получава облага за разлика от длъжностното лице – на практика жертвата плаща, за да не претърпи по-големи загуби.

По-слабо проучен е рекетът, където извършители са частни компании чрез техни служители на ръководни позиции, въпреки че някои автори го посочват като пример за форма на корпоративна престъпност (Green, 2007; Shichor & Geis, 2007). Така например в изследванията, посветени на заграбването на земеделска земя се описват подобни практики като част от методите за сплашване, използвани от едрите инвеститори и арендатори на земеделски земи (Visser, Mamonova, & Spoor, 2012).

Общи характеристики на извършителите

Извършителите, идентифицирани в събраните случаи на рекет в България, могат да бъдат най-общо класифицирани в четири основни групи: хлабави корупционни мрежи; организации на семейна основа; компании, използващи престъпни методи; и йерархично организирани престъпни групи. Подобна класификация разбира се е доста условна, тъй като между четирите типа престъпни групи има много общи характеристики. Така например, корупционни мрежи включват длъжностни лица, които в редица случаи си сътрудничат със и действат в полза на местни бизнесмени, собственици на законни фирми. Все пак, повечето извършители по-скоро съвпадат по профил с престъпниците с „бели якички“ и само в няколко случая извършителите са фигури от организираната престъпност.

В преобладаващия брой случаи извършителите действат в т.нар. **корупционни мрежи**, състоящи се от ядро от трима до петима членове (BG-A1, BG-A5, BG-A6, BG-A8, BG-A10, BG-A13). При организациите от мрежов тип извършителите са главно длъжностни лица, злоупотребяващи с властовите си правомощия с цел извличане на рента (BG-A1, BG-A8) или монополизирание

²⁵ Оригиналният термин на английски е “rent extraction”.

достъпа до земеделски субсидии за сметка на други законни бенефициенти (BG-A5, BG-A6, BG-A10, BG-A13). Сред идентифицираните случаи се откриват различни длъжностни или политически лица като подбудители или извършители на подобни изнудвания – депутат (BG-A8), кметове на общини (BG-A10, BG-A13), кметове на малки селища (BG-A10), местен политически лидер (BG-A5), представители на Държавен фонд „Земеделие“ (BG-A1, BG-A8), общински съветници (BG-A6, BG-A8, BG-A13), различни общински служители (BG-A13). За някои от идентифицираните членове на подобни корупционни мрежи има данни, че са замесени и в други незаконни дейности като нагласени търгове за обществени поръчки и концесии (BG-A10, BG-A13), отклоняване на публични средства (BG-A13), подкуп и търговия с влияние (BG-A8), незаконна сеч и незаконно добиване на инертни материали (BG-A5).

В три от случаите са замесени **организации на семейна основа**, включващи близки и по-далечни роднини (BG-A2, BG-A3, BG-A12). Тези организации си приличат до голяма степен с корупционните мрежи, с изключение на съществуващите семейни връзки между членовете на групата. И в трите идентифицирани случая водеща фигура е лице на публичен пост (кмет или общински съветник), злоупотребяващо с власт в полза на някой от останалите членове на семейството, които по правило се занимават със земеделска дейност (растениевъдство, животновъдство). Например в първия случай (BG-A2) са замесени кметица на община и мъжът, с когото съжителства (също местна политическа фигура), които чрез злоупотреба с власт успяват да монополизират ползването на общински пасища и по този начин достъпа до земеделски субсидии за животновъди. Вторият случай е свързан с кмет на малко населено място, който отново чрез злоупотреба с правомощия успява да присвои поземлени имоти като прибягва до документни измами, принуда и изнудване на собствениците, карайки ги да подпишат договори за продажба или арендуване на земя. По този начин семейството му става един от най-големите бенефициенти на земеделски субсидии в общината (BG-A3).

Идентифицирани бяха и два случая, при които собственици на **напълно законни фирми** изнудват други дребни земеделски стопани, кооперации и поземлени собственици. Извършителите са едри арендатори, които прибягват до изнудване, за да принудят дребните селски стопани и кооперации да им продадат земята си или да им я дадат под аренда (BG-A7, BG-A11). Фирмите използват разнообразни тактики на сплашване с оглед увеличаване на печалбите и получаваните земеделски субсидии, като същевременно се опитват да отстранят местните конкуренти. По този начин законни фирми на практика действат като йерархично организирани престъпни групи, ръководени от собствениците на самите компании. За въпросните собственици на фирми има информация и за възможно участие и в други престъпления като изкуствен фалит (BG-A7) и купуване на гласове (BG-A11).

Част от идентифицираните случаи на рекет са дело на **класически йерархично организирани престъпни групи**, в които участват известни фигури на местната организирана престъпност, занимаващи се с лихварство, наркотрафик, измами и т.н. За някои от тези групи е налице и информация за участие в купуването на гласове (BG-14, BG-A15) и подкупване на длъжностни лица (BG-A9). Две от тези групи упражняват рекет за протекция и принуждават

местни селски стопани да подписват договори с определени частни фирми за охрана (BG-A14, BG-A15). Ръководителите на други две престъпни групи, решили да инвестират в земеделския бизнес, заплашват местни земеделски стопани и собственици на земя, за да ги накарат да продадат земята си или да сключат арендни договори (BG-A4, BG-A9). Групите се състоят от 5-13 членове.

Таблица 3. Основни характеристики на извършителите според проучените случаи на рекет в земеделския сектор в България

Код на случая	Вид организация	Брой идентифицирани извършители	Участие на държавни и общински служители	Занятие/основен бизнес на ключовите фигури
BG-A1	Мрежа	3	Да	Инспектори в регионална дирекция на Държавен фонд „Земеделие“
BG-A2	Семейна	Над 3	Да	Кмет на община и местна политическа фигура, живеещи заедно
BG-A3	Семейна	4	Да	Кмет на малко населено място и неговото семейство, арендатори
BG-A4	Йерархична	Над 3	Не	Наркотрафик и проституция, изнудване, лихварство, пране на пари. Законни дейности в сферата на животновъдството, туризма, строителството, транспорта
BG-A5	Законна фирма	Над 3	Да	Местен политически лидер със законен бизнес в областта на дървообработването, строителството, туризма и т.н.
BG-A6	Мрежа	4	Да	Местен политически лидер, общински съветник
BG-A7	Законна фирма	Над 3	Не	Двама братя, притежаващи земеделски фирми, които са сред най-големите арендатори в областта
BG-A8	Мрежа	3	Да	Депутат, общински съветник, директор на регионалния офис на ДФ „Земеделие“
BG-A9	Йерархично	5	Не	Измами, изнудване, присвояване на земеделска продукция
BG-A10	Мрежа	Над 5	Да	Длъжностни лица в общински органи (кмет, кмет на малко населено място, служители)

Таблица 3. Основни характеристики на извършителите според проучените случаи на рекет в земеделския сектор в България (Продължение)

Код на случая	Вид организация	Брой идентифицирани извършители	Участие на държавни и общински служители	Занятие/основен бизнес на ключовите фигури
BG-A11	Законна фирма	Над 3	Не	Арендатор, зърнопроизводител
BG-A12	Семейна	Над 3	Да	Местен тютюнотърговец и членове на неговото семейство и роднини. Синът на търговеца е местен политически лидер
BG-A13	Мрежа	Над 5	Да	Местни политически фигури, представители на общински органи, и местен бизнесмен
BG-A14	Йерархична	13	Не	Лихварство и събиране на дългове, както и охранителен рекет
BG-A15	Йерархична	10	Не	Рекет

Източник: Събрани казуси в рамките на изследването.

Начин на действие на престъпните групировки и мрежи

Всичките петнадесет събрани случая могат да бъдат категоризирани като териториално базиран рекет, доколкото дейността на престъпните групи е насочена изключително срещу земеделски стопани от същата община или област. Различават се два основни типа изнудване: монополен рекет и изнудване под формата на протекция, които съответстват на предложената от Монцини класификация (Monzini, 1993). Изнудването под формата на протекция може да се дефинира като престъпна дейност срещу физически и юридически лица, която „се състои в редовното им облагане с парична сума, наложено със сила“ под претекст за предоставяне на протекция. Монополният рекет може да се определи като „специфична пазарна стратегия, налагана чрез насилие и насочена към елиминиране на конкурентни фирми или създаване на монополни съдружия“ (Transcrime, 2009).

Монополен рекет

Повечето от идентифицираните случаи са свързани с монополен рекет, при който извършителите използват разнообразни средства и методи за монополизиране на достъпа до земеделски субсидии в даден регион и елиминиране на съществуващите конкуренти. Чрез всяване на страх извърши-

телите обикновено преследват две основни цели при рекета: 1) да принудят поземлените собственици и земеделските стопани да сключат договори за продажба или отдаване под аренда на земята си (BG-A3, BG-A4, BG-A7, BG-A11); 2) да принудят потенциалните бенефициенти (обикновено други дребни земеделски стопани) да се откажат в полза на извършителите от законното си право на достъп до земеделски субсидии (BG-A2, BG-A5, BG-A6, BG-A10, BG-A12, BG-A13).

Изнудването с цел принуждаване към сключване на договор за продажба на земята или отдаване под аренда по правило се прилага от едри арендатори. Два от идентифицираните случаи са свързани с големи компании, а третият се отнася до група на семейна основа. Мотивацията на извършителите преследва двояка цел. На първо място, бизнес моделът на едрите производители залага на отглеждане на екстензивни култури – зърнени култури, рапица и слънчоглед, които изискват по-голяма площ на обработваемата земя. На второ място, изборният от България модел за субсидиране т.нар. СЕПП предполага необвързани с производството плащания на хектар без горен праг за самите плащания. Този модел пряко стимулира търсенето на повече обработваема земя от едрите агропроизводители с цел получаване на по-големи субсидии.

Първият идентифициран случай е свързан с компания, която е един от най-големите арендатори в Бургаска област, Югоизточна България (BG-A11), а вторият с един от най-големите арендатори в Плевенска област, Северозападна България (BG-A7). И двамата собственици на компании започват изнудването със словесни заплахи и предизвикване на административни проверки срещу жертвите. Тъй като изнудваните земеделски производители отначало се съпротивляват, извършителите преминават към сплашване чрез увреждане на имуществото им. Например в един от случаите (BG-A7) изнудвачите предприемат сплашване със словесни заплахи, че ще предизвикват проверка от страна на Държавен фонд „Земеделие“ за предполагаеми измами със земеделски субсидии, извършени от изнудваната кооперация. По-късно служители на изнудвачите напръскват с хербициди обширни площи с насаждения (царевица, слънчоглед и т.н.), като по този начин изцяло унищожават реколтата на кооперацията.

Малко по-различен е случай BG-A3, при който изнудвачите са част от семейна група, начело на която стои печално известен дългогодишен кмет на село във Врачанска област. Понастоящем кметът и жената, с която съжителства, стопанисват по-голямата част от обработваемата земя в околностите на селото. Рецептата за успеха на семейството е свързана до голяма степен с различни практики на рекет. Начинът на действие на групата включва поредица от криминални похвати – кметът директно заплашва собствениците на земя с физическо насилие и различни административни санкции, за да ги принуди да подпишат договори за продажба на земята или отдаване под аренда в негова полза или в полза на жената, с която съжителства. Също така, той злоупотребява и с правомощията си и фалшифицира документи за собственост, като по този начин присвоява имоти на свои съселяни. Малцината, осмелили се да подадат жалба в полицията и прокуратурата, биват преследвани чрез увреждане на имуществото им и физическо насилие.

В преобладаващия брой случаи, свързани с монополен рекет, **голямата цел на извършителите е да принудят потенциалните бенефициенти (обикновено други дребни земеделски стопани) да се откажат от законните си права на достъп до земеделски субсидии.** Най-типични в това отношение са случаите, свързани с достъп до субсидии за пасища за животновъди и достъп до необвързани с производството плащания за тютюнопроизводители. Настоящият анализ се фокусира върху пет такива случая, въпреки че идентифицираните са много повече. Обикновено начинът на действие на престъпните групи и мрежи в тези случаи се развива на два етапа. На първия етап извършителите си осигуряват монополен достъп до субсидии в дадена община или кметство, служейки си с корупция или злоупотреба с власт. На втория етап те заплашват и държат в страх дребните селски стопани да не подават жалби и сигнали до полицията. Тук следва да се отбележи, че в земеделските райони с ниски доходи общината по правило е най-големият работодател и предоставя и едновременно контролира множество административни и социални услуги. Тези правомощия дават значителни лостове на корумпираните местни политици за административен натиск и тормоз над местните земеделски стопани.

Субсидиите за пасища се оказват особено привлекателни за всички видове престъпни групировки и мрежи, доколкото субсидираните плащания започват от 150 евро/ха и нарастват двукратно за високопланинските пасища и ливади. За сравнение, по СЕПП схемата за необвързани с производството плащания през 2014 г. субсидиите на хектар обработваема земя са 140 евро (МЗХ, 2015). Въпреки че субсидиите за пасища са предназначени за животновъди, в първите години от реализацията на тази схема за подпомагане няма изискване бенефициентите на субсидии да представят доказателства пред Държавен фонд „Земеделие“ за отглежданите от тях животни. Пропуските в нормативната уредба скоро привличат много случайни лица, търсещи лесни пари срещу на практика минимални инвестиции и на гърба на местните животновъди. Животновъдите в планинските райони се оказват особено уязвими към изнудване, тъй като земеделската земя в тези райони е ограничена и субсидиите за пасища са сред малкото източници на гарантирани устойчиви доходи. Нещо повече, по правило пасищата са общинска собственост и ползването им се определя от местните власти, което открива широки възможности за злоупотреби с власт за местните политици.

Настоящото проучване идентифицира пет случая, свързани с изнудване на животновъди в различни географски части на страната (BG-A2, BG-A4, BG-A5, BG-A6, BG-A13). Четири от тях са от планински общини. По-голямата част от извършителите са корумпирани местни политици, действащи или като част от корупционни мрежи в полза на местни бизнесмени (BG-A5, BG-A6, BG-A13), или като част от семейни групи (BG-A2). Само в един от случаите извършителите са ръководители на известна местна организирана престъпна група, решили да инвестират в животновъдство (BG-A4).

Разгледани отблизо, случаите разкриват, че в три от тях изнудването е предшествано от злоупотреби със служебно положение и публична собственост. Извършителите са хора на публична длъжност (кметове на общини или местни политически фигури), които злоупотребяват с властовите си позиции

и осигуряват изключителни права над част или над всички общински или селски пасища в полза на член на корупционната им мрежа. В два от случаите това става чрез манипулиране на общинските тръжни процедури за отдаване под наем на пасища в полза на член на престъпна мрежа (BG-A2, BG-A5). В един от случаите (BG-A13) кмет на община в Пазарджишка област с помощта на свои съпартийци общински съветници безцеремонно злоупотребява с правомощията си и продава в разрез със закона всички общински пасища на своя бизнес партньор, като по този начин лишава всички местни животновъди от законно установеното им право на ползване на пасищата и съответно от получаването на субсидии. Последвалата съпротива от страна на местните земеделци и опитите им да оспорят манипулираните процедури и да предизвикат разследване срещу извършителите, подтиква кмета да използва различни заплахи и административни санкции срещу тях с цел да ги принуди да се откажат от правото си да ползват общинските пасища.

Налице са и два случая, при които липсва информация изнудването да е предшествано от злоупотреба с държавна или общинска собственост или други противозаконни действия от страна на извършителите (BG-A4, BG-A6). В тези случаи изнудването над животновъдите се състои главно от словесни заплахи и сплашване с административни санкции. В други два от случаите (BG-A2, BG-A4) групите прибегват само до устни заплахи, тъй като вече имат репутация, всяваща страх от отмъщение и насилие у изнудваните земеделски стопани. Първата група е семейна и свързана с местни политически лидери, един от които е кметът на общината (BG-A2). Втората е организирана престъпна групировка, замесена в наркотрафик, проституция, лихварство и множество действия, свързани с насилие, стремяща се към разширяване на контрола върху територията, на която оперира и навлизане в легалната икономика – в този случай по-конкретно в земеделския сектор (BG-A4).

В останалите случаи са замесени корупционни мрежи, в които участват местни сенчести бизнесмени, кметове на общини, общински съветници и длъжностни лица от местната администрация (BG-A5, BG-A6, BG-A13). Тези мрежи използват както словесни заплахи, така и налагане на административни санкции. Така например вече споменатият кмет на община в Пазарджишка област (BG-A13) предизвиква проверка от Регионалната дирекция за национален строителен контрол, насочена срещу един от протестиращите земеделски стопани. Впоследствие регионалната дирекция издава заповед за незабавно премахване на две селскостопански постройки, собственост на фермера, на основание, че са построени върху общинска земя и без строително разрешение. Заповедта веднага е приведена в изпълнение от кмета, въпреки че стопанинът я обжалва пред административния съд. Сградите са разрушени и стопанинът губи част от добитъка си. В един от случаите е налице и умишлено увреждане на имущество (BG-A6) – стопанисваните от земеделеца пасища се оказват разорани и стават неизползваеми за паша. Престъпното деяние е последвано от сигнал, подаден срещу стопанина до Държавен фонд „Земеделие“ за това, че не поддържа в добро състояние пасищата, и на последния са наложени административни санкции.

Практики на монополен рекет са идентифицирани и при **субсидиите за тютюнопроизводителите**. За разлика от субсидиите за пасища, тютюневите

субсидии се отпускат от националния бюджет. Тютюнопроизводството в България винаги е било субсидирано, като до 2010 г. субсидиите са под формата на квотна система за плащания, обвързани с произведените количества. Отрасълт е особено важен, тъй като осигурява поминък на 50 000 хиляди земеделски стопани от региони с ниски доходи и ограничени алтернативи за заетост. След присъединяването си към Европейския съюз България трябва да транспонира европейското законодателство, предвиждащо постепенно премахване на обвързаните плащания за тютюнопроизводство. През 2009 г. страната приема нова нормативна уредба за тютюнопроизводителите, с която се въвеждат необвързани с производството плащания. Идеята е вместо да се подкрепя самото тютюнопроизводство, да се гарантират минимални доходи на онези земеделски стопани, които в противен случай биха се оказали изложени на големи икономически трудности. Схемата за необвързани с производството плащания е разписана за тригодишен период, за да позволи на земеделските стопани да се адаптират към новата ситуация и да намерят алтернативи на тютюнопроизводството. Размерът на субсидията за всеки стопанин се определя на базата на количествата тютюн, произведени през три референтни години, а именно 2007, 2008 и 2009. По-късно схемата е удължена за още седем години и се очаква да приключи през 2020 г. (NovaTV, 2015).

При все това новата схема за необвързани с производството плащания скоро се оказва доста уязвима откъм измами, които оставят хиляди земеделски стопани без субсидии. Измамите със субсидии съпътстват различните схеми за плащане на тютюнопроизводителите в продължение на много години. При старата нормативна уредба измамите са насочени главно към разпределението на квотите, като целта е допълнително да се увеличи размера на квотите за определени земеделски стопани или фирми. Изкуствено увеличените квоти впоследствие се използват за искане на по-големи субсидии, без реално да се произвеждат декларираните количества тютюн (Sokolova & Nikolov, 2009). Новата схема за необвързани с производството плащания още повече изостря проблема, тъй като става очевидно, че определени лица получават субсидии, без дори да отглеждат тютюн, а дребните земеделски стопани са оставени сами да се справят с ниските изкупни цени на тютюна, без каквато и да е подкрепа от страна на правителството или работеща алтернатива за друга заетост. Нещо повече, разработването, обсъждането и приемането от Министерство на земеделието на новата нормативна уредба за тютюневата субсидия като правило протича непрозрачно, а на земеделските стопани не се провежда разяснителна кампания. Това довежда до множество протести на тютюнопроизводителите в някои общини в годините, следващи въвеждането на новата схема за плащания, и до рекет от страна на измамници (които по правило са корумпирани местни политици) с цел принуждаване на земеделските стопани да се откажат от правото си на субсидии. Идентифицирани са два подобни случая – единият в Североизточния регион, а другият в Югозападния регион на България (BG-A10, BF-A12).

Както и при изнудването на животновъди във връзка със субсидиите за пасища, двата случая на изнудване на тютюнопроизводители са предшествани от злоупотреба със служебно положение от страна на лица, заемащи различни позиции в органите на местното самоуправление и администрация. Въпреки

че една от групите може да бъде класифицирана като семейна група, а втората като корупционна мрежа, и двете имат за членове местни политически лидери и представители на общинските власти (кмет на община и общински съветник). В случая тези местни политици злоупотребяват с достъпа си до предварителна вътрешна информация и тайно се договарят с лицензираните търговци на едро на суров тютюн с цел да манипулират квотите за трите референтни години. По този начин те успяват да осигурят за свои партийни членове или членове на семейството си и роднини особено големи квоти за производство на тютюн за сметка на множеството дребни тютюнопроизводители. Впоследствие те организират изкупуване на черно на тютюн от въпросните дребни производители, за да покажат нужните количества, с които да покрият заявените квоти. В резултат на това, след въвеждането през 2010 г. на новата система на необвързаните с производството плащания, много дребни тютюнопроизводители установяват, че са оставени с минимални или никакви субсидии, докато членовете на семейни групи или корумпирани мрежи се облагоденстват от значителни плащания, без дори да е необходимо да отглеждат тютюн (BG-A10, BG-A12).

Опитите на дребните земеделски стопани да подадат жалби в полицията или да оповестят случаите пред медиите предизвикват систематични репресии от страна на корупционните мрежи, изразяващи се в словесни заплахи за административни наказания и, в един от разгледаните случаи, в използване на насилие. При случая от Югозападна България (BG-A10) интервюираният полицейски служител коментира колко голям е социалният контрол, упражняван от корупционните мрежи – някои от участниците в мрежата са членове на политическата партия, управляваща общината или/и заемат постове в местната администрация (кметове на малки населени места, общински съветници, общински служители, местни полицейски служители, местни горски пазачи и т.н.). Семейната група в Североизточна България (BG-A12) също разполага с подобен инструментариум за социален контрол – бащата е собственик на най-голямата фирма за изкупуване на суров тютюн в района, докато синът е общински съветник. Така те притежават едновременно и икономически, и административни лостове за въздействие върху дребните производители. Нещо повече, в този конкретен случай словесните заплахи са последвани от използване на насилие спрямо един от най-гласовитите земеделски стопани. Последният е първо физически нападат, а по-късно извършителите инсценират автомобилна катастрофа, при която колата на въпросния стопанин е избутана от пътя.

Изнудване под формата на протекция

Наред с монополния рекет, изнудването под формата на протекция (познато от 90-те години) е също доста разпространено в земеделския сектор. Пет от идентифицираните инциденти на изнудване са с участие на престъпни групи, практикуващи рекет под формата на протекция. Приблизително половината от случаите са дело на корупционни мрежи от престъпници с „бели якички“. Някои от въпросните извършители участват и в други практики, свързани с подкупи и злоупотреба със служебно положение – например манипулиране на обществени поръчки (BG-A1, BG-A8). В останалите случаи извършителите са класически йерархично структурирани организирани прес-

тъпни групи, занимаващи се с рекет, лихварството и събирането на дългове (BG-A9, BG-A14, BG-A15).

Начинът на действие на **корупционните мрежи** включва злоупотреба с длъжностни правомощия като средство за заплахата и сплашване на местните земеделски стопани. Така те успяват да принудят жертвите да им плащат такса за протекция срещу обещания за снизходителен административен контрол. Например в една от групите участват длъжностни лица от Държавен фонд „Земеделие“, които се насочват към бенефициенти на плащания по СЕПП. Те си служат с прекомерни проверки, административни наказания и заплахи за лишаване от право за получаване на плащания по СЕПП с цел жертвите да бъдат убедени, че трябва да плащат ежемесечна такса (BG-A1). Групата използва бивш експерт на същата институция, който действа като посредник и се среща с бенефициентите с цел изнудване. Исканията са за месечна такса от 300-400 евро на стопанин и те успяват да накарат двадесет земеделски стопани да се съгласят.

Сходни методи се използват и във втория случай (BG-A8). При него членовете на корупционната мрежа заплашват и манипулират крупен арендатор с налагане на административни санкции от регионалната дирекция на Държавен фонд „Земеделие“, протакат обработката или одобряването на заявления за плащане и го лишават от правото да получава субсидии. Те избират жертва, чиято фирма е голям бенефициент на директни плащания по СЕПП и разполага със значителен икономически капацитет. Исканията на изнудвачите са предадени на жертвата от общински съветник, действащ като посредник. Корупционната мрежа иска такса „спокойствие“, както и да ѝ бъде безплатно прехвърлено правото на собственост на над 300 ха земя срещу осигуряване на снизходителен административен контрол, бързо превеждане на субсидиите и административна подкрепа в случай на спорове с други конкуренти. Първоначално рекетът е успешен, тъй като жертвата се подчинява и заплаща 25 000 евро. Впоследствие, тъй като исканията на изнудвачите продължават, бизнесменът подава сигнал в полицията.

Начинът на действие на **криминалните групи** прилича на класическия охранителен рекет от началото на 90-те години. Изнудването е териториално базирано и са рекетирани земеделски стопани, чиято дейност е в същата община като на извършителите. В трите идентифицирани случая са използвани широк спектър от методи на сплашване, типични за „силовите застрахователи“ от 90-те години: словесни заплахи, палежи, кражба на земеделска продукция, увреждане на имущество, отравяне на добитък, отвличане, физическо насилие срещу земеделски стопани и техни работници (BG-A9, BG-A14, BG-A15). Няма участие на посредници в инцидентите на изнудване и земеделските стопани са открито сплашвани и заплашвани от „наказателната бригада“ на групата. Типичната цел на изнудването е земеделските стопани да бъдат притиснати да подпишат договори с определени частни охранителни фирми и да плащат месечна такса охрана (BG-A14, BG-A15). Една от групите също така рекетира собственици на земя с цел да ги принуди да я продадат (BG-A15). Третият идентифициран случай е свързан със събиране на дългове, а целта на рекета е да се принуди жертвата да участва като подставено лице в схема на измама и да се използва бизнесът ѝ като параван (BG-A9).

Жертвите

Наред с характеристиките на извършителите, настоящото проучване анализира и основните характеристики на жертвите на рекет в земеделския сектор. В следващата глава е направен опит да се очертаят основните профили на жертвите от гледна точка на географското им местоположение, социално-демографските и икономически характеристики, както и поведенческите модели на реакция.

Най-засегнати региони

Данните от идентифицираните случаи показват, че практиките на рекет не се ограничават до един или няколко региона в страната. Все пак, най-голям брой случаи са идентифицирани в Северозападния регион и по-специално във Врачанска област (виж Таблица 1). Както вече бе отбелязано в направения обзор на земеделския сектор, Северозападният регион е най-изостанал в икономическо отношение, с най-високи нива на безработица и най-голям дял на земеделието в БДС на регионалната икономиката. Липсата на ефективни икономически възможности в региона очевидно допринася за особено голямата важност на земеделската земя и земеделските субсидии като икономически ресурс. Както местните домакинства, така и едрите агропроизводители разчитат на земята като източник на гарантирани доходи или печалба. Това неизбежно води до сблъсък на интереси между актьорите, разполагащи с политически или икономически лостове, и дребните земеделски стопани и собственици на земя по отношение на ограничения ресурс, което е и възможно обяснение за интензивността на практиките на рекет в региона.

Подобен сблъсък на интересите за поземлени ресурси се наблюдава и в планинските общини по отношение на пасищата. Анализът на събраните случаи подсказва по-голяма честота на разпространение на случаите на рекет в тези райони (BG-A4, BG-A5, BG-A6, BG-A13). Такива случаи са идентифицирани в няколко планински общини на различни региони: един в Югозападния регион, два в Югоизточния и един в Южноцентралния. Най-често използваната земеделска земя в тези общини е ограничена по площ и е предимно във вид на пасища и ливади. Поради това животновъдството е сред малкото осигуряващи поминък икономически дейности, като освен това позволява и достъп до щедри субсидии. Така поставянето на поземления ресурс на дадена община под монополен контрол гарантира значителни и устойчиви доходи, каквито малко други бизнеси могат да предложат.

Доста сходна е ситуацията и в тютюнопроизводителните региони (BG-A10, BG-A12), особено в планинските общини в Южна България. Климатичните и почвени характеристики в тези райони не позволяват отглеждане на алтернативни култури, а в същото време там липсват други икономически възможности. Тютюнопроизводството винаги е разчитало на държавни субсидии за осигуряване поминъка на земеделските стопани. Това превръща тютюневите субсидии в ценен ресурс и те привличат интереса на корупционни мрежи, търсещи да сложат ръка и преразпределят потока от доходи в ущърб на дребните земеделски стопани.

Демографски, социални и икономически характеристики

Наличните източници при повечето от идентифицираните случаи дават ограничена информация за профила на жертвите. По-голямата част от идентифицираните жертви на рекет са дребни семейни стопанства, имащи право на европейски или национални субсидии (самонаети лица), и собственици на земя. Само три от жертвите не се вписват в този профил – голям арендатор, действащ като едноличен търговец (BG-A8), кооперация (BG-A7) и дружество с ограничена отговорност (BG-A9). Липсва информация за броя на служителите, но типичните дребни семейни стопанства обикновено осигуряват работа на 2-4 души, които по правило са членове на семейството.

Пет от случаите са свързани със земеделски стопанства с основна дейност зърнопроизводство (пшеница, царевица) или технически култури (слънчоглед, рапица), а в два други случая жертвите са тютюнопроизводители. Налице са и шест случая, при които жертвите са животновъди. По-рядко обект на рекет биват собственици на земя (три случая), като сред идентифицираните случаи има и един на търговец на земеделска продукция и един на концесионер на язовири за напояване. По правило рекетърите се насочват към управителя на стопанството или поземления собственик. В болшинството случаи жертвата има следния профил: мъж, български гражданин, на възраст между 40 и 50 години. Само една от идентифицираните жертвите е жена. Възрастта на изнудваните собственици на земя е 60 или над 60 години (виж Таблица 4).

Таблица 4. Демографски и икономически характеристики на жертвите на изнудване

Код на случая	Местонахождение (област)	Пол на жертвата	Възраст	Основна дейност	Роля на лицето в стопанството
BG-A1	Добрич	-	-	Растениевъдство (зърнени култури)	Регистрирани земеделски производители
BG-A2	Враца	Мъж	~50	Животновъдство	Регистрирани земеделски производители
BG-A3	Враца	Мъж	~60	Поземлени собственици/ Растениевъдство	Поземлени собственици/ Регистрирани земеделски производители
BG-A4	Благоевград	-	-	Поземлени собственици/ Животновъдство	Поземлени собственици/ Регистрирани земеделски производители
BG-A5	София	Мъж	~40	Животновъдство	Регистрирани земеделски производители

Таблица 4. Демографски и икономически характеристики на жертвите на изнудване (Продължение)

Код на случая	Местонахождение (област)	Пол на жертвата	Възраст	Основна дейност	Роля на лицето в стопанството
BG-A6	Бургас	Мъж	~30	Животновъдство	Регистрирани земеделски производители
BG-A7	Враца	Мъж	~60	Растениевъдство (царевица, слънчоглед)	Председател на кооперация
BG-A8	Плевен	Мъж	~40	Растениевъдство (зърнени култури, технически култури)	Собственик и изпълнителен директор
BG-A9	Враца	Мъж	32	Търговия със земеделска продукция	Собственик и изпълнителен директор
BG-A10	Благоевград	Мъж	-	Тютюнопроизводство	Регистрирани земеделски производители
BG-A11	Бургас	Мъж/Мъж	65/45	Поземлен собственик/рибовъдно стопанство и напояване	Поземлен собственик/Собственик и изпълнителен директор
BG-A12	Шумен	Жена	47	Тютюнопроизводство	Регистрирани земеделски производители
BG-A13	Пазарджик	Мъж	~40	Животновъдство	Регистрирани земеделски производители
BG-A14	Враца	Мъж/Мъж	~50/~50	Животновъдство	Регистрирани земеделски производители
BG-A15	Монтана	-	-	Поземлен собственик/Растениевъдство	Поземлени собственици/Регистрирани земеделски производители

Източник: Разработка на автора по събрани казуси.

Мерки за закрила, предприети от правителството, браншовите асоциации и самите собственици

По-голямата част от жертвите са дребни земеделски стопани и съответно никой от тях не е инвестирал в специални мерки за сигурност срещу пресъпления, например сключване на застраховка или подписване на договор с охранителна фирма. Нещо повече, в болшинството случаи липсва информацията жертвите да са членували в браншови или фермерски асоциации, които да защитават правата им. На практика само две от жертвите членуват

в браншова асоциация, като и в двата случая те са получили подкрепа от организацията си. Едната е местен координатор на Националната асоциация на тютюнопроизводителите (BG-A12), а другата е член на Националната асоциация на зърнопроизводителите (BG-A8).

В светлината на неотдавнашните скандали, избухнали около европейските субсидии по СЕПП схемата за директни плащания и субсидиите за пасища, правителството се оказва под обществен натиск да направи някои промени в действащата нормативна уредба, насочени към защита и подкрепа на дребните и средни земеделски стопани срещу практиките на безцеремонно заграбване на земи, прилагани от големи арендаторски фирми и корупционни мрежи. През 2015 г. Министерството на земеделието и храните внася промени в Закона за собствеността и ползването на земеделските земи, с които тържната процедура при отдаване на пасища се заменя с разпределяне на пасищата между всички регистрирани животновъди въз основа на броя прилежаващи глави добитък, като се затагват изискванията за доказване на броя отглеждани животни. Очаква се измененията да решат въпроса с масовите злоупотреби при отдаването на пасища под наем от местните власти, които в много случаи раздават общинските пасища на близки фирми, без последните да имат животни. Мащабът на проблема е илюстриран от действащия министър на земеделието, която заявява, че през 2015 г. само половината от 265-те общини са изрядни по отношение на новата нормативна уредба за справедливо разпределение на пасищата между всички регистрирани в общината животновъди на база реално отглежданите животни (Gospodari.com, 2015). По същия начин Министерството на земеделието и храните приема нова нормативна уредба и за директните плащания по СЕПП за периода 2015 – 2020 г., като въвежда горен праг за бенефициентите по схемата. Тази регулация налага таван от 300 000 евро годишен размер на директните плащания по СЕПП на бенефициент и прогресивно намаляване на субсидиите с 5 % за сумите от 150 000 до 300 000 евро (Agronovinite.com, 2015).

Поведенчески модели на реакция при жертвите на изнудване

Повечето от идентифицираните в проучването жертви оказват съпротива на практиките на изнудване и рекет спрямо тях. Независимо от това обаче би било прибързано да се заключи, че болшинството изнудвани земеделци не са склонни да се поддават на изнудване и рекет. В някои от случаите жертвите първоначално отстъпват пред заплахите, но с ескалирането на исканията опитват да сигнализират властите или търсят помощ от медиите (BG-A6, BG-A8, BG-A10, BG-A12, и BG-A14). В проучените случаи преобладава реакцията на противопоставяне, но това се дължи предимно на факта, че само при оказана съпротива те стигат до прокуратурата и медиите. Нещо повече, в много от идентифицираните инциденти става ясно, че обикновено жертвите на изнудване са много повече, но се страхуват да говорят, тъй като това може да ги изложи на репресии. Интервютата с представители на полицията и прокуратурата също показват, че изнудването, особено когато е свързано с корумпирани местни политици, сравнително рядко бива разследвано. Нещо повече, от петнадесетте идентифицирани случая, в нито един няма осъден извършител – срещу пет от групите е повдигнато обвинение, но делата срещу тях все още не са приключили, шест случая са в досъдебна фаза, а останалите дори не са разследвани.

Тук следва да се направи уточнението, че в голямата част от случаите жертвите на рекет от страна на корупционни мрежи обикновено не разпознават тези практики като такива. Направените интервюта с жертви на монополен рекет във връзка с достъпа до пасища и свързаните с това субсидии показват, че потърпевшите възприемат проблема като злоупотреба с власт и съответно като проблем от политическо естество (BG-A13). Поради това по-скоро търсят варианти за оповестяване на тези практики в медиите или се обръщат за съдействие директно към политически партии, народни представители или Министерството на земеделието и храните. Това е и една от основните причини за несъобщаването на подобни практики в полицията или в прокуратурата.

Според наличната информация средната продължителност на рекета е между шест месеца и две години. Някои от жертвите се отказват от бизнеса си (BG-A11) или склоняват да продадат или отдадат под аренда земите си (BG-A3, BG-A4, BG-A11). Все пак в повечето случаи земеделските стопани запазват бизнеса си и продължават да работят, въпреки претърпените щети върху имуществото и финансовите загуби. От друга страна, в много от случаите, особено при участието на корупционни мрежи, извършителите остават ненаказани и някои от тях продължават да участват в местното управление (например в случаите BG-A2, BG-A10, BG-A13). В резултат на това много от рекетираните земеделски стопани са заплашени в близко бъдеще да се окажат пред фалит или да бъдат принудени да преустановят бизнеса си. Липсата на достъп до субсидии също би могла да влоши икономическото положение на някои земеделски стопани поради намалените доходи, независимо че продължават да работят.

* * *

Налице е трайната тенденция към окрупняване на земеделските земи и консолидиране на земеделските дейности в сравнително тесен кръг от едромасштабни земеделски стопанства в България, която се наблюдава през последните седем-осем години. Може да се очаква, че тези едри производители ще продължат да упражняват различни форми на пазарен и непазарен или дори престъпен натиск върху дребните и средни земеделски стопани. Доходоносните европейски субсидии са допълнителен стимул за това. Направените промени в европейската нормативна рамка с оглед новите инструменти на Общата селскостопанска политика за периода 2014 – 2020 г., както и свързаните с тях изменения на националната нормативна уредба се опитват да пренасочат фокуса към подкрепа на дребните и средни земеделски производители. Но прилагането на тези правила остава в ръцете на националните и на местните органи, което означава, че стимулите за недобросъвестни корпоративни и длъжностни лица да изкривят или заобиколят правилата също остават. Този факт е особено важен, като се има предвид, че в болшинството случаи рекетът в земеделието включва подкупване на длъжностни лица в местната управа или директното участие на длъжностни лица, които злоупотребяват със служебното си положение.

Анализът показва, че при повечето инциденти обект на рекет са дребни и средни земеделски стопанства. Изнудваните земеделски стопани са по

правило от по-слабо развити в икономическо отношение региони, например общините в Северозападна България, както и планинските райони и традиционните региони, заети с тютюнопроизводство. Рекетът остава без съмнение скрито явление и в много случаи жертвите не подават сигнали до полицията или прокуратурата. Анализиранияте случаи подсказват, че дори когато виктимизираните земеделски стопани подават оплакване, че са жертва на изнудване или злоупотреба със служебно положение от страна на местни органи, рядко се стига до ефективно и навременно разследване и повдигане на обвинение. Нещо повече, при нито един от анализиранияте случаи предприетите досъдебни и съдебни действия не довеждат до осъждане на извършителите, тъй като делата се проточват във времето, без да се стигне до окончателен резултат. Този факт най-вероятно още повече разколебава жертвите да сигнализират за подобни инциденти поради страх от репресии. Действащото законодателство също не предвижда ефективна закрила и мерки за обезщетяване на жертвите на изнудване. Липсата на функциониращи и проактивни сдружения на дребните и средни земеделски стопани е друга важна пречка за оказването на ефективна съпротива на корупционните и престъпни форми на натиск.

На базата на идентифицираните профили и характеристики на извършителите и жертвите на изнудване в земеделския сектор могат да се направят няколко общи препоръки за борба с рекета. На първо място, необходимо е да се засили борбата срещу корупцията в местните органи на властта, както и в регионалните структури на Държавен фонд „Земеделие“. На второ място, трябва да бъдат подобрени мониторингът и изпълнението на правилата за плащанията в рамките на ОСП, с цел да се ограничат възможните противозаконни присвоявания и измами. На трето място, необходимо е да се въведат по-добри механизми за закрила и обезщетяване на жертвите с цел те да бъдат насърчени да сигнализират и да сътрудничат. На четвърто място, трябва да се подпомогне и насърчи създаването и развитието на национални и местни фермерски асоциации, които проактивно да защитават правата на дребните и средни земеделски стопани.

ИЗНУДВАНЕ И РЕКЕТ В СЕКТОР „ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЬОРСТВО“

Рекетът в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“ се променя значително през годините на прехода. Условно биха могли да се обособят четири основни фази на развитие, всяка от които е белязана от различни проявления и влияние на организираната престъпност. През първата от тях – в ранните години на прехода – организираната престъпност установява контрол върху част от държавните и нововъзникналите частни хотели, ресторанти, кафета, барове и др. Тази фаза е последвана от бум на частните компании в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“, както и в рекламата и транспорта²⁶. Втората фаза е свързана с опитите за приватизация в средата на 90-те, както

²⁶ Трябва да се отбележи, че още от началото на 80-те години поради усилията на комунистическото правителство да развие туристическата индустрия в страната бяха направени законови промени за контролирано възникване на различни малки частни фирми, които да подобрят качество на услугите за чуждите и българските туристи.

и със значителното участие на трите форми на организирана престъпност в България (виж Фигура 1). Особено силно присъствие в този период има групата на олигарсите. Третата фаза обхваща предприсъединителния период за влизане на България в Европейския съюз и спекулативния ръст в сектора на недвижимите имоти, когато рекетът и политическата корупция позволяват на представителите на организираната престъпност да получат конкурентно предимство. Последната фаза започва с началото на икономическата криза в края на 2007 г. и продължава и до днес.

Почти всички добре познати групи от силови предприемачи от 90-те започват своя път от местни ресторанти, мотели, барове и хотели. Някои от по-малките групи дори произхождат от квартални кръчми и будки за бързо хранене. Експанзията на „фирмите“ е свързана с разширяването на територията, която се маркира с нови заведения, поставяни под контрол. Сблъсъците и войните на силовите групи се водят за контрол над известни ресторанти и хотели, а завземането на „щаб квартирата“ в някое заведение се счита за символичния край на съответната силова групировка.

За разлика от Русия, Украйна и други бивши съветски републики, в България „силовите групировки“ не се ограничават до рента за силовите си услуги, но и активно създават и развиват собствени компании. Част от модела е успешни мениджъри да бъдат превръщани в партньори на лидерите на силовите групировки, като в много от случаите това не са доброволни партньорства. Постепенно силовите предприемачи и олигарсите установяват доминация над нощните клубове, барове и казина, както и контрол върху големите държавни компании, стопанисващи ресторанти и хотели в зимните и морските ни курорти.

Приватизация на сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“

Краят на застрахователния рекет съвпада с началото на масовата приватизация в страната, която полага основите на една нова ера за организираната престъпност в сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“. По време на този период редица олигархичните структури²⁷ участват в приватизацията на хотели и ресторанти в летните и зимните ни курорти (Бъчварова & Василева, 2004). Компании, свързани с вече закритите „силови застрахователи“ ВИС-2 и СИК, също придобиват собственост върху многобройни хотели в курортите „Слънчев бряг“ и „Златни пясъци“ на Черноморското крайбрежие, докато ТИМ²⁸ завзема почти целия курорт „Св. Св. Константин и Елена“. Масираният процес

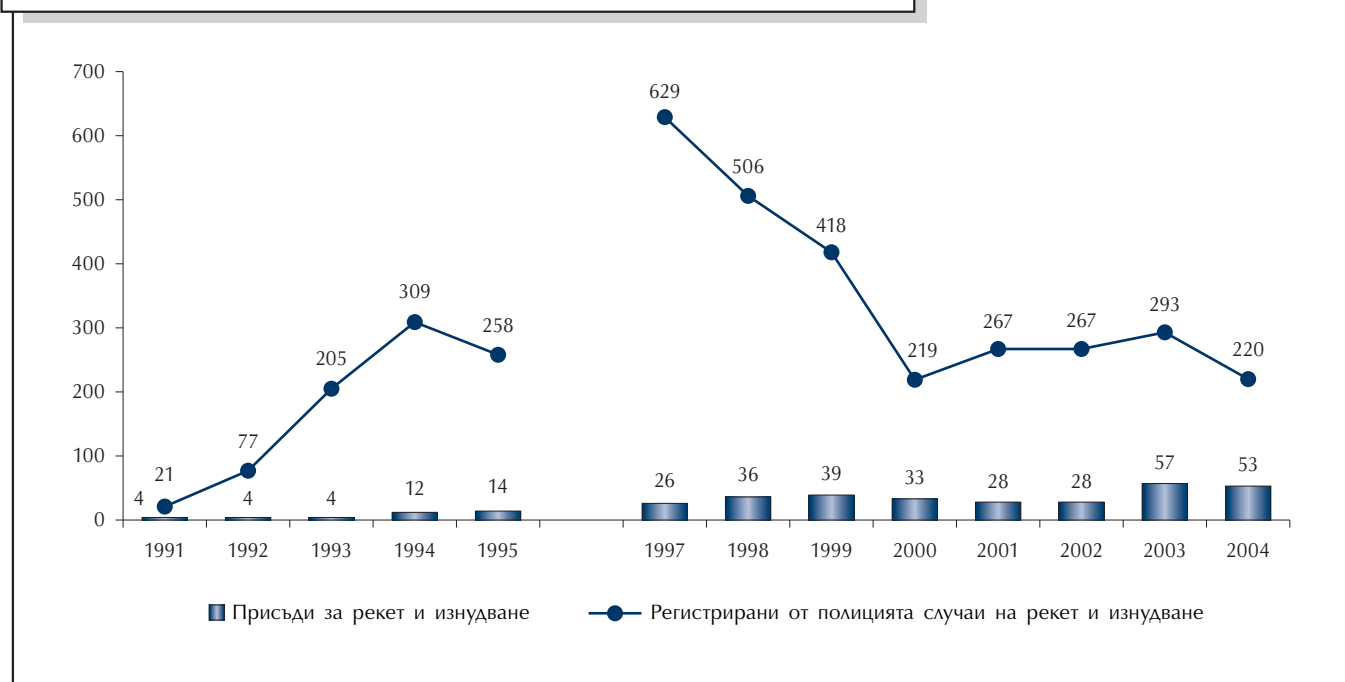
²⁷ Сред бизнесмените, които най-често са идентифицирани като олигарси могат да се посочат Илия Павлов (основател на „Мултигруп“), Васил Божков (основател на „Нове Холдинг“), Людмил Стойков (съден за измама и пране на пари), Георги Гергов (председател на БСП – Пловдив), bankerите Емил Кюлев (убит), Славчо Христов, Цветелина Бориславова, Петя Славова и други (е-вестник, 2012а; 2012б).

²⁸ ТИМ е интересен пример на „силови предприемачи“, тъй като тя остана охранителна компания и не навлезе в силовото застраховане. По-късно успя да се превърне в една от най-големите олигархични структури в страната, която в настоящия момент единствена притежава банка, застрахователно дружество и националния авиопревозвач, като контролира и над 100 други компании.

на приватизация дава възможност и на групата на рисковите предприемачи да участват при придобиване на собственост в сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“ както самостоятелно, така и в коалиции с останалите две групи (виж Фигура 1). Основната разлика в сравнение със средата на 90-те години е, че насилието не се завръща под нова законова форма. Възможностите за криминалните предприемачи да навлязат в законната икономика налага използването на по-малко насилие.

Завършването на приватизацията в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“ в периода 2001 – 2002 г. поставя значителна част от компаниите под различно управление и развива нови форми на рекет. В големите курортни центрове и градове на страната, компаниите, собственост на олигархичните конгломерати, стават собственици на големите хотели, ресторанти и заведения. Малките и средни компании се отстраняват от пазара, като договорите им с бившите държавни компании или биват прекратени, или им се налагат различни „такси“ от големите хотели и заведения. Според интервюта с полицейски служители и прокурори, секторът много лесно осигурява стария модел на рента за територия и време. Създават се стотици компании, което позволява на служители от бившите „силови застрахователи“ да намерят препитание в сектора след приватизацията му. Положителна страна на този процес е, че голям брой хора с опит в насилието не се връщат отново на улицата. Техните лидери на високо и средно ниво са новите собственици, които им осигуряват легална заетост. Същите лидери запазват старата си роля на осигуряващи протекция срещу „чуждите“ или арбитраж при вътрешни спорове.

Фигура 5. Регистрирани от полицията случаи и присъди за рекет

Източник: Полицейска статистика, МВР.

Голямата промяна е свързана с възможността новите собственици да влияят върху публичните институции. Интервюираните лица в хода на проучването описват многобройни случаи на типичната схема, в която собственици на малки ресторанти, кафенета, заведения за бързо хранене и др. търсят протекция от големите собственици (контролиращи поне няколко хотела в съответния курорт), бивши лидери на национални или местни силови структури. Следователно старите криминални босове започват да действат като посредници. Те се обръщат към директорите на местната полиция или към съответните ръководства на прокуратурата в търсене на решение на конкретен проблем, запазвайки по този начин своята репутация. В резултат на описаните процеси и промени класическите форми на рекет рязко се свиват в рамките на втория период – 1997 – 2000 г. (виж Фигура 5).

Новите форми на рекет, появили се на мястото на класическите, включват използването на различни държавни и общински органи за натиск срещу онези, които отказват да плащат. Подходящо описание за динамиката и характеристиките на ситуацията откриваме в популярния руски виц: „Защо да му палиш ресторанта, като можеш да му пратиш пожарната?“ (Волков, 2002). Освен за оказване на натиск, зачестяват и случаи на злоупотреба с власт и служебно положение, които целят набавяне на лични облаги.

Присъединяване към ЕС и бум в сектора на недвижими имоти

Дерегулацията на банковия сектор, последвана от навлизането на чуждестранни финансови институции, стабилният икономически растеж и перспективата за присъединяване към ЕС подхранват третата вълна на развитие в сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“. Тя включва нови инвестиции и масово строителство, които допринасят за превръщането на сектора в доходоносен и удобен за изпиране на постъпления от организирана престъпност. Лесно достъпните средства от чужди инвеститори и банки, както и перспективите за бърза възвръщаемост, придобиването и отварянето на заведения и хотели се превръщат в един от най-предпочитаните методи за интегрирането на мръсни пари в легалната икономика (Петрунов, 2008: 88). Анализът на прането на пари от страна на организирани престъпни групи разкрива, че хотелите и ресторантите (включително клубовете и баровете) представляват 15 % от законния им бизнес (Център за изследване на демокрацията, 2012: 65). През 2010 г. инвестицията на средства с незаконен произход се фокусира главно в четири сектора: търговия (включително с недвижими имоти) – 31 %; строителство – 27 %; хазарт – 18 %; туризъм – 10 % (Център за изследване на демокрацията, 2012: 64).

Развитието в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“ формира две различни групи от инвеститори и собственици по отношение на техните политически и бизнес позиции, съответстващи на риска или податливостта да станат жертви на рекет. Първата група включва големи икономически и финансови субекти, които придобиват собственост над бивши държавни активи чрез приватизация. В тази група се включват и политически обвързани предприемачи, които постигат бързи печалби чрез т.нар. „заменки на земи“ – широко разпространена практика особено в периода между 2007 г. и 2009 г.

(Лещарска, 2015). В резултат на тези практики рентабилни държавни парцели край Черно море масово биват заменени за по-неизгодни такива. Като цяло тази група, към която принадлежат и олигархичните структури, се радва на солидна финансова и политическа подкрепа, и често я свързват със сенчести финансови схеми и транзакции в сериозен мащаб. Заради силните политически връзки на представителите на тази група, рискът от рекет при тях може да се оцени като минимален.

Втората група е от инвеститори и собственици, включително и чуждестранни такива, които стават икономически активни след дерегулацията на финансовия сектор и бума в строителството и недвижимите имоти в началото на новия век. Тази група включва малки и средни предприемачи, които не разчитат на политическа или административна външна подкрепа. В това число се включват и рисковни предприемачи в строителството, които строят малки хотели и сгради с апартаменти с намерението да ги продадат на по-големи инвеститори. Към подобни обекти се причисляват стотици имоти – хотели, апартаменти, заведения за бързо хранене – обявени за продажба през последните години, поради неактивност и задлъжнялост, в допълнение на такива, които продължават да функционират на ръба на рентабилността. Този тип инвеститори най-често са изложени на висок риск от рекет и натиск, включително чрез неправомерен административен натиск от страна на държавните и местни контролни органи.

В общата система насилието все още намира своето приложение. На по-ниско и средно ниво то спада до сравнително незначителни равнища (виж Фигура 5) и се използва по-прикрито. На по-високите нива насилието се използва предимно при наличието на достатъчно политическа и – по-често след края на 90-те – магистратска подкрепа. Като нов феномен и вид насилие, който донякъде компенсира спада в използването на старите форми, е нарастващият брой на така наречените „поръчкови убийства“. Те са своеобразна сублимация на масовото насилие, характерно за предишни периоди, и са насочени срещу собственици и мениджъри на компании, основани предимно от представители на организираната престъпност от 90-те. „Поръчковите убийства“ са инструмент, който се ползва и през 90-те, но след 2001 г. те започват да заменят масовото насилие на ниско ниво.

Според интервюираните експерти, през този период се развива и една специфична форма, свързана със старите рекет механизми – „символични опити“ за убийство като знак за предупреждение. Регистрирани са много случаи на стрелба, без да се цели нараняването на собствениците, мениджърите, техните семейства, бодигардове и т.н. Към тази група на символични опити се причисляват и палежите на коли (понякога трудни за разграничаване от проявите на вандализъм), демонстративни вандалски актове (забиване на кирки в коли), умишлени пътни катастрофи, повреждане на автомобили (рязане на спирачки), спиране на сигнални инсталации в офиси и пр. Тези инциденти не се съобщават в полицията и полицията избягва да ги регистрира.

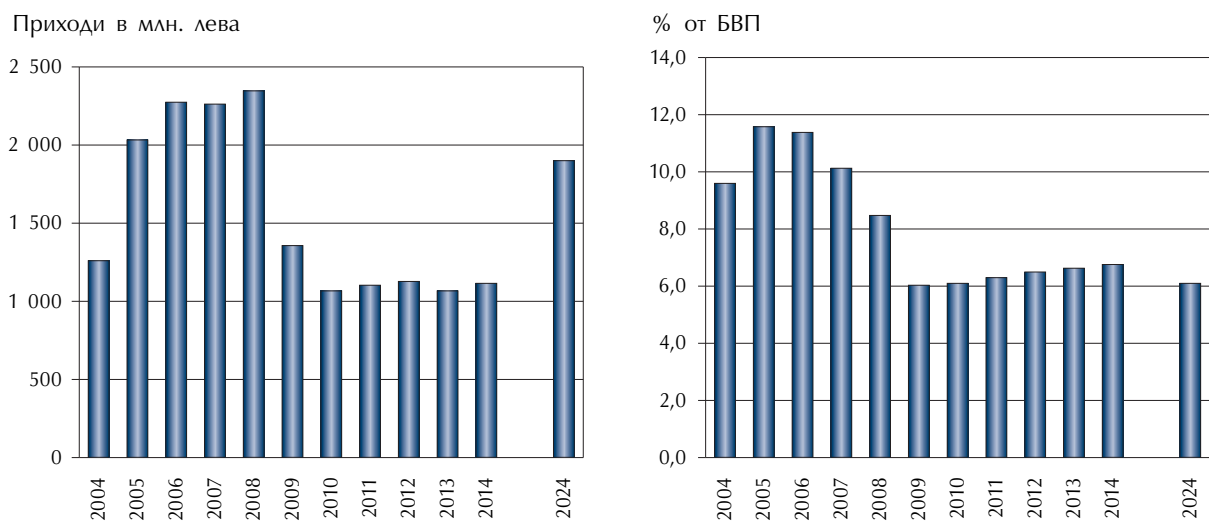

Социални и икономически данни за сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“

Туризмът е водещ сектор в националната икономика на България. Секторът е сравнително стабилен и има между 12 % и 18 % дял от националния БВП, както и осигурява значителен брой работни места – 300 000 души имат сключени постоянни трудови договори, а 500 000 – временни такива (Министерство на икономиката и енергетиката, 2014: 21). Приходите от туризъм през 2012 г. се равняват на 2 916 600 евро, което е повишение с 2,2 % спрямо 2011 г. Приемането на България в ЕС действа като основен катализатор на растежа в туризма, след като само през 2007 г. (годината на приемане) приходите се увеличават с 25 % спрямо предишната година (Министерство на икономиката и енергетиката, 2014: 21). Към 2010 г. в България има 148 курортни места – 58 спа курорта, 56 планински курорта и 28 морски курорта (Министерство на икономиката и енергетиката, 2012).

Общият принос на туристическия сектор към БВП през 2013 г. възлиза на 10 670 600 лева (13,3 % от БВП), при очакван ръст от 3,7 % за 2014 г. Прогнозата е към 2024 г. секторът да нарасне с 2,6 % и да достигне 14 295 300 лева (11,9 % от БВП) (Световен съвет за пътуване и туризъм, 2014). Туристическите доходи са непропорционално зависими от чуждестранните туристи, тъй като броят на българските туристи в местните курорти намалява. С изключение на черноморския регион, основните зимни курорти и големите градове, повечето региони в България не успяват да създадат и предложат качествени туристически услуги. Това причинява пренасищане в развитието на традиционно популярните летни и зимни курорти, което може да спре

Фигура 6. Приходи от туризъм

Източник: Световен съвет за пътуване и туризъм, 2014.

нивата на растеж в бъдеще. За „свр̀хразвитието“ на тези райони допринася и неефективното регулиране и крайно спекулативния пазар на ваканционни имоти в очакване на бързи и лесни доходи. Същевременно туристическият потенциал в останалата част на страната остава недостатъчно развит (Министерство на икономиката и енергетиката, 2014).

Бизнесът с хотели и ресторанти се развива неравномерно през годините и в различните части на страната. От началото на новия век до финансовата криза през 2008 г. строителството на хотели претърпява безпрецедентен ръст. Изчислено е, че между 2002 и 2008 г. броят на хотелите нараства с 12 % годишно, което надвишава сериозно ръста във водещите туристически дестинации в Западна Европа (Министерство на икономиката и енергетиката, 2012).

Таблица 5. Главни икономически индикатори в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“

Индикатори	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Брой на активни съоръжения (вкл. за храна и напитки, настаняване, забавление и т.н.)	22,172	25,962	26,073	26,071	26,540	26,056	26,312
Оборот (в хиляди български левове)	2,916,145	2,826,352	2,831,185	3,133,917	3,349,435	3,503,427	3,624,806
Продукция (в хиляди български левове)	2,400,258	2,306,582	2,231,105	2,433,743	2,687,312	2,814,299	2,928,532
Брой на персонал	128,922	140,467	138,118	142,524	140,011	137,586	136,459

Източник: Национален статистически институт.

През 2012 г. броят на местата за настаняване и нощувка възлиза на 2758, което представлява спад от 27 % спрямо 2011 г. Преобладаващата част от хотелиерския бизнес оперира в Северна и Югоизточна България (1709) – най-вече в Югоизточния регион, където неговият дял представлява 27 % от всички работещи места за настаняване. През 2011 г. броят на местата за настаняване достига пик от 3776 (Министерство на икономиката и енергетиката, 2012: 31).

Финансовата криза, кредитният колапс и спадът в пазара на недвижими имоти причиняват безпрецедентен срив в сектора. Много обекти и строителства на хотели са замразени поради липса на финансови средства и потенциални купувачи. Популярната финансова схема – продаване на имоти преди построяването им, за да се добие свеж и постоянен паричен поток – бива изоставена. Особено силен е ударът за инвеститорите, търсещи бързи

печалби чрез построяването на малки хотели и ваканционни апартаменти. Този сегмент от сектора все още се възстановява от кризата, като стотици хотели и ваканционни имоти край Черноморието и в зимните курорти са обявени за продажба. Анализът за 2011 г. показва, че между 300 и 400 хотели в страната са обявени за продажба от инвеститорите. Над 85 % от тях са построени по време на бума в строителството преди 2008 – 2009 г. и са предимно в летните и зимни курорти. Около 70 % от тях са разположени край Южното Черноморие в Бургаска област (GVA Sollers Solution, 2011). Тези цифри демонстрират огромната финансова тежест върху много от собствениците и инвеститорите, като голям процент от обектите остават недовършени и/или нефункционални, а инвеститорите изпадат в състояние на тежка финансова задлъжнялост. Подобни условия потенциално поставят този тип инвеститори и оператори във висока уязвимост от външен натиск, какъвто е рекетът. Това обстоятелство се подкрепя от резултатите на настоящето изследване, като се има предвид, че четири от десетте идентифицирани случая на рекет в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“ са в най-сериозно засегнатия регион от финансовата криза – Бургаска област.

Секторът като сива зона

Съществуват три основни аспекта в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“, които го превръщат в уязвим за превръщане в потенциална сива зона и уязвим към практики, свързани с изнудване и рекет. Първият аспект се обуславя от позицията на сектора в икономиката. С оглед приноса му към БВП (12-18 %) и националната заетост (14-16 %), секторът се оценява като доста устойчив и със значително присъствие в портфолиото на българските и чуждестранни компании. Едновременно с това статистическите данни и проучвания сочат, че в сравнение с останалите икономически сектори в страната, в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“ преобладават сравнително голям брой малки и средни предприятия. Друга важна характеристика са ниските бариери за навлизане на нови фирми на пазара. Това е свързано със спецификата на предлаганите услуги и растящия особено преди кризата пазар за недвижими имоти, което води до един постоянен ръст в основаването на нови малки и средни фирми в сектора.

Втората група от характеристики включва криминалната среда, която наред с гореспоменатите традиции и адаптация към новата реалност, продължава да оказва сериозно влияние. Ниският институционален капацитет и огромният сив сектор създават пространство, в което криминалните структури успяват да позиционират своя бизнес с проституция и наркотици. Тази криминална среда и традиция подsigурява възможности и дава сигурност на вече създадените компании в сектора да продължат да използват криминални инструменти срещу своите опоненти.

Третата група характеристики е свързана с институционалната среда. Ключова роля там изиграва продължителната политическа нестабилност. Въпреки подобренията от 90-те години насам, отсъствието на стабилна система от демократични партии създава сериозни корупционни рискове, както демонстрират и сравнителните проучвания в различни страни – членки на ЕС (European

Commission, 2014). Характерно развитие е, че политическата корупция преминава в административна такава на по-ниските нива. В резултат на това възниква системна корупция, която се отразява на цялата публична администрация – от Министерството на вътрешните работи до данъчната администрация и останалите министерства, агенции и местни правителствени и общински органи, свързани с регулацията и правоприлагането в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“. Политическата нестабилност и корупция допълнително подкопават административния капацитет на държавните служби.

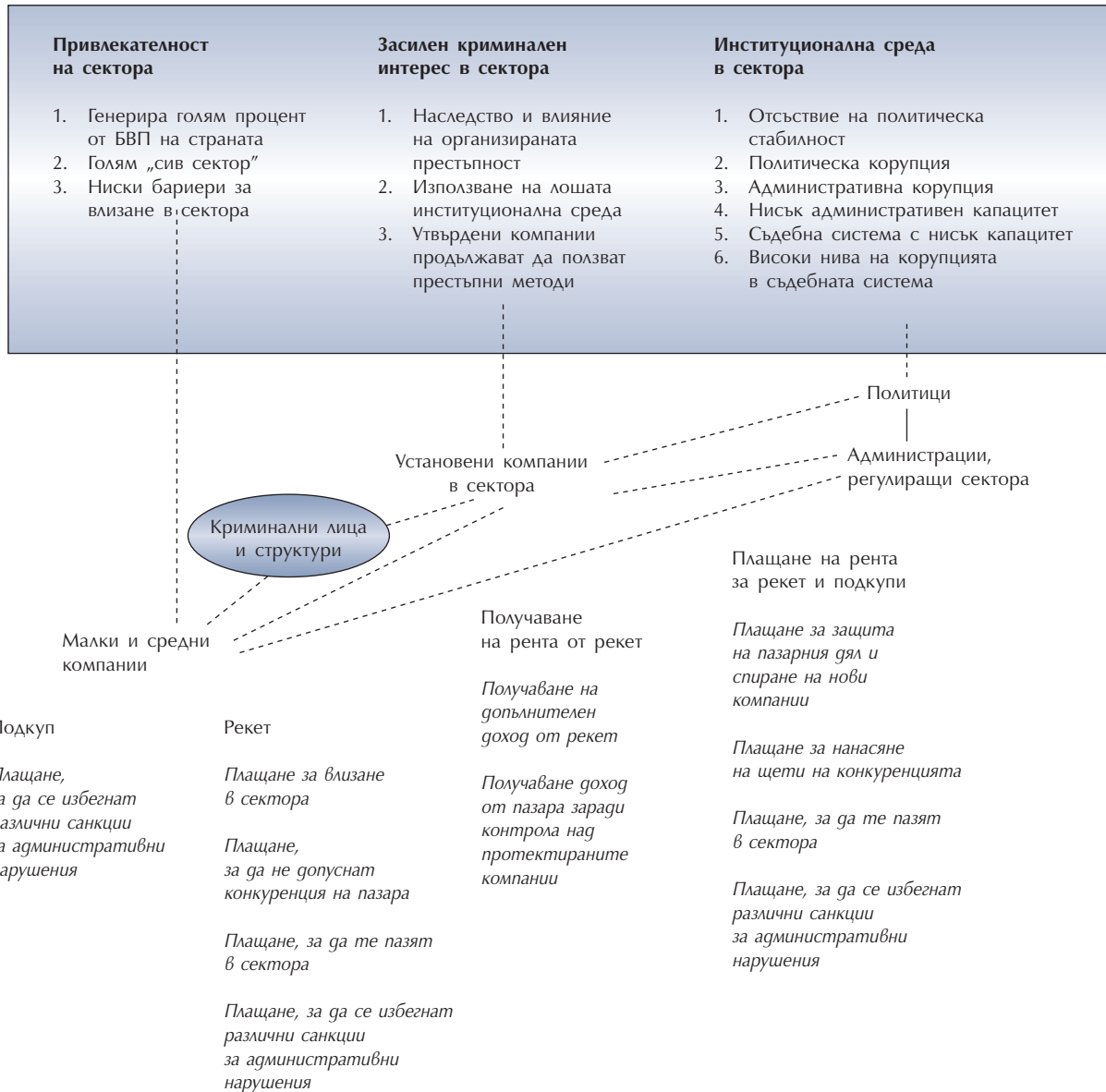
В сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“, както и в други важни икономически отрасли, възниква парадокс – в някои случаи хармонизацията с европейското законодателство и стандарти се използва като инструмент за административен произвол и постигане на корупционни цели. Особено уязвими в това отношение са малките и средни предприятия. В допълнение, независимите оценки на европейските институции показват, че съдебната система е в тежко състояние, което се дължи на неефективността и корупцията, които възпрепятстват разрешаването на конфликтите в сектора. Също така, много от интервюираните жертви и експерти в хода на проучването са убедени, че големите компании все по-често злоупотребяват с европейското законодателство и използват публичната администрация като инструмент за корупционен натиск и нелоялна конкуренция.

Типология на рекетърските схеми и извършители

Случаите, на които се базира развитата типология са представителни за настоящия период, започнал през 2007 – 2008 г., през който се развиват новите форми на рекет в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“. Характеристиките на сектора, описани в предишната секция, разкриват уязвимостта му към агресивни групи и като цяло определят видовете на практикувания рекет. Фигурата по-долу систематизира как описаните три групи характеристики си взаимодействат и как схемите за рекет и корупция, типични за предишните периоди, съществуват заедно със съвременните проявления.

Първият вид схеми са характерни за 90-те години на XX век, когато дадена криминална структура изнудва различни компании в сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“. Вторият тип е свързан с големите частни компании, които имат напълно легален бизнес и заемат доминираща пазарна позиция (на национално или местно ниво), но използват корумпирани длъжностни лица и/или криминални структури като инструмент за постигане на рента от рекет от по-малки компании. Третата схема е свързана изцяло с длъжностни лица. При тази схема, използвайки йерархията в различните държавни контролни институции, група индивиди развива криминална организация (понякога повече от една). Впоследствие те могат да рекетират компании в сектора, използвайки правомощията на определен държавен или общински орган. Тази схема се прилага по два начина: чрез затворени структури, работещи на местно ниво и чрез големи организации на национално (в единия от разглежданите случаи тук, организация на национално ниво позволява на регионалните си звена да практикуват рекет за собствена изгода (BG-H4).

Фигура 7. Схеми на корупция и рекет в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“

Източник: Авторът.

В рамките на описаните схеми, могат да се посочат два основни типа извършители, които прилагат изложените нови форми на рекет. Първият тип участници са свързани с установени компании в сектора, които прибегват до престъпни методи, докато към втория тип спадат корумпирани държавни служители. Компаниите, изпозващи криминални „инструменти“ също понякога си сътрудничат с престъпни групи или с длъжностни лица от различни административни органи, като начин за осигуряване на рента от рекет. Анализът на случаите показва, че съществуват много смесени форми на рекет и дори

е идентифициран случай, при който едновременно една и съща компания е рекетирана и осигурява протекция срещу рента (BG-H9).

Рекет от страна на типични престъпни групи

В рамките на анализа бяха идентифицирани пет случая, свързани с класическите криминални организации и те условно могат да се отнесат към две групи. Първата група е свързана с малки криминални организации, които намират подходящи жертви, от които искат определена сума, без да са успели да създадат устойчив модел (BG-H5, BG-H6 и BG-H7). Специфичното при втората група (BG-H1 и BG-H8) е, че за две от престъпните групи, занимаващи се с рекет, се смята, че използват „инфраструктурата“ на две от големите местни криминални структури от 90-те години, които по принцип са разрушени след дългогодишен натиск на специализираните служби, разследвания и осъдителни присъди.

При първата група всеки от случаите има свой контекст, който обаче може да се определи и като типичен. При един от случаите (BG-H5), например, става дума за нагледно проявление на традицията и репутацията, наследени от 90-те години. Случаят е свързан с ресторант в малък град, където служители от охранителна фирма изнудват собственика да не прекратява абонамента си за охранителната им услуга. Градчето е в близост до Бургас, където бизнесът на охранителни компании, предлагащи различни „сенчести“ услуги в туристическата индустрия, е традиционно добре развит. Според данните от направените интервюта и детайлите, оповестени в медиите, в основата стои конфликт между две охранителни компании – едната се опитва да запази „своята територия“, докато другата се опитва да влезе на територия, която смята, че ѝ принадлежи. Това е типичен пример за „охранителен“ рекет, познат от 90-те – компания, защитаваща своята територия и пазарен дял, прилага емблематично насилие срещу друга компания, очаквайки, че клиентите ѝ няма да рискуват да изоставят предлаганата протекция.

При втория случай (BG-H7) отново се наблюдава класическият модел на рекета – извършителите са свързани с така наречения лихварски бизнес, който е изключително популярен през 90-те години, когато банките практически не кредитират малкия и среден бизнес, а нивото на лихвите е над 20 % годишно. Получаването на заем от криминални структури е транзакция от взаимен интерес. Криминалните лидери получават възможност да продължат да контролират по легален начин бизнеса на компаниите, които преди са плащали рента срещу протекция. За тази цел заемите, които те предоставят, са оформени според действащия Закон за задълженията и договорите. Този тип кредитни сделки в началото изглеждат справедливи и дори благоприятни за жертвите, особено предвид възможността за бързо набиране на средства за стартиране на бизнес в туризма. Въпросният случай на рекет (BG-H7) се развива в малко село край югоизточния бряг на Черно море, което е едно от най-горещите точки на растеж в началото на бума на туристическата индустрия. Случаят започва своето развитие в края на 90-те и продължава до 2011 г., когато икономическата криза все още е в разгара си. Получаването на кредит в края на 90-те е важно, защото конкуренцията е изключително

сериозна и очакването е, че след като установените компании консолидират своите пазарни позиции, навлизането на нови участници ще става все по-трудно. С настъпването на кризата, плащането на рекета става все по-трудно и жертвата решава да потърси помощ. В конкретния случай двамата идентифицирани извършители рекетират жертвата като разчитат на съдействието на криминалната си мрежа, но ползват и различни „черни услуги“ на нотариуси и адвокати. Не е ясно обаче доколко това е малка самостоятелна криминална структура или е работеща с протекцията на големите местни криминални лидери.

Третият случай (BG-H6) е типичен за 90-те години – малка криминална група иска месечен рекет от 5000 евро от оборотен ресторант. След отказ на собственика му да плати, извършителите наемат двама професионални биячи, за да го нападнат и пребият. Случаят може да се определи като част от „нормалното“ развитие, като извършителите принадлежат към новото поколение криминални групи, които навлизат на пазара с началото на икономическата криза след 2008 г. Групата оперира в София, предимно в един от кварталите, а от медиите и интервютата става ясно, че тази група е имала и други обекти на рекет.

Втората група случаи, свързани с класически рекет, включва извършители, които в миналото са били част от големи криминални структури, действащи още от 90-те години. Единият случай (BG-H1) се отнася до упражняване на систематичен рекет над собственици на малък бизнес, малки ресторанти, нощни клубове и кръчми в един от най-големите черноморски курорти. За криминалната група се смята, че е една от подчинените на криминален лидер, упражнявал дългогодишен контрол в района на град Бургас. След разбиването на йерархичната криминална организация и влизането в затвора на известния криминален авторитет, неговите подчинени се опитват да се адаптират към новите условия и създават нови криминални групи. В конкретния случай (BG-H1) престъпната група се занимава основно с контрол над проституцията, както и на части от местния наркопазар. Жертви на рекета в този случай са предимно малки търговски компании, таксиметрови шофьори и др. Показателно е, че извършителите не се опитват да рекетират големите компании, работещи в курорта. От интервюта със служители на полицията и прокуратурата в областния град става ясно, че предишният дългогодишен началник на РУП – Бургас, както и полицейски служители и прокурори, са имали корупционни отношения с местния криминален бос, а в някои случаи дори са развивали криминален бизнес с него. Влизането в затвора на въпросния лидер намалява влиянието му, но не го прекратява.

Вторият подобен случай (BG-H8) се развива в среден по големина град, познат още като „града на двамата братя“. Братята са всъщност колеги, бивши полицейски служители в Националната служба за борба с организираната престъпност. Те успяват да станат известни с това, че контролират целия град и дори създават своя собствена партия, която печели изборите. През годините те успяват да установят контрол над прокуратурата, полицията и съдилищата. Дейността им предизвиква сериозен интерес от страна на българските и европейските медии. В резултат на това правораздавателните органи започват разследване, но дълго време институциите не могат да намерят свидетели, които

да дадат показания за наложения повсеместен рекет върху бизнеса в града. След години съдебни процеси „Братята“ са осъдени, но напускат страната. Събраните данни по случая (BG-N8) показват, че извършителите всъщност дълго време са били част от старата криминална структура на „двамата братя“.

Монополен рекет

Един вид извършители, често споменавани в хода на интервютата с представители на сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“ и правораздавателните институции, са големи компании, които използват националната си или регионална доминация на пазара, за да принудят малките компании да плащат рента за достъп до територия и услуги (например достъп до електричество и вода). При два от случаите (BG-N3 и BG-N9) се използват външни на компанията лица и институции (посредници), за да се рекетират потърпевшите, въпреки наличието на информация, че компанията използва групи от свои служители и дори цели отдели, които действат като криминални структури, осигурявайки незаконни допълнителни доходи за компанията.

При единия от случаите (BG-N3) става дума за представител на така наречената група на „олигарсите“ (виж Фигура 1). Извършителят притежава една от най-големите фармацевтични компании в страната, като наред с това създава собствена политическа партия и се включва като кандидат за кмет на местните избори през 2011 г. Политическата му кариера е свързана с редица обвинения в изборни измами и купуване на гласове на местни и парламентарни избори. Въпросното лице има репутация, че използва рекет срещу собственици на други аптеки, въпреки че няма повдигнати обвинения срещу него. Наред с това, данъчните власти водят разследвания за данъчни измами от негови фирми, но също така не се стига до повдигане на обвинения.

В разглеждания случай ролята на извършителя се припокрива с функцията на покровител. Той иска от собственик на пицария да плаща месечен наем от 5000 евро на лице, което претендира, че е собственик на търговските площи, наети от пицарията. Олигархът заплашва многократно собственика на пицарията, но не успява да го накара да плаща. В резултат на това извършителят опитва да използва факта, че е изградил сграда, в част от която се помещава ресторанта – съответно има претенции върху собствеността на земята. Използвайки влиянието си на крупен бизнесмен и местен политик (извършителят е общински съветник в града), той упражнява влияние върху местната администрация да интерпретира закона в негова полза. В резултат на това бива спряно електричеството на ресторанта и бива разрушена площадка около него, върху която се разполагат маси, ползвани през летните месеци. Собственикът на ресторанта сигнализира полицията и прокуратурата, и срещу извършителя започва дело. Според жертвата извършителят изпраща известни представители на криминалния контингент в града, за да бъде заплашван собственикът.

При другия подобен случай (BG-N9) извършителят е собственик на голяма компания за производство на субпродукти за арабски ресторанти за бързо хранене. Действайки като покровител за ресторантите, които снабдява, извър-

шителят получава оплакване от ресторантите за арабска храна в голям областен град, че се е появил конкурент, който отнема клиентите им. Жертвата развива ресторант за бързо хранене, който скоро става особено популярен, работи 24 часа и се готви да открие втори. Извършителят, който е построил и продал мол в града и има добри контакти с организираната престъпност, се обръща към един от местните криминални лидери. В резултат на това, собственикът на помещението, в които работи заведението за бързо хранене, е принуден да прекрати договора си за наем. Жертвата се опитва да преговаря с криминалния лидер, но той отказва. В резултат на това заведението за бързо хранене затваря, а компанията фалира.

Моделът административен рекет

Рекетът над малки и средни компании от страна на държавни служители се среща по-често на местно ниво. Извършителите обикновено са висши служители в общинската администрация или в регионалните звена на държавните контролни органи. За да функционира успешно моделът за рекет, те трябва да намерят свои подчинени служители, които да създадат и участват в структури, осигуряващи рентата от рекета. За разлика от традиционните корупционни практики, при модела на административния рекет жертвите плащат, за да не търпят щети. Това е така наречената „такса спокойствие“ – рекетираният търговец или фирма си плаща за разрешението да работи, без да бъде обект на проточващи се проверки, инспекции, разследвания и т.н.

Единият случай се развива в една от столичните районни общини (BG-H10) и е добър пример за административен рекет, извършващ се и в други районни общини в най-големите градове на страната, както и в регионалните звена на националните институции. Ресурсът, който се използва за рекет от страна на районния кмет и неговата корупционна мрежа, е общинската собственост върху търговски площи около няколко ключови кръстовища. Там са изградени временни обекти, в които има павилиони за бързо хранене и поради добрата локация на обектите, те имат значителен дневен оборот. Въпросните търговски обекти от години функционират с временен статут на ползване. Общината не може да ги продаде поради текущи съдебни спорове за собствеността на земята, върху която са изградени обектите.

Фирмите наематели на обектите имат временни договори с общината, които съдържат клауза за бързо прекратяване. Това дава възможност на районния кмет с кратко предизвестие да прекрати договора. За да избегнат това, наемателите на обектите плащат месечна рента на кмета и групата му. Организацията на групата е променлива – в нея влизат районният кмет и почти всички ключови служители като юристконсулта, архитекта, счетоводителя и други служители, назначени заради приятелството си с някой от групата. Районният кмет има и други източници за нерегламентирани доходи, свързани с корупционни услуги, обществени поръчки и др. Останалите служители в районната общинска администрация като цяло имат частична информация за случващото се, но предпочитат да не сигнализират отговорните институции, защото работата в районната общинска администрация им осигурява добри доходи и привилегии. Самият кмет и неговата криминална мрежа се радват

на протекция на ниво политически партии (в резултат на клиентелни услуги) и предприемачи, които имат влияние върху представителите на политическите партии в общинския съвет на Столична община. В крайна сметка се стига до проверка от страна на администрацията на столичния кмет и временно отстраняване на районния кмет, а впоследствие и до подаване на оставка. Въпреки разкритията, срещу районния кмет не се повдига обвинение.

Случаите и схемите на административен рекет на по-ниско ниво, подобни на описания по-горе, се появяват и на няколко други места в различни модификации. Подобен пример е свързан с данъчната администрация на областен град, която покрива няколко района в Северозападна България. Във въпросната териториална дирекция на НАП, административният директор използва няколко свои доверени служители, за да идентифицират различни печеливши компании, включително ресторанти и хотели. Впоследствие данъчните служители правят проверки на място в набеязаните фирми и в повечето случаи откриват различни нарушения – от дребни административни нарушения до укриване на данъци. Тъй като повечето от проверяваните фирми са малки, те не могат да си позволят плащане на големи подкупи за прикриване на въпросните нарушения. Поради това държавните служители им предлагат да си плащат „такса спокойствие“. В зависимост от извършеното нарушение се плаща едномесечна или тримесечна вноска, като договорката е при нови данъчни проверки да се откриват само малки нарушения. По-късно данъчните служители правят последващи проверки, за да демонстрират, че системата работи, както и да покажат на фирмите, че вноските следва да са заплащат редовно.

Друг типичен случай е свързан с рекет от страна на служители от регионално звено на Българската агенция за безопасност на храните (БАБХ) (BG-H4) към собственици на заведения за хранене и производители на месо в голям град по Южното Черноморие. В този случай служителите на БАБХ отново прилагат моделът „такса спокойствие“, който по своята същност се явява плащане за протекция. Особеното в този случай е, че протекцията на служителите от БАБХ освен всичко останало, осигурява и защита срещу навлизането на конкуренти на пазара. При появата на нов конкурент фирмите, плащащи „такса спокойствие“, сигнализират покровителите си от БАБХ, които започват проверки и съответно откриват или изфабрикуват нарушения. Целта е новите конкурентни фирми да се лишат от възможността да извоюват свой пазарен дял и да консолидират бизнеса си.

В допълнение към това, въпросната корупционна мрежа в БАБХ налага изкуствен монопол в полза на фирма, занимаваща се с третиране на опасни отпадъци. Съществуващите нормативни стандарти изискват месопреработвателните предприятия да унищожават по специален начин животинските отпадъци. Местното подразделение на БАБХ започва да прилага въпросната наредба към всички ресторанти във връзка с отпадъците от храна, генерирани от всекидневната им работа. Целта е единствената компания в региона, която унищожават животински отпадъци, да получи няколкостотин ресторанта като клиенти. Моделът на криминалната група вътре в местната държавна институция е като при вече описания по-горе случай (BG-H10) – отново има политическа протекция на ръководителя на корупционната мрежа от партиите, които са във властта.

Случаят БАБХ (BG-H2)

Представеният по-долу случай печели популярност след голям медиен и политически скандал през май 2015 г. и показва различни аспекти на новите форми на рекет и изнудване. Според събраните данни чрез интервюта и други източници, рентата се е разпределяла към ръководствата първо на една политическа партия, участваща в правителството, а след идването на ново правителство – към друга политическа партия, която подкрепя правителството.

Извършители

Българската агенция за безопасност на храните е създадена през 2011 г. и се превръща в мега агенция, която контролира 650 хиляди обекта – от тях 25 хиляди ресторанта и заведения за бързо хранене и 22 хиляди барове, кафета, сладкарници, както и обекти, в които не се предлага храна. Според публикации в медиите и интервюта с различни експерти (служители на БАБХ, МВР, Прокуратурата) в административните служби, които БАБХ обединява, съществуват различни схеми, осигуряващи доход от корупция и рекет на национално и местно ниво, но липсва координация между тях. Тези практики се пренасят и в мега агенцията. Създаването на система за получаване на редовна рента от рекет започва с политическата промяна и смяната на ръководството на БАБХ през есента на 2013 г.

Според собственика на рекетирания бизнес в настоящия случай (BG-H2), новият директор на БАБХ и ръководството създават централизирана система за рекет, който носи рента от „около 10 млн. лв.“ месечно. Според него не плащат само тези, които имат политическа протекция или още са „в процес на принуда“, или по подобие на него „са останали извън радара“. Твърденията на жертвата впоследствие са подкрепени, както от изявления на Националната асоциация на млечопеработвателите (Actualno.com, 2015), така и от интервюта с техни представители.

Според информация на рекетирания бизнесмен и източници в медиите, редица големи компании признават за плащания към новото ръководство на БАБХ. Голяма верига ресторанти плаща около 100 хиляди лева на месец само за ресторантите си в столицата. Друга верига, която доставя месни и тестени изделия като полуфабрикати за ресторанти, плаща годишна сума от 1 млн. лева. Ръководството на БАБХ създава централизирана система за рекет към големите компании, но същевременно оставя регионалните си структури да имат собствен доход от корупция и рекет. В резултат на това Агенцията се ползва с тяхната лоялност и съдействие при по-сложни случаи като представения тук.

За да може да реализира системата за рекет, новият директор създава „инструмент“, като структурира изцяло нови отдели „Анализ на риска“ и „Мобилни групи“, които са на негово пряко подчинение. До този момент практиката е да се извършват определен брой проверки годишно. Чрез отдела „Анализ на риска“ могат да се посочат фирми или обекти, които не са включени в годишния план за проверки, а вместо регионалните инспектори на БАБХ, директорът може сам да формира и изпраща мобилни групи. Аргументът в подкрепа на новата структура е, че така се избягват местните обвързаности между корумпирани служители и бизнеса, но всъщност създаването на новия механизъм за рекет на големи компании не повлиява на интересите на вече съществуващите местни механизми за корупционен доход.

Случаят БАБХ (BG-H2) (Продължение)**Жертвите**

В конкретния случай, жертва на рекет става голяма икономическа група, чиито две компании са принуждавани да плащат месечна „такса спокойствие“. Спецификите на случая са свързани с профила на жертвата – успешен арабски предприемач, живеещ и работещ в България от началото на 90-те²⁹. Първите му бизнес инициативи са свързани с внос и продажба на потребителска електроника и по тази причина добре познава механизмите за рекет от страна на митническите служители по границите, данъчната администрация и корупционните механизми, свързани с комплексната отговорност на българските институции. След фалита си през 2009 г., през 2010 г. бизнесменът създава нова компания, която използва специфичната ниша в българския пазар на арабска бърза храна – дюнери. Той стартира две предприятия – своя собствена верига от 30 арабски ресторанта за бързо хранене и компания за доставка на основните продукти за дюнержийници в страната – транжорна за пилешка храна, пекарна за арабски хляб (питки), цехове за сос и картофи. Поради опита си през 90-те години в недвижимите имоти и строителството, новите му предприятия са напълно легални и той инвестира значителен ресурс в максималната хигиена на обектите и фабриката³⁰. Неговата първоначална инвестиция се равнява на 5 милиона евро и дава работа на 800 души. Двете компании са особено успешни, а продажбите растат със 70 % годишно в рамките на три години, успявайки да доставят продукти на над 500 арабски ресторанта за бързо хранене в България (70 % от пазара). Трябва да се отбележи, че бързото разрастване е свързано и с използването на някои чисто криминални похвати, като например практики на рекет срещу конкурентни фирми на пазара със заведения за бързо хранене.

Изнудването

От медийните публикации и интервюта с жертвите става ясно, че няколко месеца след назначаването на новия директор (в началото на 2014 г.) жертвата е посетена от посредник (високопоставен служител на БАБХ в София). Посредникът заявява, че Агенцията е наясно с големия пазарен дял при арабската храна и предлага „оферта“ за помощ на бизнесмена да стане „монополист на дюнерите в София“. Жертвата обаче не се съгласява да плати предложената сума за такава подкрепа. От интервюта с полицейските служители става ясно, че жертвата разчита на политическа протекция и не счита „офертата“ за реална заплаха (blitz.bg, 2015).

Предприятието за обработка на пилешко месо е проучено детайлно и предварително се знае, че в него се обработва охладено пилешко месо, идващо от Полша, чиято трайност е 7 дни, а пътят до България е 3-4 дни. В края на март 2014 г., три месеца след като офертата е направена,

²⁹ Първоначално развива фирмите си в България, след това в Балканските страни и накрая успява да създаде голяма компания за домакински електроуреди и електроника продаваща на Балканите и в Северна Африка. По време на имотния бум в България въпросния бизнесмен прави големи инвестиции в недвижимата собственост достигащи до 100 млн. евро към 2008 г. В резултат на кризата фалира и банките, които го кредитират взимат по-голямата част от активите на международната търговската компания и на заложените недвижими активи.

³⁰ Жертвата в BG-H2 се опитва да запази спецификата на арабската бърза храна, но да преодолее с образа на недостатъчната хигиена. По тази причина инвестициите са значително над стандартите за хигиена в ЕС страните.

Случаят БАБХ (BG-H2) (Продължение)

бива инициирана специална инспекция в предприятието, а охладителните складове на фирмата са запечатани. Служители на Агенцията, част от корупционната мрежа, искат плащане от 5 000 евро на ръка, а стойността на месото в складовете се равнява на 350 000 евро. По този начин само за няколко дни месото, струващо 3,50 евро на килограм ще трябва да се бракува и да се реализира като съставка за кучешка храна на стойност от 10 евроцента на килограм. Жертвата приема да плати „такса спокойствие“, но на следващия ден, рекетъорите му налагат ново искане от 10 000 евро ежемесечна такса – сума, която според бизнесмена би формирало „половината от годишната печалба“ на фирмата. Жертвата отказва, а охладеното месо остава в запечатаните складове. В резултат на това, бизнесменът осъзнава, че щетите, които са му нанесени, ще причинят на компанията му сериозна годишна загуба, която ще създаде проблеми с кредитиращите го банки.

Директорът на БАБХ и други служители, замесени в операцията, знаят, че месото, което инспектират, ще се окаже нормално при лабораторен анализ, в резултат на което те биха могли да бъдат съдени. В допълнение на тези развития, те са информирани за друг проблем в компанията, за който жертвата твърди, че не знае, но по-късно признава грешката си. Оказва се, че група работници крадат месо, като го укриват в цеха. След запечатването на складовете то се разваля и бива открито от проверяващите. Нарушението е документирано, но не е обявено. Отказът на жертвата да плати води до серия от мерки срещу ресторантите му за бързо хранене. Местните структури на БАБХ започват да оказват натиск и върху други арабски ресторанти за бързо хранене в опит да накарат собствениците и управителите да се откажат от договорите за доставка с компанията на жертвата.

Разкритието

Жертвата опитва да постигне споразумение с ръководството на БАБХ, но директорът му прави предложение да се срещне с негов подчинен и да се договорят. В този период става ясно, че предстоят нови парламентарни избори. Жертвата решава да опита да използва ситуацията и подава жалба до полицията и прокуратурата. Започва разследване, но преговарящият изглежда е предупреден и опитът да се запишат със СРС преговорите и предаването на парите се проваля. След сформирането на новото правителство, жертвата смята, че няма да има повече проблеми с директора на БАБХ, въпреки че той запазва поста си. Само седмица след прекратяване на прокурорското разследване срещу директора на БАБХ обаче нов проверяващ екип на Агенцията влиза в предприятието на жертвата. Този път на бизнесмена е казано, че целта не е да го накарат да плати, а да бъде показно наказан заради другите, които плащат. Според жертвата истинската цел е да предизвикат фалита му. В резултат на това бизнесмена обявява, че ще отвърне на удара с подкрепата на медиите. Скоро след това той започва да дава интервюта, привличайки вниманието на националните медии. В крайна сметка директорът на БАБХ бива сменен, въпреки съпротивата на политическата формация, която подкрепя правителството и се противопоставя на смяната.

Жертвите

Повечето от жертвите, идентифицирани в рамките на анализа, се оказват по някакъв начин свързани със сивата икономика и имащи вече предишни отношения с извършителите. Анализът на данните разкрива висока концентрация на случаи на рекет в района на Бургас – 4 и Варна – 1, както и в София – 3; два от случаите са съответно в Плевен и Дупница. Повечето от случаите се развиват в големите градове и курорти – София, Бургас, Варна и Плевен. Две от изключенията са в градовете Айтос и Дупница. Преобладаващият рекет в големите градове и курортни селища може да се обясни с високата концентрация на фирми, работещи в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“.

При голяма част от анализиранията случаи става въпрос за инциденти, свързани с извършване на рекет върху един определен обект и/или лице като основна цел и жертва. Въпреки това при два от случаите са налице данни за множество жертви, които са подложени на систематичен рекет – в курорта „Слънчев бряг“ (BG-H4) и в София (BG-H10; BG-H1). В Слънчев бряг, Несебър и Свети Влас организирани престъпни групи таргетират предимно еднолични търговци на дребно, докато в София служители на общинската администрация рекетират над 50 търговци, на които местната общинска администрация осигурява място за реализация на техния бизнес, чрез отдаване под наем на терени, будки, щандове и др. Това позволява да се направи по-общият извод, че обикновено жертви на подобни практики на рекет стават икономически субекти в райони, градове и курорти с висока концентрация на търговски площи – като пазари, централни пешеходни зони и т.н.

Мнозинството от идентифицираните жертви са мъже с българско гражданство. В един от случаите (BG-H2) жертвата има двойно гражданство, а в друг единичен случай жертвата е жена (BG-H5). В седем от случаите жертвите са собственици на малки или средни фирми в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“. Един от случаите засяга голяма компания за месообработка и верига за бързо хранене със значително присъствие в София и някои крайбрежни райони (BG-H4; BG-H2). В два от случаите, включващи множество жертви (над 50), те са идентифицирани като еднолични собственици/търговци. В този смисъл може с известна условност да се обобщи, че мнозинството от жертвите на рекет са представители на малкия и среден бизнес. Трябва да се отбележи, че са налице и случаи на рекет върху по-големи вериги за бързо хранене, особено от страна на корупционни мрежи от длъжностни лица (BG-H2; BG-H4).

Анализът на данните показва още, че малките еднолични търговци като цяло са склонни да се съобразят с искания рекет. В случаите с множество малки търговци в София и в Слънчев бряг почти всички се съобразяват с изнудването и търпят систематичен тормоз (BG-H1; BG-H10). От всички останали осем случая обаче само в два от тях жертвите първоначално се поддават на рекета, а по-късно сигнализират полицията и медиите, след като ситуацията вече е ескалирала или чрез увеличение в изискваните суми, или чрез физическо насилие (BG-H8; BG-H7; BG-H9). В подобни случаи жертвите по правило губят бизнеса си и свързаната с него собственост.

В повечето случаи бизнесът на жертвите продължава да функционира. В един от случаите жертвата нито се съобразява с исканията, нито сигнализира властите, а се опитва да разреши проблема чрез преговори с рекетиращата страна (BG-H9). Въпреки това там, където има отпор срещу рекета, не става ясно дали отхвърлянето на искането за рекет е налице от самото начало или вследствие на увеличение на исканата сума. Трябва да се отбележи, че вероятността жертвите да подадат сигнал към компетентните органи не зависи по никакъв начин от профила на извършителя. И при двата типа масов систематичен рекет, както от организирани престъпни групи (BG-H1), така и от представители на държавната администрация (BG-H10), жертвите от малкия бизнес предимно избират да се съобразят. За сметка на това анализът показва, че по-скоро размерът на бизнеса има отношение към взимането на решение дали да сигнализират за рекета на съответните органи.

В повечето от случаите извършителите на рекет са клиенти на рекетираниите обекти, а там където са замесени длъжностни лица, те имат отговорност за упражняване на контролни дейности върху рекетираниите търговци. В един от случаите изглежда, че е налице лична връзка между извършителя и жертвата (BG-H3). Налице е и особен пример, при който собственика на ресторант е рекетиран от частна охранителна фирма, която преди това самият той е наел (BG-H5).

БИБЛИОГРАФИЯ

- Agronovinite.com. (2015, 20 януари). Кое е новото при директните плащания през 2015 г.? Онлайн на: <http://agronovinite.com/koe-e-novoto-pri-direktnite-plashtaniya-prez-2015-g/>
- BMAF. (2015). Annual report on the situation and development in agriculture. Sofia.
- Čábelková, I. (2001). Entry Restrictions, Corruption and Extortion in the Context of Transition (No. 172). Prague. Retrieved from <http://ssrn.com/abstract=1514531>
- Charap, J., & Harm, C. (1999). Institutionalized corruption and the kleptocratic state (No. 91). Retrieved from <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/1999/wp9991.pdf>
- CSD. (2010). Examining the links between organised crime and corruption. Sofia: CSD.
- DG AGRI. (2013). Rural Development in the EU. Brussels. Retrieved from http://ec.europa.eu/agriculture/statistics/rural-development/2013/full-text_en.pdf
- DG AGRI. (2014). CAP Context Indicators 2014-2020. Brussels. Retrieved from http://ec.europa.eu/agriculture/cap-indicators/context/2014/indicator-table_en.pdf
- European Commission. (2014). Country sheets EU Anti-corruption report 2014, 397(2013). Retrieved from http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/anti-corruption-report/docs/2014_acr_bulgaria_factsheet_en.pdf
- Eurostat. (2016). Agriculture Statistics. Retrieved January 29, 2016, from <http://ec.europa.eu/eurostat/web/agriculture/data/database>
- Fermera.bg. (2014, 8 септември). Кои производители на зърно са взели най-

- много субсидии. Онлайн на: <http://fermera.bg/component/k2/item/5905-кои-производители-на-зърно-са-взели-най-много-субсидии.html>
- Gospodari.com. (2015, 17 юни). От 265 общини само 133 разпределят пасищата за фермерите справедливо. Gospodari.com. Онлайн на: <http://gospodari.com/mobile/view/80945>
- Gounev, P. (2006). Bulgaria's Private Security Industry. In A. Bryden & M. Caparini (Eds.), *Private Actors and Security Governance* (pp. 109-128). Geneva: LIT & DCAF.
- Green, S. (2007). A Normative Approach to White-Collar Crime. In H. Pontell & G. Geis (Eds.), *International Handbook of White-Collar and Corporate Crime* (pp. 223-248). New York: Springer Science+Business Media.
- Hubbard, C., & Hubbard, L. (2008). *Bulgaria and Romania: Paths to EU Accession and the Agricultural Sector*. Newcastle upon Tyne.
- Khan, M. H. (2006). Determinants of corruption in developing countries: the limits of conventional economic analysis. In S. Rose-Ackerman (Ed.), *International handbook on the economics of corruption* (pp. 216-244). Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Konrad, K., & Skaperdas, S. (1998). Extortion. *Economica*, 65(260), 461-477. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/2555183>
- Lindgren, J. (1993). The Theory, History, and Practice of the Bribery-Extortion Distinction. *University of Pennsylvania Law Review*, 141(5), 1695. <http://doi.org/10.2307/3312572>
- McChesney, F. (1988). Rent Extraction and Rent Creation in the Economic Theory of Regulation. In C. K. Rowley, R. D. Tollison, & G. Tullock (Eds.), *The Political Economy of Rent-Seeking of Rent-Seeking* (pp. 179-198). Boston: Springer Science+Business Media.
- Metis. (2013). Synthesis of SAPARD ex-post evaluations Update: Bulgaria, Croatia, Romania – Agriculture and rural development. Vienna. Retrieved from http://ec.europa.eu/agriculture/evaluation/rural-development-reports/sapard-update-2013_en.htm
- Meurs, M., & Bogushev, A. (2008). Forward to the Past? Agricultural Restructuring in Bulgaria. *Méditerranée*, 110, 93-104.
- Monzini, P. (1993). L'estorsione nei mercati leciti e illeciti. (No. 1).
- NovaTV. (2015, 22 февруари). „Разследване“: Кой и как източва пари с тютюн?. NovaNews. Sofia. Онлайн на: <http://novanews.novatv.bg/news/view/2015/02/22/102645/разследване-кой-и-как-източва-пари-с-тютюн%D>
- Petrunov, G. (2010). Sex trafficking and money laundering: the case of Bulgaria. Sofia. Retrieved from http://www.riskmonitor.bg/js/tiny_mce/plugins/ajaxfilemanager/upload/Reports/RM-02-SexTrafficking_EN.pdf
- Reuter, P. (1982). *Racketeering in Legitimate Industries: Two Case Studies*. Washington, D. C.
- Sajó, A. (2003). From corruption to extortion: Conceptualization of post-communist corruption. *Crime, Law and Social Change*, 40(2-3), 171-194. <http://doi.org/10.1023/A:1025736621543>
- Schneider, F. (2015). Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments. Retrieved from <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2015/ShadEcEurope31.pdf>
- Shichor, D., & Geis, G. (2007). The Itching Palm: The Crimes of Bribery and Extortion. In H. Pontell & G. Geis (Eds.), *International Handbook of White-Collar*

- and Corporate Crime (pp. 424-438). New York: Springer Science+Business Media.
- TNI. (2015). Extent of farmland grabbing in the EU. Brussels. Retrieved from <http://www.europarl.europa.eu/studies>
- Transcrime. (2009). Study on Extortion Racketeering the Need for an Instrument to Combat Activities of Organised Crime.
- Tzvetkova, M. (2008). Aspects of the evolution of extra-legal protection in Bulgaria (1989 – 1999). *Trends in Organized Crime*, 11, 326-351. <http://doi.org/10.1007/s12117-008-9054-9>
- UNODC. (2004). Handbook on practical anti-corruption measures for prosecutors. Vienna.
- Visser, O., Mamonova, N., & Spoor, M. (2012). Oligarchs, megafarms and land reserves: understanding land grabbing in Russia. *Journal of Peasant Studies*, 39(January 2015), 899-931. <http://doi.org/10.1080/03066150.2012.675574>
- Volkov, V. (1999). Violent Entrepreneurship in Post-Communist Russia. *Europe-Asia Studies*, 51(5), 741-754.
- Volkov, V. (2002). *Violent Entrepreneurs* (First Edit). Ithaca and London: Cornell University Press.
- Yanakieva, I. (2007). The agricultural land problems in Bulgaria and implementation of the Common Agricultural Policy. *Agricultural Economics (Zemědělská Ekonomika)*, 53(4), 189-193.
- Соколова, Т., & Николов, Д. (2009, 8 април). Изумителни далавери за 400 млн. лв. във фонд „Тютюн“. Сега. София. Онлайн на: <http://www.segabg.com/article.php?id=0001201&issueid=3530&sectionid=5>
- Център за изследване на демокрацията. (2007). *Организираната престъпност в България: Пазари и тенденции*. София: Център за изследване на демокрацията.
- Център за изследване на демокрацията. (2012). *Оценка на заплахите от тежката и организираната престъпност 2010 – 2011*. София: Център за изследване на демокрацията.

CSD АНАЛИЗИ/REPORTS

1. България и структурните фондове на Европейския съюз, С., 1999.
ISBN 954-477-050-X
2. Структурните фондове на Европейския съюз: кратко ръководство, С., 1999.
ISBN 954-477-036-4
3. Социални проблеми на присъединяването на България към Европейския съюз, С., 1999.
ISBN 954-477-052-6
4. Подготовка за преговори за членство на България в Европейския съюз, С., 1999.
ISBN 954-477-056-9
5. Присъединяването на България към Европейския съюз: ролята на политическите партии, С., 1999.
ISBN 954-477-054-2
6. Българският капиталов пазар в контекста на присъединяването към Европейския съюз, С., 1999.
ISBN 954-477-058-5
7. Корупция и контрабанда: мониторинг и превенция, С., 2000.
ISBN 954-477-077-1
8. Корпоративно управление и контрол в България, С., 2000.
ISBN 954-477-083-6
9. Корупция и контрабанда: мониторинг и превенция. Второ преработено и допълнено издание, С., 2000.
ISBN 954-477-086-0
10. Контрабандните канали в Югоизточна Европа, С., 2002.
ISBN 954-477-098-4
11. Корупция, контрабанда и институционална реформа, С., 2002.
ISBN 954-477-100-X
12. Пазарът на наркотици в България, С., 2003.
ISBN 954-477-111-5
13. Партньори в престъпността: рисковете от симбиозата между сектора за сигурност и организираната престъпност в Югоизточна Европа, С., 2004.
ISBN 954-477-114-X

14. Българският износ на оръжие: оценка на контролния механизъм върху експорта на малки оръжия и леко въоръжение, С., 2004.
ISBN 954-477-116-6
15. Транспорт, контрабанда и организирана престъпност, С., 2004.
ISBN 954-477-118-2
16. Корупцията при данъчното облагане. Предизвикателства пред данъчната политика и администрация, С., 2005.
ISBN 954-477-131-X
17. Полицейски проверки и използване на етнически профили в България, С., 2006.
ISBN 13 978-954-477-141-6
ISBN 10 954-477-141-7
18. Корупцията при обществените поръчки. Рискове и противодействие, С., 2007.
ISBN 978-954-477-148-5
19. Корупцията в здравеопазването в България, С., 2007.
ISBN 978-954-477-153-9
20. Организираната престъпност в България: пазари и тенденции, С., 2007.
ISBN 978-954-477-151-5
21. Гражданското общество в България: тенденции и рискове, С., 2010.
ISBN 978-954-477-165-2
22. Енергетика и добро управление: тенденции и политики, С., 2011.
ISBN 978-954-477-166-9
23. Пенитенциарната политика и система в Република България, С., 2011.
ISBN 978-954-477-165-2
24. Управлението на зелената енергетика в България: на кръстопът, С., 2011.
ISBN 978-954-477-175-1
25. Динамика на скритата икономика в България по време на криза, С., 2011.
ISBN 978-954-477-182-9
26. Противодействие на организираната престъпност в България: оценка на правната рамка, С., 2012.
ISBN 978-954-477-184-3
27. Подкрепа и реинтеграция на децата – жертви на трафик в България: законодателство, институционална рамка и политики, С., 2013.
ISBN 978-954-477-195-9

28. Европейският опит в противодействието на корупцията в полицията, С., 2013.
ISBN 978-954-477-197-3
29. Гражданското общество в България: социално предприемачество или за-
владяване от държавата, С., 2013.
ISBN 978-954-477-217-8
30. Управление на енергийния сектор и енергийна (не)сигурност в България,
С., 2014.
ISBN 978-954-477-216-1
31. Мониторинг на антикорупцията в Европа, С., 2015.
ISBN 978-954-477-252-9
32. Радикализация в България: заплахи и тенденции, С., 2016.
ISBN 978-954-477-264-2
33. **Рекетът в ЕС: фактори на уязвимост, С., 2016.**
ISBN 000-000-000-000-0

ANALYSIS
Reports